MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO

TEISĖS FAKULTETO

TEISĖS FILOSOFIJOS KATEDRA

ŽANETA LAURECKIENĖ

VAIKAMS SU NEGALIA SAUGIOS APLINKOS KŪRIMO TEISINIO REGULIAVIMO VEIKSMINGUMAS

Magistro baigiamasis darbas

Vadovas

prof. dr. V. Šlapkauskas

VILNIUS, 2009

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO

TEISĖS FAKULTETO

TEISĖS FILOSOFIJOS KATEDRA

VAIKAMS SU NEGALIA SAUGIOS APLINKOS KŪRIMO TEISINIO REGULIAVIMO VEIKSMINGUMAS

Teisės magistro baigiamasis darbas

Teisės ir valdymo studijų programa 62601S104

Vadovas

prof. dr. V. Šlapkauskas

2009 12 01

Atliko

TVmn07 1gr. studentė

Ž. Laureckienė

2009 12 01

VILNIUS, 2009

TURINYS

LENTELIŲ SĄRAŠAS

PAVEIKSLŲ SĄRAŠAS

ĮVADAS 5

PAPAGRINDINIŲ DARBE VARTOTŲ SĄVOKŲ PATIKSLINIMAS 9

I. VAIKAMS SU NEGALIA SAUGIOS APLINKOS KŪRIMO TEISINIO REGULIAVIMO SAMPRATA 10

1.1. Vaiko su negalia ir negalios samprata 10

1.2. Neįgaliųjų vaikų socialinės integracijos į visuomenę teisiniai aspektai 12

1.3. Vaikams su negalia saugios aplinkos kūrimas švietimo sistemoje 17

II. TEISĖS VEIKSMINGUMO PROBLEMA 23

2.1. Socialinis teisės veiksmingumas 23

2.2. Vaikų su negalia integracijos ugdymo įstaigose teisinis veiksmingumas 25

2.3. Vaikams saugios aplinkos veiksmingumo tyrimo modelis 28

III. VAIKAMS SU NEGALIA SAUGIOS APLINKOS KŪRIMO TEISINIO REGULIAVIMO VEIKSMINGUMO TYRIMAS IR VERTINIMAS 31

3.1. Tyrimo organizavimas 31

3.2. Tyrimo metodologija 33

3.3. Tyrimo rezultatai 34

3.3.1. Neįgalių vaikų mokymosi organizavimo ypatumai 34

3.3.2. Įstatymų, sąlygojančių saugios aplinkos sukūrimą vaikams su negalia vertinimas 36

3.3.3. Neįgaliems vaikams saugios aplinkos kūrimo mokyklose teisės įgyvendinimo problemos 39

3.3.4. Ekspertų pasiūlymai neįgaliems vaikams saugios aplinkos kūrimo problemų sprendimui 41

3.4. Mokytojų informavimo apie neįgalius vaikus būtinumas (pavyzdys) 42

IŠVADOS 46

REKOMENDACIJOS 47

LITERATŪRA 48

ANOTACIJA LIETUVIŲ IR ANGLŲ KALBOMIS 53

SANTRAUKA 54

SUMMARY 56

PRIEDAI 58

LENTELIŲ SĄRAŠAS

1 lentelė	Negalios lygiai	10
2 lentelė	Neįgaliųjų vaikų integracijos į visuomenę teorinis naudingumo modelis	14
3 lentelė	Tyrime dalyvavusių ekspertų apibūdinimas	31
4 lentelė	Integruotą ugdymą reglamentuojančių teisės aktų ekspertinis vertinimas	34
5 lentelė	Įstatymų, sąlygojančių saugios aplinkos sukūrimą vaikams su negalia, nuomonių kategorijos	33
6 lentelė	Neįgaliems vaikams saugios aplinkos kūrimo mokyklose teisės įgyvendinimo problemos, nuomonių kategorijos	38
7 lentelė	Ekspertų pasiūlymai kaip spręsti problemas kuriant saugią aplinką bendrojo ugdymo įstaugose vaikams turintiems negalią	40

PAVEIKSLŲ SĄRAŠAS

1 paveikslas	Vaikams su negalia saugios aplinkos mokykloje schema	19
2 paveikslas	Teorinis vaikams su negalia saugios aplinkos teisinio veiksmingumo modelis	28
3 paveikslas	Loginė tyrimo eigos schema	31
4 paveikslas	Integruotą ugdymą reguliuojančių teisės aktų valentingumas	35
5 paveikslas	Įstatymų, sąlygojančių saugios aplinkos sukūrimą vaikams su negalia valentingumas	37
6 paveikslas	Neįgaliems vaikams saugios aplinkos kūrimo mokyklose teisės įgyvendinimo problemų valentingumas	39

ĮVADAS

Problemos aktualumas. Po Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo, šalyje susiformavo savita teisės sistemos sociokultūrinė situacija, kuri padarė įtaką ir neįgaliųjų teisinei padėčiai mūsų valstybėje. Vaikų, turinčių specialiųjų poreikių, integravimas į visuomenę yra viena dabarties aktualijų. Saugios aplinkos sukūrimas vaikams turintiems negalią Lietuvoje XXI amžiaus pradžioje įžengia į naują kokybinį raidos etapą. Saugi aplinka vaikams su negalia turi būti neatskiriamas nuo mokymo įstaigų, nes šiose įstaigose vaikai ir jaunimas praleidžia didžiąją dalį laiko. Todėl neįgaliųjų vaikų socialinės integracinės politikos svarbiausioji dalis turi apimti formalųjį ikimokyklinį, pradinį, vidurinį, profesinį bei aukštąjį išsilavinimą. Kokybiškų švietimo paslaugų specialiųjų poreikių vaikams ir jaunimui, besiugdantiems drauge su bendraamžiais vieningoje švietimo sistemoje, teikimo užtikrinimas nėra vienalaikis (politiniai lozungai, deklaratyvios teisinės nuostatos, visuomenės narių pasisakymai, teigiami pavyzdžiai ir t.t.), bet sudėtingas, ilgai trunkantis procesas, ne tik reikalaujantis konstruktyvių ir koordinuotų valstybės valdymo ir švietimą administruojančių bei jam talkinančių institucijų veiksmų, bet ir pačios visuomenės sąmoningumo.

Švietimo ir mokslo ministerijos duomenimis[1] Lietuvoje užregistruojama vis daugiau mokinių, kuriems reikalinga specialioji pedagoginė ir psichologinė pagalba, kurią teikia visuomeninės švietimo, kultūros, socialinės struktūros. Lietuvos Respublikos Konstitucijos[2] 41 str. kiekvienam vaikui, taip pat ir vaikams, turintiems ypatingųjų poreikių, garantuojama teisė į jų poreikius atitinkantį mokymą. 2003 metais priimtame Lietuvos Respublikos Švietimo įstatyme[3] numatyta, kad neįgalūs vaikai ugdomi bendrojo lavinimo mokyklose. Kartais šiuo klausimu kyla diskusijų tarp tėvų ir švietimo institucijų atstovų. Dalis tėvų svarsto, ar reikia didelių ar/ir labai didelių specialiųjų ugdymo(si) poreikių turintį vaiką leisti į mokyklą? Tenka pripažinti, kad tėvų baimė yra pagrįsta, ir tai gali trukdyti vaiko ugdymui pagal jo gebėjimus bei poreikius jam tinkamoje ugdymo institucijoje.

Jungtinių Tautų neįgaliųjų teisių konvencijos[4] 7 str. nurodoma užtikrinti neįgalių vaikų visapusišką teisių ir pagrindinių laisvių įgyvendinimą lygiai su kitais vaikais. Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos[5] 29 str., nusako kuo visapusiškiau ugdyti vaiko asmenybę, talentą ir protinius bei fizinius sugebėjimus. Svarbu, kad švietimas suteiktų kiekvienam vaikui bei jaunuoliui galimybes maksimaliai išnaudoti savo potencialą intelektualiniam ir socialiniam vystymuisi. Mokykla - socialinė aplinka, kurioje vaikai bei jaunuoliai susitinka su savo bendraamžiais, išmoksta vieni iš kitų įvairių

---

[1] Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerijos 2008 m. duomenys apie neįgalumo statistiką ir dinamiką. http://www.stat.gov.lt/lt/news/view/?id=7009 [žiūrėta 2009 09 10]
[2] Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės žinios. 1992. Nr.33-1014.
[3] Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas// Valstybės žinios. 2003. Nr.63-2853.
[4] Neįgaliųjų teisių konvencija // http://www.ndt.lt/files/File/viesos.../neigaliuju_teisiu_konvencija.doc. [žiūrėta 2009 09 11]
[5] Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija // Valstybės žinios. 1995. Nr. 60-1501 :http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=19848&p_query=&p_tr2 [žiūrėta 2009 09 11]

dalykų, įdomiai leidžia laiką. Vaikų tarpusavio bendravimas yra būtinas integruotos bendruomenės sukūrimui. Dėl minėtų priežasčių ugdymas yra visuotinai pripažinta pagrindinė žmogaus teisė.

Lietuvos teisės sistema ir teisės doktrina iš esmės suteikia pakankamai teisinių priemonių apsaugoti neįgaliųjų vaikų ir paauglių teises mokymo įstaigose[6], tačiau egzistuoja norminio reglamentavimo, teisės normų įgyvendinimo praktikoje neatitikimas. Lietuvos teisinėje sistemoje minėta situacija gali būti detaliau atskleista išskiriant šias problemas susijusias su negalią turinčių vaikų saugios aplinkos kūrimu, mokymo įstaigose.

Pastebima (S. Rimdeikienė, 2008), kad šiuolaikinėje mokslo visuomenėje atliekančioje negalios fenomeno mokslinius tyrimus[7], randasi tendencija remtis mokslo darbuose neįgaliųjų teises reglamentuojančiais teisės aktais, jų citavimu, tačiau gilesnės analizės pasigendama, dažnai jie atlieka tik deklaratyvią funkciją. Yra priimti įstatymai, kiti teisės aktai reglamentuojantys neįgaliųjų vaikų integraciją į mokyklos bendruomenę, tačiau lig šiol niekas netyrė koks yra teisinio reguliavimo veiksmingumas, siekiant sukurti ugdymo įstaigose saugią aplinką neįgaliems vaikams.

Teisėje veiksmingumas yra daugiaprasmė sąvoka. Teisės teorijoje pripažįstamo skirstymo į teisinį ir socialinį veiksmingumą, būtina atkreipti dėmesį į tai, kad veiksmingumas gali būti suvokiamas kaip rezultatyvumas (siektų ir pasiektų rezultatų santykis) arba kaip efektyvumas (pasiektų rezultatų ir sąnaudų santykis) (A. Vaišvila, 2000). Formalus teisės veiksmingumas suprantamas kaip konstatavimas, kad teisės institucijos funkcionuoja, įstatymai priimami, teisės normos taikomos, tam tikras procentas teisės pažeidimų išaiškinama, teisės pažeidėjai realiai atlieka bausmes ir t.t. Veiksmingumas nustatytinas atlikus elementarius faktinės būsenos konstatavimo veiksmus (K. Kruminienė, 2006).

Tyrimo objektas. Vaikams su negalia saugios aplinkos kūrimo teisinis reguliavimas mokykloje.

Tyrimo tikslas. Išanalizuoti vaikams su negalia saugios aplinkos kūrimo teisinio reguliavimo veiksmingumą.

Tyrimo uždaviniai:

1. Atlikti Europos sąjungos (ES) ir Lietuvos respublikos (LR) teisės aktų apžvalgą ir analizę vaikams su negalia saugios aplinkos kūrimo aspektu;

---

[6] Lietuvos Respublikos invalidų socialinės integracijos įstatymas// Valstybės žinios. 1991. Nr. I-2044, Nr. 36-969; Lietuvos Respublikos specialiojo ugdymo įstatymas// Valstybės žinios. 1998. Nr. VII-969, Nr. 115-3228;; Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas „Dėl Nacionalinės žmonių su negalia socialinės integracijos 2003-2012 metų programos patvirtinimo“// Valstybės žinios. 2002. Nr. 850, Nr. 57-2335; Lietuvos Respublikos neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymas// Valstybės žinios. 2004. Nr. IX-228, Nr. 83-2983; Lietuvos Respublikos Vyriausybės įsakymas „Dėl specialiojo ugdymo paslaugų programos patvirtinimo“// Valstybės žinios. 2004. Nr. ISAK-1475, Nr. 170-6263; Lietuvos Respublikos Vyriausybės įstatymas „Specialiosios pedagoginės pagalbos teikimo tvarkos aprašas“// Valstybės žinios. 2004. Nr.ISAK-838, Nr. 92-3385; Lietuvos Respublikos Vyriausybės įstatymas „Mokymosi pagal adaptuotą vidurinio ugdymo programą tvarkos aprašas“// Valstybės žinios. 2004. Nr. ISAK-839, Nr. 92-3386 ir kt

[7] Ambrukaitis, J. (1999). Pedagogų požiūris į specialiųjų poreikių vaikų integraciją// Specialusis ugdymas, Nr. 2, P. 24-33; Ruškus, J. (2002). Negalės fenomenas (monografija), Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla; Lastauskienė, G. (2004). Neįgalus asmuo žmogaus teisių apsaugos požiūriu// Jurisprudencija, Nr. 54 (46), P. 74-81; Ruškus, J., Mažeikis, G. (2007). Neįgalumas ir socialinis dalyvavimas (kritinė patirties ir galimybių Lietuvoje refleksija) (monografija), Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.

2. Ištirti, kaip ES ir LR teisės aktų įgyvendinimo praktikos priklauso nuo politinių, socialinių, struktūrinių ir kultūrinių veiksnių.

3. Nustatyti teisinio reguliavimo, kuriant saugią aplinką vaikams su negalia, spragas ir trūkumus.

4. Remiantis ekspertiniu tyrimu pateikti siūlymus neįgaliųjų vaikų saugios aplinkos kūrimo teisinio reguliavimo tobulinimui.

Tyrimo hipotezė – *Lietuvos Respublikos teisės aktų kontrolės ir jų veiksmingumo analizės stoka, lemia ugdymo įstaigos, kaip juridinio vieneto, atsakomybės problemą praktikoje.*

Mokslinis darbo naujumas Remiantis priimtais įstatymais, kitais teisės aktais reglamentuojančiais neįgaliųjų vaikų integraciją į mokyklos bendruomenę, buvo tirtas teisinio reguliavimo veiksmingumas, siekiant sukurti ugdymo įstaigose saugią aplinką specialių poreikių turintiems vaikams.

Tyrimo metodai. Pagrindinis darbe taikomas metodas yra loginis – analitinis. Jis remiasi esamos situacijos, negalios fenomeno mokslo tyrimų rezultatų bei prognozių, ES ir Lietuvos teisės dokumentų bei politikos nuostatų analize bei iš jų išplaukiančių poreikių aptarimu. Tai yra priežastinių ryšių aiškinimas pateikiant prielaidas apie veikėjų elgseną bei motyvus. Žinant, kad tiek Lietuvos, tiek ES teisė ir politika kinta nuolat, o įgyvendinimas kiekvienu konkrečiu atveju reiškia naują modifikaciją, vertinimas apima ir prognozavimo elementus. Teorinei darbo daliai pagrįsti atliktas ekspertinis interviu.

Darbo struktūra ir jos paaiškinimas. Darbą sudaro tokios pagrindinės dalys: įvadas, trys skyriai, išvados ir pasiūlymai. Įvade trumpai apibūdinamas temos aktualumas ir jos sprendimo būtinumas, tyrimo objektas, darbo tikslas, uždaviniai, tyrimo hipotezė, darbo struktūra, tyrimo metodai, naudoti literatūros šaltiniai. Pirmoje darbo dalyje analizuojamas neįgaliųjų vaikų integracijos į visuomenę teisinis reguliavimas Lietuvoje. Antroje darbo dalyje nagrinėjama socialinė teisės veiksmingumo problematika, Lietuvos teisės aktų suderinamumas su ES teise, trečia darbo dalis skirta vaikų su negalia saugios aplinkos teisinio reguliavimo veiksmingumo tyrimui ir vertinimui.

PAGRINDINIŲ DARBE VARTOTŲ SĄVOKŲ PATIKSLINIMAS

Patikslinamos ir interpretuojamos šios sąvokos:

1. Teisinis reguliavimas
2. Neįgalumas;
3. Specialių poreikių vaikas;
4. Specialusis ugdymas;
5. Integracija;
6. Neįgaliųjų vaikų integravimas;
7. Socialinė integracija;

1. Teisinis reguliavimas – socialinio reguliavimo rūšis, kai teisės poveikis visuomeniniams santykiams daromas teisės normomis.

2. Neįgalumas – dėl asmens kūno sandaros ir funkcijų sutrikimo bei nepalankių aplinkos veiksnių sąveikos atsiradęs ilgalaikis sveikatos būklės pablogėjimas, dalyvavimo visuomenės gyvenime ir veiklos galimybių sumažėjimas (Lietuvos Respublikos neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymas).

3. Specialiųjų poreikių vaikas – tai vaikas, kuris dėl įgimtų ar įgytų sutrikimų gali ribotai dalyvauti ugdyme ir visuomenės gyvenime. Ugdymosi sunkumų gali kilti dėl sutrikusio intelekto, klausos, regos, fizinių, emocijų ir elgesio, specifinių pažinimo ar kitų vaiko raidos sutrikimų. Vaiko specialieji ugdymosi poreikiai vertinami pedagoginiu, psichologiniu, medicininiu ir socialiniu požiūriais bei skirstomi į 4 grupes: nedideli, vidutiniai, dideli ir labai dideli.

4. Specialusis ugdymas – tai specialiųjų poreikių vaiko mokymas, lavinimas ir vertybinių nuostatų formavimas pripažįstant jo gebėjimus ir galias. Tai ugdymas, kuris specialiai sukurtas unikaliems vaiko poreikiams tenkinti ir padėti jam išmokti tai, ko mokosi kiti.

5. Integracija – atskirų dalių sujungimas į vientisą sistemą; santykiai tarp dalių ir jų funkcijos suprantami kaip koordinuoti bei subordinuoti ir reguliuojami visos sistemos interesų požiūriu.

6. Neįgalių vaikų integravimas bendrojo lavinimo mokyklose - tai procesas, sudarantis maksimalias sąlygas neįgaliems vaikams bendrauti su sveikais vaikais.

7. Socialinė integracija – tai integracijos forma, kuria siekiama mažinti socialinį atstumą bei skatinamas savaiminis neįgaliųjų ir įgaliųjų bendravimas.

I. VAIKŲ SU NEGALIA SAUGIOS APLINKOS KŪRIMO TEISINIO REGULIAVIMO SAMPRATA

Vaikų su negalia teisinę padėtį reglamentuoja pagrindinis šalies įstatymas Lietuvos Respublikos Konstitucija (1992) ir kiti Lietuvos Respublikos įstatymai, o tam tikras specifines sritis – atskiri poįstatyminiai šalies ar tarptautiniai teisės aktai[8]. Teisinis reguliavimas - socialinio reguliavimo rūšis arba forma, kai teisinis poveikis žmonių elgesiui yra daromas teisės normomis.

Neįgalių vaikų integravimas bendrojo lavinimo mokyklose, sukuriant jiems saugią aplinką, visose Vakarų Europos šalyse suprantamas vienodai. Tai procesas, sudarantis maksimalias fizines ir psichologines sąlygas neįgaliems vaikams bendrauti su sveikais vaikais. Sąvokos apibūdinimas yra paprastas, tačiau pats integracijos procesas ilgai trunkantis ir sudėtingas. Reikia tobulinti šalies įstatymus, peržiūrėti švietimo politiką, organizacines struktūras, mokymo programas, mokytojų rengimą, bei rasti finansinius resursus šių priemonių įgyvendinimui. Šis procesas turi apimti glaudų mokytojų bendradarbiavimą su tėvais, asociacijomis, medikais, socialinėmis įstaigomis.

Toliau bus aptarta, kaip teisės aktuose suprantama neįgaliųjų vaikų integracija, saugi ugdimosi aplinka, analizuojami LR teisės aktai, interpretuojant juos tarptautinių konvencijų bei ES teisės kontekste.

1.1. Vaiko su negalia ir negalios samprata

Socialinių paslaugų įstatyme apibrėžiama vaiko su negalia samprata**.** Tai – vaikas iki 18 metų, kuris dėl neįgalumo yra iš dalies ar visiškai neįgijęs jo amžių atitinkančio savarankiškumo ir kurio galimybės ugdytis bei dalyvauti visuomenės gyvenime yra ribotos. Šio įstatymo 18 str. skelbia, kad socialinės paslaugos vaikui su negalia teikiamos sudarant sąlygas jam gyventi savo šeimoje, augti sveikoje ir saugioje aplinkoje ir organizuojant pagalbą, suderintą su švietimu ir ugdymu, asmens sveikatos priežiūra ir specialiosios pagalbos priemonėmis[9]. Tai turi padėti vaikui su negalia formuoti savarankiško gyvenimo įgūdžius, palaikyti ir stiprinti socialinius ryšius su šeima, artimaisiais ir visuomene. Vaikas su negalia, gaunantis socialinę globą, privalo turėti galimybę jam priimtina forma pareikšti savo nuomonę apie socialinės globos namų parinkimą, jam turi būti užtikrintas socialinių

[8] Valstybės žinios, 1991. Nr. 36-969// Valstybės žinios. 2004. Nr. IX-228, Nr. 83-2983; Lietuvos Respublikos specialiojo ugdymo įstatymas// Valstybės žinios. 1998. Nr. VII-969, Nr. 115-3228; Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas „Dėl Nacionalinės žmonių su negalia socialinės integracijos 2003-2012 metų programos patvirtinimo“// Valstybės žinios. 2002. Nr. 850, Nr. 57-2335; Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro, Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro ir Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro įsakymas „Dėl neįgalumo lygio nustatymo kriterijų ir tvarkos aprašo patvirtinimo“// Valstybės žinios, 2005.Nr. V-188/A184/ISAK-487, Nr. 39-1277; Europos socialinė chartija(pataisyta)// Valstybės žinios, 2001. Nr. 49-1704 ; Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija // Valstybės žinios. 1995. Nr. 60-1501 ir kt

[9] Lietuvos Respublikos socialinių paslaugų įstatymas// Valstybės žinios, 2006. Nr. X-493, Nr. 17-589;

ryšių su tėvais (globėju, rūpintoju), šeimos nariais, giminaičiais, bendruomenės nariais, palaikymas ir kt.

Neįgaliųjų socialinės apsaugos įstatyme[10] vietoj sąvokų "invalidas", "invalidumas" įteisinamos naujos – "neįgalusis", "neįgalumas", "darbingumo laipsnis". Įstatyme negalia apibrėžiama kaip: „dėl asmens kūno struktūrų ir funkcijos sutrikimų bei nepalankių aplinkos veiksnių atsiradę sveikatos būklės aktyvumo, mobilumo, veiklos sutrikimai bei dalyvavimo suvaržymai". Įstatyme apibrėžta ir kita darbui svarbi sąvoka – nepalankūs aplinkos veiksniai[11].

1 lentelė. **Negalios lygiai**

Sunki negalia	**Vidutinė negalia**	**Lengva negalia**
Vaiko būklė, kai dėl ligos, traumos, susižalojimo, įgimtų arba ankstyvoje vaikystėje įgytų sutrikimų, aplinkos veiksnių neigiamo poveikio žymiai sumažėjusios galimybės ugdytis, dalyvauti, veikti ir jam būtina nuolatinė kitų žmonių slauga, priežiūra, pagalba.	Vaiko būklė, kai dėl ligos, traumos, susižalojimo, įgimtų arba ankstyvoje vaikystėje įgytų sutrikimų, aplinkos veiksnių neigiamo poveikio sumažėjusios galimybės ugdytis, dalyvauti, veikti ir jam reikia nenuolatinės kitų žmonių slaugos, priežiūros, pagalbos.	Vaiko būklė, kai dėl ligos, traumos, susižalojimo, įgimtų arba ankstyvoje vaikystėje įgytų sutrikimų, aplinkos veiksnių neigiamo poveikio nežymiai sumažėjusios galimybės ugdytis, dalyvauti, veikti.

Šaltinis: sukurta autorės

Tradiciškai specialiojoje literatūroje negalia skirstoma į tokias rūšis: a) psichinę (susijusią su mažesniu nei egzistuojanti norma individų intelektiniu pajėgumu, t.y. intelekto sutrikimu, psichikos liga ir kt.), b) fizinę (susijusią su mažesniu nei egzistuojanti norma individų fiziniu – motoriniu pajėgumu, pvz., motorinės koordinacijos sutrikimai, cerebrinis paralyžius ir pan.), c) sensorinę (regos, klausos ir kt.) d) kompleksinę (sujungiančią įvairias fizinės, psichinės ir sensorinės negalios variacijas, pavyzdžiui, sutrikusio intelekto asmuo turi cerebrinį paralyžių ir yra silpnaregis). 2004 metais įsigaliojo įstatymo "Dėl įgaliojimų suteikimo įgyvendinant Lietuvos Respublikos invalidų socialinės integracijos įstatymo 1, 3, 4, 5 ir 22 straipsnių pakeitimo įstatymas (Žin., 2004. Nr.32-1018). Jame yra

[10] Lietuvos Respublikos neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymas// Valstybės žinios. 2004. Nr. IX-228, Nr. 83-2983;

[11] Nepalankūs *aplinkos veiksniai* – ribojantys asmens funkcionavimą ir skatinantys neįgalumą veiksniai: nepritaikyta gyvenamoji vieta ar būstas, fizinė, viešoji informacinė aplinka, specialios pagalbos priemonių nebuvimas ar stoka, neigiamos visuomenės nuostatos, tarnybų ir politinių priemonių stoka.

pateiktas ligų sąrašas, kuriame išvardinti pagrindiniai kūno negalavimai. Tai: kvėpavimo sistemos; kraujotakos sistemos; virškinimo sistemos; inkstų ir šlapimo takų; endokrininės sistemos; jungiamojo audinio ir skeleto-raumenų sistemos; kraujodaros sistemos; nervų sistemos; akių; ausų, nosies, gerklės; psichikos ir elgesio sutrikimai; kitos ligos ir būklės. Įstatyme negalia yra suskirstyta lygiais: sunki, vidutinė ir lengva (žr. į 1 lentelę)

Nuo 2005m liepos 1d. asmenų neįgalumo ir darbingumo lygį nustato Neįgalumo ir darbingumo nustatymo tarnyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos (NDNT). Negalios lygio nustatymas yra numatytas tam, kad neįgalus vaikas turėtų pačias geriausias galimybes vystytis ir mokytis. Todėl nustatant neįgalumo faktą vertinama ne tik vaiko sveikatos būklė, bet ir galimybės būti ugdomam, savarankiškumas kasdieninėje aplinkoje, aplinkos veiksnių įtaka ir kiti svarbūs aspektai. Reikia atkreipti dėmesį, kad neįgalumo lygio vaikams nustatymo taisykles patvirtino Sveikatos apsaugos ministerija kartu su Socialinės apsaugos ir darbo bei Švietimo ir mokslo ministerijomis. Apibendrinant galima teigti, kad 2004 metais priimtame Lietuvos Respublikos Neįgaliųjų socialinės integracijos įstatyme, teisiškai įtvirtinamos neįgaliųjų teisės, užtikrinama apsauga nuo diskriminacijos, numatomos neįgaliųjų socialinės integracijos prielaidos ir sąlygos. Įstatyme yra atnaujinta daugelis iki tol galiojančio įstatymo (Invalidų socialinės integracijos įstatymas (Žin., 1991. Nr. I-2044, Nr. 36-969) nuostatų, užtikrinamos neįgaliųjų lygios teisės ir galimybės visuomenėje, nustatomi neįgaliųjų socialinės integracijos principai, apibrėžiama socialinės integracijos sistema ir jos prielaidos bei sąlygos, įvardijamos neįgaliųjų socialinę integraciją įgyvendinančios institucijos, profesinės reabilitacijos paslaugų teikimas, specialiųjų poreikių nustatymas. Esminis įstatymo akcentas - naujai įvertinama žmogaus negalia ir jam atsiveriančios galimybės. Neįgalusis žmogus gali rinktis, ką jis nori ir sugeba daryti, o visuomenės pareiga - padėti jam tai pasiekti.

1.2. Neįgaliųjų vaikų socialinės integracijos į visuomenę teisiniai aspektai

Žmonių tarpusavio santykiai, kurių pagrindu žmonės siekia apsaugoti ir įgyvendinti savo teises ir interesus apibrėžiami kaip socialinis elgesys. Tokiu būdu socialinis žmonių elgesys, kuriam daromas poveikis teisės normomis, tampa teisinio reguliavimo objektu. Remiantis šiomis principinėmis nuostatomis, nagrinėjami neįgalių vaikų integracijos ugdymo įstaigose aspektai.

Per pastaruosius metus įvyko esminis persilaužimas, integruojant į visuomenę ir švietimo sistemą vaikus, turinčius negalią. Integracija buvo suprantama kaip kiekvieno vaiko galimybė lankyti mokyklą, esančią arčiausiai jo namų.

Neįgalieji, kaip ir visi piliečiai, privalo turėti tokias pačias žmogaus teises. Nagrinėjant teisinę neįgaliųjų integracijos koncepciją pirmiausia atkreiptinas dėmesys į tarptautinius dokumentus. Visuotinės žmogaus teisių deklaracijos pirmajame straipsnyje sakoma: visi žmonės yra laisvi ir lygūs

jų orumo ir teisių atžvilgiu. Norint pasiekti šį tikslą, valstybė turi pagarbiai žiūrėti į savo visuomenės įvairovę ir siekti, kad neįgalieji galėtų naudotis visomis žmogaus teisėmis: civilinėmis, politinėmis, socialinėmis, ekonominėmis ir kultūrinėmis. Neįgalus asmuo yra žmogaus teisių ir pareigų subjektas, jis turi teisę į pozityvią valstybės pagalbą. Žmonėms su negalia reikia daugiau visuomenės paramos, kad jie galėtų pasiekti tas pačias gyvenimo sąlygas, kaip ir kiti piliečiai

Vienas pagrindinių uždavinių siekiant Lietuvos Respublikos neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymo numatytų tikslų yra pritaikyti aplinką neįgaliems žmonėms, kad pastarieji tiek viešajame, tiek asmeniniame gyvenime turėtų sąlygas ir galimybes laisvai judėti, naudotis visuomenėje teikiamomis paslaugomis, gauti reikiamą informaciją, bendrauti ir dalyvauti visose visuomenės gyvenimo srityse. Tokiu būdu neįgaliųjų socialinės integracijos modelis tampa artimesnis Europos Sąjungos šalių socialinės integracijos sistemoms. Teisės socialinės integracijos funkcija – tai teisės kūrimas ir jos įgyvendinimas siekiant užtikrinti ir išsaugoti visuomenės narius jungiančią ir visą visuomenę persmelkiančią socialinę tvarką, kuri palaikytų ir skatintų santykinai susitelkusios visuomenės stabilų gyvenimą (V. Šlapkauskas, 2004).

Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija, Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas deklaruoja, kad neįgalus vaikas turi gyventi pilnavertį ir prideramą gyvenimą, kuris garantuotų jo orumą, ugdytų pasitikėjimą savimi ir leistų aktyviai dalyvauti visuomenės veikloje, taip pat lygią su sveikais vaikais teisę aktyviai gyventi, vystytis, įgyti išsimokslinimą, atitinkantį jo fizines, protines galias ir pageidavimus. Tarptautiniai ir nacionaliniai teisės aktai, garantuoja kiekvienam vaikui teisę naudotis visomis teisės aktuose nustatytomis teisėmis bei laisvėmis ir nebūti diskriminuojamu dėl sveikatos būklės ar kitų objektyvių priežasčių.

1993 m. UNESCO priėmė dokumentą[12], kuriame nurodyta strateginės integruoto specialiojo ugdymo nuostatos, apimančios įstatymų leidybą, administravimą, aprūpinimą, ankstyvąjį specialųjį ugdymą, specialistų rengimą, mokslinius tyrimus ir t.t. 1994 m. birželio 7-10 d. Salamankoje vykusioje konferencijoje, organizuotoje UNESCO ir Ispanijos vyriausybės, dalyvaujant 92 pasaulio šalių vyriausybių bei 25 tarptautinių organizacijų atstovams, priimta Salamankos deklaracija[13], kurią pasirašė ir Lietuva, dėl specialiųjų poreikių asmenų ugdymo reformos principų, politikos ir praktikos bei jo vystymo metmenų, remiantis integracijos principu. 1996 m. Europos Komisija (EK) patvirtino naują strategiją[14], atitinkančią 1993 JTO standartines taisykles, ir paskelbė dokumentą dėl lygių neįgaliųjų galimybių ir naujos EK strategijos neįgaliesiems (Equality of Opportunity for People with Disabilities – A New Community Disability Srategy 1996). Pagrindinė atsakomybė už naujos

[12] UNESCO. Education Children and Young People with Disabilities: principles and the Review of Practice. – 1993, Paris: UNESCO;
[13] Salamankos deklaracija: Specialusis ugdymas ir jo vystymo metmenys//Švietimo naujovės. –1996, Nr.1, p. 3-20;
[14] The European Union Disability Strategy. (1996).
http://www.europoa.eu.int/comm/employment social/soc-prot/disable/strategy en.htm. [žiūrėta 2009 09 14]

neįgaliųjų strategijos įgyvendinimo veiksmus buvo paskirta ES narių vyriausybėms, atkreipiant pagrindinį dėmesį į tris naujos strategijos kryptis. 1) ES papildomos pagalbos veiksmai gali padėti geresniam ES šalių bendradarbiavimui ir neįgaliųjų politikos efektyvumo skatinimui paremiant pasikeitimą geros praktikos patirtimi, renkant ir panaudojant realią palyginamąją informaciją Europoje neįgaliųjų klausimais ir nustatant (identifikuojant) valstybių politikos efektyvius sprendimus; 2) EK skatina aktyvų neįgaliųjų visuomeninių organizacijų dalyvavimą neįgaliųjų socialinėje politikoje ir pripažįsta papildomą Europos paramą teikiant informaciją ir atveriant platesnius kelius jų dalyvavimui. EK remia Europos neįgaliųjų forumą ir numato biudžeto eilutę (B3-4111), kurios tikslas pagreitinti naujo Komisijos požiūrio prieš neįgaliųjų diskriminacijos ir lygių galimybių neįgaliesiems įgyvendinimą dabar ir ateityje. Ši biudžeto eilutė įgalina EK finansiškai remti ir kontroliuoti Europos organizacijas, aktyviai dirbančias šia kryptimi; 3) EK akcentuoja neįgaliųjų integracijos politiką ir naują požiūrį į įvairių kliūčių, trukdančių neįgaliųjų pilnaverčiam dalyvavimui visose gyvenimo srityse, identifikavimą ir pašalinimą. Pati EK įsipareigoja peržiūrėti savo socialinę-ekonominę politiką, programas ir projektus neįgaliųjų teisių ir jų poreikių apimties požiūriu bei formuoti juose neįgaliųjų politikos komponentą.

Teisę būti ugdomais turi visi neįgalūs vaikai, nesvarbu, koks jų neįgalumo lygis. Neįgalieji ugdomi mokyklose ir kitose įstaigose, kuriose teikiamos ugdymo paslaugos, atsižvelgiant į jų specialiuosius ugdymosi poreikius, sugebėjimus ir fizinę bei psichinę būklę. Negalintiems lankyti ugdymo, mokymo įstaigų, ir jų tėvams specialioji pedagoginė pagalba teikiama namuose. 1993m. Kultūros ir švietimo ministerijos kolegija patvirtino ”Specialiosios pedagoginės pagalbos teikimo specialiųjų poreikių vaikams bendrojo ugdymo įstaigose tvarką”[15]. Šis dokumentas buvo pagrindas integruotai mokyti specialiųjų poreikių vaikus bendrojo lavinimo įstaigose.

Specialiųjų poreikių vaikų integravimosi sėkmė priklauso nuo daugelio veiksnių, tarp kurių vienas svarbiausių – bendrojo lavinimo mokyklos pedagogų požiūris į neįgalius vaikus, jų ugdymo galimybes bendrojo lavinimo mokykloje. Dažnai neefektyvios specialiųjų poreikių vaikų integracijos į bendrojo lavinimo mokyklą priežastis – pedagogų specialiųjų žinių stoka. Trūksta kvalifikuotų specialistų, nepritaikyta aplinka mažina švietimo sistemos prieinamumą neįgaliems vaikams.[16]

---

[15] “Informacinis biuletenis” Nr.5-7 (21-23), 1993.

[16] Ambrukaitis, J. (1999). Pedagogų požiūris į specialiųjų poreikių vaikų integraciją// Specialusis ugdymas, Nr. 2, P. 20-35; Ruškus, J. (2002). Negalės fenomenas (monografija), Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla; Ušeckienė L. (2002).Veiksniai veikiantys pedagogų požiūrį į neįgaliųjų ugdymą bendrojo lavinimosi mokykloje. Pedagogika 56, 198-195; Galdikienė A.(2005). Heterogeninių grupių didaktika: specialieji poreikiai bendrojo lavinimo mokykloje. Mokomoji priemonė. Šiauliai. Šiaulių universitetas; Gruzdienė G.(2005). Specialiųjų poreikių mokinių integruoto specialiojo ugdymo organizavimas bendrojo lavinimo mokykloje. Edukologijos (ugdymo organizavimas) magistro darbas. Kaunas.

2 lentelė**. Neįgaliųjų vaikų integracijos į visuomenę teorinis naudingumo modelis**

Nauda atskiroms grupėms	Neįgalūs vaikai	Įprastai besivystantys vaikai
Nauda vaikams	Neįgalus vaikas, lankydamas tą pačią grupę su sveikais vaikais, gali iš bendraamžių pasimokyti bendravimo ir įgyti kitų jo raidos lygį atitinkančių socialinių įgūdžių. Artimesnis bendravimas padeda vaikams užmegzti draugystę ir teigiamus tarpusavio santykius, o svarbiausia – išmoko paremti vienas kitą. Ankstyvoje vaikystėje pavykęs bendras natūralus buvimas su kitais neįgaliesiems sukuria tolesnio gebėjimo integruotis į visuomenę pagrindus.	Įprastai besivystantys vaikai pradeda suprasti, su kokiu gyvenimo iššūkiu susiduria jų neįgalūs draugai, todėl tampa jautresni kitų reikmėms ir ima geriau suvokti bei reaguoti į skirtingumus. Jie sužino, kad kiekvienas gali įveikti sunkumus ir daug ko pasiekti.
	Neįgalius vaikus auginančios šeimos	Įprastos šeimos
Nauda šeimoms	Privalėję visą laiką globoti neįgalų vaiką namuose, tėvai gali dirbti. Aktyvus tėvų dalyvavimas savo vaiko ugdymo programoje padeda vaikui sėkmingai vystytis.	Dalis tėvų, kurių vaikai vystosi įprastai, pradeda įsitraukti į bendruomeninę veiklą, kad padėtų šeimoms, auginančioms neįgalius vaikus.
Nauda ugdytojams	Neįgaliems vaikams atvirose grupėse dirbantys privalo gerai išmanyti šių vaikų raidos ypatumus. Įgydami daugiau patirties, ugdytojai geriau susipažįsta su vaikų ugdymo būdų įvairove. Ugdydami neįgalius ir įprastai besivystančius vaikus, specialistai perpranta jų mokymosi būdų įvairovę, subtiliau skiria individualius gebėjimus ir specialiuosius ugdymosi poreikius, įgunda atskirti, kurį įgūdį suformuoti bus sunku, o kurį – lengviau. Kai ugdytojui sekasi individualizuoti ugdymą, ji nesutrinka sunkią akimirką ir geriau suvokia vaiko reikmes.	
Nauda bendruomenei	Tapdami veikliais visuomenės nariais, neįgalūs vaikai reikalauja mažiau bendruomenės paramos. Ugdyti neįgalius vaikus toje pačioje aplinkoje, kaip ir įprastai besivystančius vaikus, yra daug pigiau nei kurti ir finansuoti alternatyvias ugdymo įstaigas. Bendruomenė sutaupo švietimui skirtas išlaidas nebekurdama atskirų įstaigų. Bendruomenė laimi, kai neįgalūs asmenys prasmingai prisideda prie jos gerovės kilimo	

Šaltinis: sukurta autorės

Neįgaliųjų vaikų integracijos ugdymo institucijose naudingumas apibūdinamas kaip unikalus ir individualus patyrimas. Teigiama (C. Holden., C. Meggit., D. Collard. and Ch. Rycroft, 1996), kad neįgaliesiems atvirų grupių ugdymo įstaigose programos suteikia galimybę šiems vaikams stebėti, mėgdžioti, bendrauti ir kartu veikti su įprastai besivystančiais vaikais. Neįgalūs vaikai gali išsiugdyti bendravimo ir kitus socialinius įgūdžius tokiu pat būdu kaip ir kiti – praktinėje veikloje. Integruojant neįgalius vaikus į įprastas grupes, naudą patiria visi – ir įprastai besivystantys vaikai, jų šeimos, auklėtojai, bendruomenė. 2 lentelėje pateikiamas teorinis vaikų su negalia naudingumo švietimo sistemoje modelis siekiant, kad neįgalusis vaikas visais savo amžiaus tarpsniais turėtų galimybę siekti integracijos į visuomenę – būti savimi tarp kitų žmonių, t. y. būti vienu iš jų, bet tuo pačiu neprarasti savitumo.

Lietuvoje sukurtas nemažas socialinių paslaugų tinklas, tačiau paslaugų įvairovė bei kokybė nėra pakankami. Apie 40 proc. socialinių paslaugų įstaigų – stacionarios globos įstaigos. Vystoma nestacionarių socialinių paslaugų infrastruktūra, tačiau ji nėra pakankama. O ją yra ypač svarbu vystyti tam, kad neįgaliųjų vaikų globa būtų ne institucijoje (tik sunkiausiais atvejais joje), bet šeimoje, bendruomenėje, nes tai kelias neįgaliųjų vaikų integracijai į visuomenę.

Lietuvos Respublikos socialinių paslaugų įstatyme[17] numatyta, kad savivaldybė atsako už socialinių paslaugų teikimo savo teritorijos gyventojams užtikrinimą planuodama ir organizuodama socialines paslaugas, kontroliuodama bendrųjų socialinių paslaugų ir socialinės priežiūros kokybę. Tačiau savivaldybėse yra ribotas socialinių paslaugų įstaigų, teikiančių paslaugas neįgaliesiems vaikams, skaičius. Taip pat trūksta transporto, užimtumo, dienos centrų paslaugų, socialinės globos. O svarbiausia trūksta socialinės priežiūros namuose paslaugų. Dėl nepakankamo socialinių ir švietimo paslaugų šeimai ir vaikui tinklo šalyje, priešingai vaiko interesams, per dažnai naudojamasi stacionarių valstybės ir savivaldybių vaiko globos/ugdymo įstaigų paslaugomis. Todėl yra būtina skatinti spręsti socialinių paslaugų šeimai ir vaikui tinklo šalyje tobulinimo klausimą bei didinti socialinių darbuotojų, dirbančių su šeimomis ir vaikais, skaičių. Valstybė turėtų kuo greičiau ir efektyviau orientuoti socialinę politiką socialinių paslaugų plėtrai. Aukščiau pateikta rašytinių dokumentų apžvalga parodė, kad paskutiniajame XX a. dešimtmetyje JTO, UNESCO, EK, Europos nevyriausybinių organizacijų ir mokslininkų pastangomis buvo sukurta naujos specialiojo ugdymo reformos politikos strategija, pateikiant visus galimus strategijos aspektus bei jų apibendrintus modelius, o taip pat skirtumus ir specifiką

vakarų demokratinėse valstybėse.

Lietuva yra prisijungusi prie eilės tarptautinių sutarčių, deklaruojančių pagrindines socialines,

[17] Valstybės žinios, 2006. Nr. X-493, Nr. 17-589

ekonomines, pilietines ir politines žmogaus teises[18]. Vaikas, kaip ir kiekvienas mūsų visuomenės individas, yra visų žmogaus teisių turėtojas, kartu esantis privilegijuotoje padėtyje bendrųjų žmogaus teisių kontekste dėl jo fizinio, emocinio ir protinio nebrandumo. Vaikų su negalia teisėms be visų bendrųjų teisinių tarptautinių dokumentų skirtos ir Jungtinių Tautų Lygių galimybių neįgaliems žmonėms teikimo bendrųjų taisyklių, Salamankos deklaracijos bei Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos bei kitų tarptautinių sutarčių ir susitarimų nuostatos. Neįgalaus vaiko teisė reikšti savo nuomonę, teisė į reikiamą pagalbą, teisė į apsaugą nuo smurto ir prievartos, teisė į švietimą lygiomis teisėmis ir galimybėmis su kitais vaikais, tinkamos sveikatos priežiūros paslaugos, teisė į laisvalaikį ir poilsį, teisė į reikiamą valstybės paramą ir pagalbą bei kitos svarbiausios garantijos – tai ne tik kiekvieno neįgalaus vaiko teisės, tačiau ir socialiniai, ekonominiai, teisiniai, politinių sprendimų reikalaujantys įsipareigojimai valstybei.

1.3. Vaikams su negalia saugios aplinkos kūrimas švietimo sistemoje

Jungtinių Tautų konvencijoje dėl žmonių su negalia teisių ir Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijoje pripažįstama, kad švietimas suteikia kiekvienam vaikui bei jaunuoliui galimybes maksimaliai išnaudoti savo potencialą intelektualiniam ir socialiniam vystimuisi. Mokykla yra socialinė aplinka, kurioje vaikai bei jaunuoliai susitinka su savo bendraamžiais, išmoksta iš jų įvairių dalykų, smagiai leidžia laiką. Vaikų tarpusavio bendravimas būtinas integruotos bendruomenės sukūrimui. Dėl minėtų priežasčių ugdymas yra visuotinai pripažinta pagrindinė žmogaus teisė. Konvencijos 24 straipsnis nustato, kad integruota aplinka yra pagrindinė vaikų su negalia ugdymo alternatyva. Todėl valstybės yra įpareigotos teikti reikiamą paramą vaikų su negalia visiškos integracijos procesų įgyvendinimui.

Iš sovietinių laikų švietimo sistemos Lietuva paveldėjo jau išplėtotą specialiojo ugdymo sistemą, pagrįstą klinikiniu požiūriu į neįgalius asmenis. Per pastaruosius metus susiformavo nauja specialiųjų poreikių vaikų saugios aplinkos kūrimo ugdymo įstaigose realybė.

Tyrimų rezultatai[19], atskleidžiantys esminius šalies specialiųjų poreikių vaikų saugios aplinkos kūrimo realybės poreikius, sutampa su Europos Sąjungos dokumentuose iškeltomis problemomis. Tyrimai parodė, jog, tiriamųjų nuomone, visuomenė, tame tarpe ir mokykla nėra pasiruošusi priimti

---

[18] Europos socialinė chartija(pataisyta)// Valstybės žinios, 2001. Nr. 49-1704 ; Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija // Valstybės žinios. 1995. Nr. 60-1501 ir kt.

[19] Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerijos 2005 m. duomenys apie neįgalumo statistiką ir dinamiką. Prieiga per internetą: < http://www.socmin.lt/index.php?-1760949004>. Ališauskas, A. (1994). Vaikų specialiųjų poreikių tenkinimas bendrojo lavinimo mokykloje// Specialiųjų poreikių vaikų integruotas ugdymas: patirtis ir perspektyvos: mokslinio-metodinio seminaro (Šiauliai, 1994 m. sausio 26 - 27 d.) medžiaga, Šiauliai: ŠPI, P. 3-5; Gailienė, I. (1997). Negalės priėmimas – esminė neįgaliųjų žmonių psichologinės reabilitacijos grandis// Neįgaliųjų asmenų socialiniai poreikiai, jų tyrimo ir tenkinimo problemos: tarptautinės mokslinės metodinės konferencijos (Šiauliai, 1997 m. spalio 17-18 d.) medžiaga. Šiauliai: ŠU, P. 24-30; ten pat, Žalimienė, L. Socialinės paslaugos neįgaliesiems (P. 83-87); Ambrukaitis, J. (1999). Pedagogų požiūris į specialiųjų poreikių vaikų integraciją// Specialusis ugdymas, Nr. 2, P. 24-33.

neįgaliųjų vaikų. Nepritaikytos bendrojo lavinimo mokyklų mokymo programos ir metodikos, neužtikrinta specialiųjų priemonių, paslaugų, technikos ir specialistų pagalba. Personalo žinios apie neįgalių vaikų poreikių ypatumus, yra būtinos tam, kad vaikui leistų dalyvauti mokyklos gyvenime (Ž. Visockienė, A. Mikaliūkštienė, 2004). Nustatyta (S. Ališauskienė, L. Miltenienė, 2004), kad tenkinant specialiuosius ugdymo poreikius bendrojo lavinimo mokykloje vaikai, turintys specialiųjų ugdymo poreikių, ir jų tėvai dažnai atsiduria atskirties situacijoje – su jais mažai bendraujama, nepakankamai įvertinamos jų galimybės ir poreikiai, vyrauja vienkryptės informacijos perdavimo formos. Neįgaliųjų vaikų tėvams atrodo, jog mokytojai abejingi jų vaikų poreikiams, nesistengia daugiau sužinoti apie negalios sukeltus sunkumus.

2003 metų mokslininkų grupės, vadovaujamos A. Bagdono, LR Švietimo ir mokslo ministerijai pateiktoje ataskaitoje[20] teigiama, kad integruotas ugdymas pirmiausia yra barjerų tarp sveikų ir neįgalių vaikų laužymas, vienodų ugdymosi ir karjeros siekimo galimybių sudarymas.

Daugiau nei dešimtmetį mokslininkai aktualizuoja integruoto neįgaliųjų ugdymo svarbą, bendrojo, papildomo ir profesinio mokymo kontekste. Integruotas ugdymas – ypatinga mokymo forma, kuriai būdinga savita ugdomojo turinio, struktūros raiška.. Daugelio autorių darbuose (J. Ambrukaitis, 1998, 2005; I. Baranauskienė, 2008; I. Galkienė, 2000; V. Karvelis, 2001 ir kt.) pažymima, jog svarbi neįgaliųjų socialinės gerovės sąlyga – jų integracija į bendrą švietimo sistemą; akcentuojama, kad jų ugdymas negali apsiriboti mokyklos baigimu, nes labai svarbu sudaryti sąlygas pasirinkti atitinkamą profesiją, žinias ir įgūdžius gilinti papildomo ugdymo veikloje, kuri teikia neišbandytų galimybių sėkmingai jauno žmogaus socializacijai; teigiama (I. Galkienė, 2000), jog integruotas ugdymas vertingas dėl sudaromų natūralių sąlygų formuoti žmones, pajėgius kurti demokratinę visuomenę. J. Ambrukaitis (2005) pažymi, jog integracija turi būti ne prievartinė, bet nuosaikus atskiro individo ir visuomenės suderintus interesus atspindintis procesas, kurio sėkmės galima laukti tuomet, kai tų pačių tikslų siekia visi integruoto ugdymo veikėjai: specialiųjų poreikių vaikas, jo tėvai, specialioji mokykla ir bendrojo ugdymo įstaiga.

1993 m. gruodžio mėn. Jungtinių tautų organizacija (JTO) priėmė Neįgaliųjų lygių galimybių bendrąsias taisykles, kurias ratifikavo Lietuva. Šeštojoje taisyklėje įvardijama vyriausybių ir jų švietimo valdymo institucijų atsakomybė užtikrinti neįgaliųjų asmenų ugdymąsi integracijos forma, jo įjungimą planuojant bendras valstybines švietimo programas bei bendrą mokyklų organizacijos sistemą bei integruoto ugdymo aprūpinimą bendrojo lavinimo mokyklose ir kt. Septintoje taisyklėje pabrėžiama, kad šalių vyriausybės privalo aktyviai remti ir užtikrinti lygias teises ir galimybes neįgalių asmenų profesiniame rengime pagal jų galias ir pasirinkimą, siekiant jų įsijungimo į bendrą darbo rinkos sistemą.

---

[20] Specialiųjų poreikių vaikų integravimo problemos (Ataskaita Švietimo ir mokslo ministerijai)./Grupės vadovas Bagdonas A./. – Vilnius, 2003

Lietuvoje specialusis ugdymas vyksta keliomis formomis: 1) ugdymas specialiose įstaigose arba namuose (neintegruotas, segreguotas ugdymas); 2) integruotas ugdymas pagal bendrą ugdymo vietą (neįgalūs vaikai ugdomi toje pačioje mokykloje, bet atskirose patalpose nuo sveikųjų); 3) socialinė integracija (sveiki ir neįgalūs vaikai bendrai būna ne akademinių užsiėmimų metu); 4) funkcinė integracija (vaikai visą laiką mokykloje mokosi kartu, tačiau programos pakeitimai, specialistų prieinamumas, specialių priemonių turėjimas minimalus); 5) inkliuzyvus ugdymas (neįgalaus vaiko integruotas ugdymas tokiam ugdymui pasirengusioje mokykloje: pakankama pedagogų kompetencija, priemonių, kabinetų ir specialistų konsultantų buvimas, administracijos palaikymas, teigiamos mokytojų ir visų vaikų tėvų nuostatos).[21]

LR Specialiojo ugdymo įstatymu (toliau – SUĮ) specialusis ugdymas apibrėžiamas kaip specialiųjų poreikių asmenų mokymas, lavinimas bei vertybinių nuostatų formavimas, pripažįstant šių asmenų gebėjimus ir galias (3 str. 1d.), o specialiųjų poreikių asmenys - vaikai ir suaugusieji, dėl įgimtų ar įgytų sutrikimų turintys ribotas galimybes dalyvauti ugdymo procese, visuomenės gyvenime. Specialusis ugdymas yra Lietuvos švietimo sistemos dalis, apimanti specialiųjų poreikių asmenų ankstyvąjį, ikimokyklinį ugdymą, bendrąjį lavinimą, profesinį, aukštesnijį mokymą, aukštąjį mokslą, suaugusiųjų švietimą, papildomą ugdymą. Specialiųjų poreikių asmenys ugdomi valstybinėse, savivaldybių bei nevalstybinėse visų tipų bendrojo ir specialiojo ugdymo įstaigose, globos įstaigose ir specializuotuose suaugusiųjų centruose. Asmenys, dėl sveikatos sutrikimų negalintys ugdytis formaliojo švietimo įstaigose, Sveikatos apsaugos bei Švietimo ir mokslo ministerijų nustatyta tvarka mokomi namuose, sudaromos sąlygos mokytis savarankiškai, laikyti egzaminus ir įgyti valstybinius standartus atitinkantį išsilavinimą, dalyvauti neformaliajame suaugusiųjų švietime.

Įvairiais aspektais analizuojant integruotą ugdymą, daug diskutuojama apie socialinės inkliuzijos teoriją, „kuria siekiama kiekvienam garantuoti galimybes panaudoti savo potencialą, nepaisant patirties ir aplinkybių“[22] Anot G. Lindsay (2003), integracijos sąvoka keičiama inkliuzijos terminu, siekiant išreikšti aukštesnę integracijos proceso kokybę ir intensyvumą. Psichologinis bei materialinis saugumas, taip pat saugi, asmens amžiaus tarpsnį ir neįgalumo pobūdį atitinkanti edukacinė aplinka, pasak V. Karvelio (2001), yra svarbūs, sėkmingo neįgalaus asmens vystymosi, prigimtinių galių tobulinimo faktoriai. Neįgaliųjų socializacijai bendrojo ugdymo institucijose būtina teigiama socialinė aplinka, kuri daugeliu atžvilgių priklauso ir nuo neįgaliuosius supančių bendraamžių požiūrio į juos (L. Samsonienė 2006). Požiūrio problema neįgaliųjų integracijos kontekste analizuota ir kitų Lietuvos mokslininkų (A. Ališauskas, 2002; A. Ambrukaitis, 2005; I. Baranauskienė; J. Ruškus, 2001, 2002, 2004; J. Ruškus, G. Mažeikis, 2007, ir kt.) darbuose. A. Ališauskas (2002) akcentuoja, jog visais įmanomais aspektais turėtų būti analizuojama negalės situacija ir neįgalaus asmens problemos. Būtina

[21]Inkliuzyvus ugdymas yra integruoto ugdymo siekiamybė, aukščiausia jo reiškimosi forma (A. Bagdonas, 1997).
[22] What is social inclusion? (2005). http://www.cesi.org. uk/know/showkbone.asp?docID=896.[žiūrėta 2009 09 05]

atkreipti dėmesį, kad nors yra priimta virš 70 teisės aktų reglamentuojančių vaikų su specialiaisiais poreikiais ugdymą, bet šioje įstatyminėje bazėje yra problemų.

Siekiant išsiaiškinti, kokie teisės aktai reglamentuoja vaikų mokymosi saugią aplinką, tenka konstatuoti, kad nei LR Švietimo įstatyme, nei LR Specialaus ugdymo įstatyme tokio reglamentavimo nėra. Mokslinių darbų, išryškinančių visuminius saugios mokymosi aplinkos aspektus taip ir nepavyko rasti. Todėl buvo pradėta gilintis į Švietimo ir mokslo, Socialinės apsaugos ir darbo, Sveikatos apsaugos ir kitų ministerijų teisės aktus bei rekomendacijas mokymo institucijoms organizuojančioms mokymą (teisės aktų sąrašas pateikiamas priede Nr. 1). Reikia pripažinti, kad pagrindinius saugią ir sveiką aplinką užtikrinančius mokymo įstaigoje veiksnius reglamentuoja Lietuvos higienos norma HN 21: 2005 Bendrojo lavinimo mokykla. Bendrieji sveikatos saugos reikalavimai. [23] Ši higienos norma nustato pagrindinius bendrojo lavinimo mokyklos ir patalpų projektavimo, statybos, įrengimo bei eksploatavimo, mokinių maitinimo, ugdymo proceso higienos, sveikatos ugdymo bei priežiūros organizavimo reikalavimus.

Atsižvelgiant į anksčiau išsakytus teiginius ir mokslinių tyrimų apžvalgoje pateiktus pastebėjimus buvo sukurta vaikų su negalia saugios aplinkos mokykloje schema (žr. į 1 pav.).

Iš paveikslo akivaizdžiai matosi, kad, siekiant sukurti saugią mokymosi aplinką, reikia atsižvelgti į daugelį veiksnių. Mokykloms sunku įgyvendinti visą kompleksą priemonių būtinų saugios aplinkos sukūrimui. Dažnai reikalavimus atitinkančios priemonės mokymo įstaigose neįgyvendinamos ir dėl to, kad mokyklų vadovai neturi žinių apie teisės aktuose keliamus reikalavimus. Tikėtina, kad padėtis pagerėtų, jei mokyklos galėtų gauti reikiamus reikalavimus ir rekomendacijas viename dokumente, o ne išskaidytus įvairiuose teisės aktuose. Tačiau išanalizavus integruoto ugdymo programas, reikia konstatuoti, kad neįgalaus vaiko saugumas suprantamas kaip jausmas. Vaikas turi jaustis saugus – tai yra pagrindinis saugios aplinkos apibūdinimas.

Lietuvoje užregistruojama vis daugiau mokinių, kuriems reikalinga specialioji pedagogine ir psichologinė pagalba. Švietimo ir mokslo ministerijos statistikos departamento duomenimis 2005 metais bendro lavinimo mokyklose mokėsi – 51103 specialiųjų poreikių turintys mokiniai , o 2006 metais – 52232, t.y. atitinkamai 9,6 ir 10,3 procento.

Kaip teigia R Adomaitienė Lietuvoje egzistuoja tipiškas dualizmas ugdymo sistemoje. Bendrojo ir specialiojo ugdymo (specialiosios mokyklos ir pensionatai) sistemos yra atskirtos nuo kitų švietimo įstaigų, nes turi skirtingus finansavimo šaltinius, skirtingą priklausomybę ir kontrolę, atskirtos ugdymo priemonės, abiejų sistemų profesionalai nebendrauja tarpusavyje.[24]

---

[23] Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2005 m. birželio 9 d. įsakymas Nr.V-476

[24] Adomaitienė R. Specialiųjų poreikių asmenų ugdymo reformos nacionalinės strategijos projektas/ Švietimo ir mokslo ministerijos užsakymas/

1 pav. **Vaikams su negalia saugios aplinkos mokykloje schema**

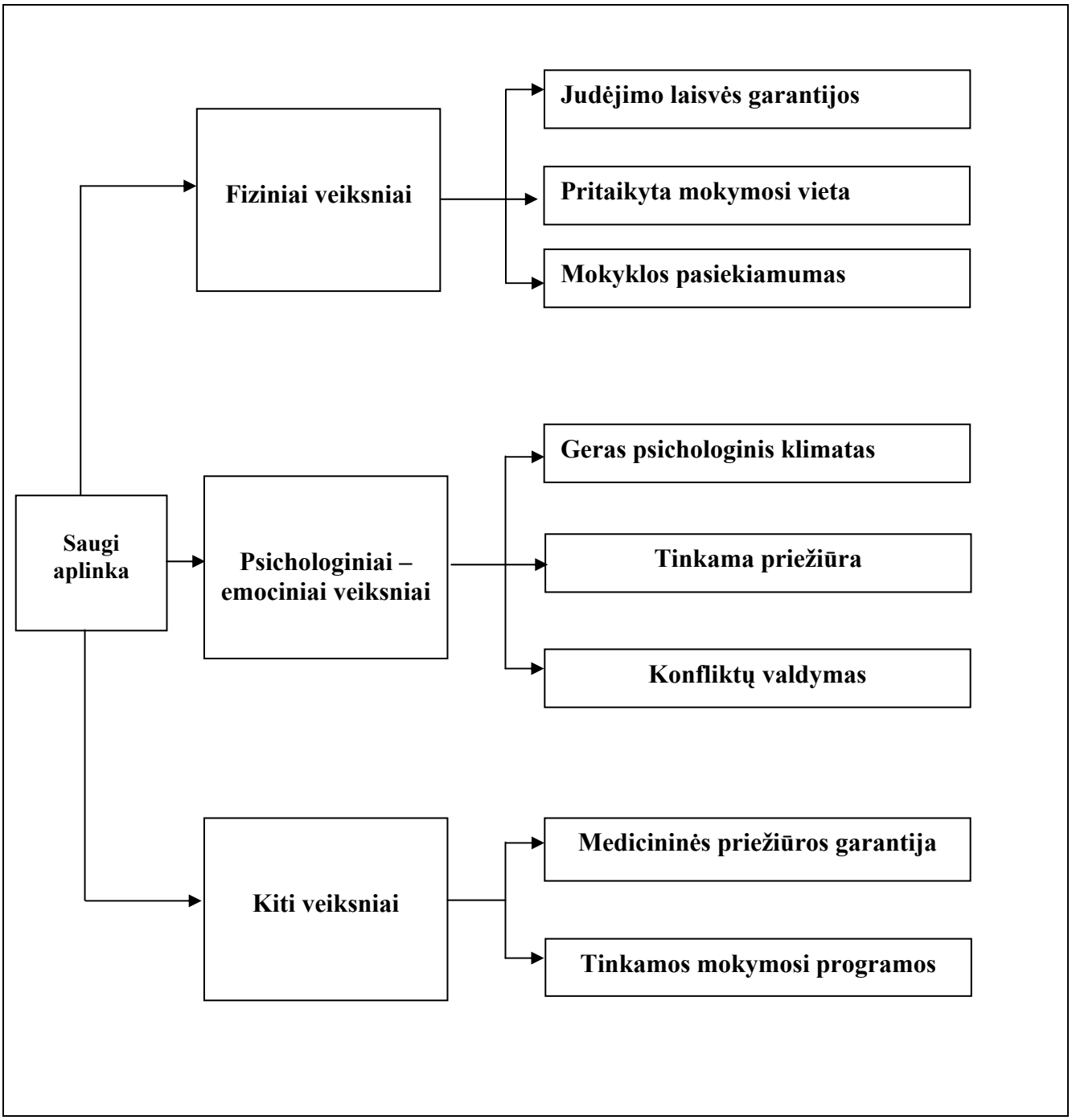

Šaltinis: sukurta autorės

Dviejų bendrojo ir specialiojo ugdymo politiką reglamentuojančių Lietuvos įstatymų nuostatose (Švietimo ir Specialiojo ugdymo) sunku rasti integracinį tarpusavio ryšį. Švietimo įstatyme[25], kalbant apie ugdymo sistemą, neužsimenama nei apie integruoto ugdymo būtinybę, nei apie LR Vyriausybės ar Švietimo ministerijos atsakomybę už integruotą specialiųjų poreikių asmenų ugdymą įvairiuose jo

[25] Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas (1998-07-02 Nr. VIII-854).

lygiuose. Tai neatitinka Salamankos deklaracijos naujo mąstymo nuostatų[26], pagal kurias Vyriausybės privalo pripažinti integruotą ugdymą, kaip sudedamąją nacionalinės ugdymo strategijos dalį, palaikyti inkliuzinio ugdymo principą ir objektyviai remti specialiojo ugdymo, kaip sudedamosios bendrojo ugdymo dalies, vystymąsi, teikti ugdymo paslaugas bendrojo ugdymo institucijose visiems, tame tarpe ir specialiųjų poreikių turintiems asmenims, nukreipiant juos į segreguotas specialiojo ugdymo institucijas ar klases tik išimties atvejais, jeigu įsitikinama, jog integracija negali patenkinti jų lavinimosi ar socialinių poreikių arba tai tiesiogiai pažeidžia kitų asmenų ugdymo teises.

Apibendrinant galima teigti, kad Lietuvos Respublikos įstatymų leidėjas įtvirtinęs specialų neįgaliųjų teisių apsaugos režimą, išleido pagrindinius įstatymus, nustatančius neįgaliųjų žmonių teises: Invalidų socialinės integracijos įstatymas, o tam tikros specifinės teisės numatytos ir kituose įstatymuose. Darbinės neįgaliųjų teisės reglamentuojamos Darbo sutarties bei Bedarbių rėmimo, socialinės teisės - Valstybinių socialinio draudimo pensijų, Valstybinio socialinio draudimo, Socialinių paslaugų bei Šalpos (socialinių) pensijų) įstatymais, teisė į švietimą – Specialiojo ugdymo, teisė į sveikatos apsaugą – Sveikatos draudimo, Lietuvos Respublikos sveikatos priežiūros ir Psichikos sveikatos priežiūros įstatymas, Lietuvos Respublikos užimtumo rėmimo įstatymas, Vyriausybės parengta Nacionalinės žmonių su negalia socialinės integracijos programos 2003-2012 metams projektu ir kt. Visos pagrindinės žmogaus teisės Lietuvos Respublikoje yra įtvirtintos Lietuvos Respublikos Konstitucijoje (toliau – Konstitucija) (Žin., 1992, Nr. 33-1014). Konstitucijos 6 straipsnyje skelbiama, jog „Konstitucija yra vientisas ir tiesiogiai taikomas aktas“. Taigi kiekvienas savo teises Lietuvos Respublikoje gali ginti remdamasis Konstitucija. Jos 29 straipsnyje skelbiama, kad „įstatymui, teismui ir kitoms valstybės institucijoms ar pareigūnams visi asmenys lygūs“. Pabrėžtina, kad LR Konstitucijos 52 straipsnyje yra įtvirtinta, jog valstybė laiduoja piliečių teisę gauti invalidumo pensiją, socialinę paramą nedarbo, ligos, našlystės, maitintojo netekimo ir kitais įstatymų numatytais atvejais. Įstatyminės nuostatos plėtojamos poįstatyminiuose teisės aktuose: Vyriausybės nutarimuose, ministrų įsakymuose ir pan. Šiuo metu neįgaliųjų teisinė padėtis reglamentuojama apie 70 įvairių teisės aktų.

[26] UNESCO. The Salamanca Statement and Framework for Action on Special Needs education: World conference on special needs education: Access and Equality. – 1994, New York: UNESCO.

II. TEISĖS VEIKSMINGUMO PROBLEMA

Teisė, būdama žmogaus elgesio tvarkytoja, nėra duota iš karto gatavu pavidalu, ji neatsiranda staiga, pati iš savęs ir šalia žmonių reikalų. Ji pavaldi bendrai vienos kokybės atsiradimo iš kitos logikai. Teisė, arba teisinė tvarka, kaip tam tikru būdu sutvarkytų soc. santykių (elgesio) tikrovė atsiranda iš jai priešingos tikrovės: biologinių, psichologinių, socialinių žmogaus interesų, ir atsiranda tam, kad, normindama, derindama tuos interesus, juos apsaugotų, įgyvendintų, o galiausiai juos visuomenintų, kad vieno asmens interesų įgyvendinimas nevirstų kito asmens interesų varžymu ar likvidavimu (A. Vaišvila, 2000). d

Individo santykį su teisės reguliuojama sritimi apibūdina jo veiklos visuomenėje prieštaringumas. Kiekvienas žmogus turi savitą polinkį ar interesą. Tad norėdamas apsaugoti savo interesą nuo pavojų, kurie kyla gyvenant visuomenėje, jis bando rūpimą dalyką paversti elgesio taisykle.

2.1. Socialinis teisės veiksmingumas

Teisės socialinio veiksmingumo apibūdinimui reikšmės turi tai, kad teisinė valstybė suprantama kaip valstybė, kurios veiklos laisvę riboja teisė, valstybės veiklos laisvę riboja jos pačios išleisti įstatymai. Teisės veiksmingumas šiandien suprantamas kaip pastanga humanizuotai organizuoti socialinius santykius. Šis siekimas neapima politinių ar ideologinių aktualijų. Tai objektyvių socializacijos ir demokratizacijos procesų padiktuota būtinybė.

Lietuvos Respublikos Konstitucijoje tokios valstybės kūrimas vadinamas ilgalaikiu ir strateginiu lietuvių tautos siekiu. LR Konstitucijoje nustatytas kitų įstatymų ir įstatymų pataisų aktų strateginis mūsų valstybės tikslas – pagarba žmogui, įstatymų viršenybė ir laikymasis. Konstitucinė teisė - centrinė nacionalinės teisės sritis, reguliuoja svarbiausius visuomeninius santykius, įtvirtina visos teisės sistemos kūrimo principus. Taigi konstitucinė teisė nustato ir kitų teisės sistemos sričių teisinio reguliavimo pradus. LR Konstitucijoje yra įtvirtinti visuomenės ir valstybės santykių pagrindai. Nustatydama asmens teisinį statusą, valstybės valdžios institucijų sistemą, jų veiklos kryptis ir valdžios galių ribas, konstitucinė teisė, taip pat įtvirtina ir visuomenės gyvenimo svarbiausius principus.

Lietuvos įstatymai į pirmą vietą iškėlė asmenį, žmogų, jo teisių gynimą ir būtinumą elgtis būtent taip, kaip reikalauja įstatymas, o ne “kitaip”, nes elgdamasis “kitaip” individas gali pažeisti teisės normų reikalavimus ir jam gali būti taikoma valstybės prievarta. Teisinio reguliavimo veiksmingumo turinys yra teisinio reguliavimo tikslų ir jo realių rezultatų santykis, kuris pasiekiams tokių žmonių interesų darnos, tokių subjektyvių teisių saugos, kokios norėta pasiekti kuriant ir taikant teisės normas. Teisei svarbu reglamentuoti ne patį žmogaus elgesį, o suderinti asmens teisių saugą, socialinę santarvę,

stabilumą bei rimtį, nes tai yra tikrieji kiekvieno teisinio reguliavimo tikslai.

Analizuojant teisės įgyvendinimo klausimus, jų teisėtumą, teisėsaugos sistemos profesionalumą, nusikaltimų ar pažeidimų išsiaiškinimo lygį, galima kalbėti apie sistemą veiksnių, lemiančių teisės veiksmingumą teisės įgyvendinimo lygmeniu.

Demokratinės visuomenės įstatymų leidėjas įpareigotas daryti teisinį poveikį žmonių elgesiui keldamas mažiausiai konfliktų, nes įgaliotas kurti įstatymus, įkūnijančius socialinį kompromisą. Įstatymų leidėjas privalo tobulinti ne tik socialinių santykių tikrovę, bet ir pats save, kaip tokios tikrovės suvokėją ir kūrėją, kitaip sakant turi formuoti teisinę sąmonę, atitinkančią nūdienos vertybes. Anot D. Jočienės ir K. Čilinsko, siekiant kuo skubiau susidoroti su struktūrinėmis ar bendromis žmogaus teisių apsaugos problemis mūsų valstybėje reikėtų sutvarkyti valstybės teisinę sistemą taip, kad asmuo, pasinaudodamas visomis jam prieinamomis teisinės gynybos priemonėmis nacionalinėje teisėje, galėtų apginti savo pažeistas teises ir gauti kompensaciją už tokius pažeidimus.[27] Veiksminga teisė palaiko visuomenėje teisingumą visomis jo prasmėmis.

Teisė ir valstybė organiškai ir glaudžiai susiję. Jei teisė – tam tikra visuomeninė tvarka, tai ji negali nesiremti į valstybę, kaip tą tvarką formuojantį ir palaikantį mechanizmą. Tai yra teisės institucionalizacija. O institucine teisės samprata virsta todėl, kad "nori būti socialiai veiksminga"[28], tai yra, kad galėtų daryti realų poveikį visuomeniniams santykiams ir kad būtų kažkas daugiau, nei moralė. Štai kodėl teisei iškyla būtinybė vienytis su valstybe. Valstybė į teisės tapsmo procesą įsijungia atlikdama teisėkūros ir priežiūros funkcijas, atitinkamai kaip parlamentas ir teisėsaugos institucijos.

Valstybė yra ypatingai reikšmingas visuomenėje socialinis veiksnys. Ji pirmiausiai priimama, kaip politologinė sąvoka, bet kartu ji yra ir teisinė sąvoka, nes tam, kad teisė darytų realų poveikį, būtų socialiai veiksminga ir išreikštų daugiau nei abstrakčius neprivalomus moralinius pageidavimus, ji (teisė) privalo ieškoti vidinio vienijimosi su valstybe galimybės, "teisės institucionalizacija – tai jos socialinio veiksmingumo užtikrinimas".[29]

Ši institucinė teisės samprata mus ir nukreipia į tą teisės tapsmo, ontologinio vystymosi momentą, kuriame išryškėja teisės apsijungimo su valstybe būtinybė, ir kartu ji parodo, kodėl iškyla šis teisės poreikis. Valstybė įgyja stulbinančią reikšmę teisei tame jos materializavimosi laike, kai reikia, įtvirtinti ir įgyvendinti teisės normas. Valstybės aktyvumas yra būtina to sąlyga. A. Vaišvila teigia, kad "valstybė užtikrina triadinį teisės egzistavimą, garantuoja teisės perėjimą nuo vieno ontologinio lygio prie kito. Teisės nebūtų, jei nevyktų šis ontologinis perėjimas. Valstybė tampa tuo organizaciniu mechanizmu, kuris užtikrina teisės kelią nuo teisės idėjų iki socialinės santvarkos

[27] Jočienė D., Čilinskas K., Žmogaus teisių apsaugos tarptautinėje ir Lietuvos respublikos teisėje. 2005, Teisės projektų ir tyrimų centras.
[28] A.Vaišvila. 1998-1999m. paskaitos LTA.
[29] A.Vaišvila. 1998-1999m. paskaitos LTA.

realybės”.[30] Taigi valstybė teisine kategorija tampa atlikdama dvi fukcijas: 1)teisėkūros ir 2) priežiūros.

Teisės, kaip ir bet kurio kito reiškinio, veiksmingumas neišvengiamai matuojamas ekonominiais (plačiąja prasme) kriterijais, vertinant, kiek pasistūmėta tikslo link. Kitaip tariant, teisė yra socialiai veiksminga, jei padeda priartinti prie tikslo, ir socialiai neveiksminga, jei nepadeda. Šia prasmė teisės veiksmingumas yra tapatus teisės rezultatyvumui. Teisės rezultatyvumas savo ruožtu gali būti matuojamas kaip siektų ir pasiektų rezultatų santykis arba vertinamas kaip kryptingumas arba tikslingumas, tai yra vertinamas ne tiek kiekybiniais, kiek kokybiniais kriterijais – kaip artėjimas prie siektų tikslų. Teisinės sistemos pagalbos kokybė ir veiksmingumas siejami su advokatų profesine veikla, jos teisiniu reguliavimu.

Apibendrinat galima teigti, kad žmogaus teisės ir laisvės iškyla kaip pagrindinė vertybė, jos yra aukščiau už kitus visuomeninius ar valstybinius sprendimus, yra neatskiriamos nuo žmogaus ir ne iš valstybės gautos. Neprieštaringumo žmogaus teisėms reikalavimas valstybės teisėkūrą padaro pavaldžia teisei, teisingumui ir dorovei, pozityviąją teisę – žmogaus teisių saugotoja, valstybę – žmogaus teisių ir laisvių apsaugos teisine organizacija.

2.2. Vaikų su negalia integracijos ugdymo įstaigose teisinis veiksmingumas

Norint suvokti, kaip apibrėžiama vaikų su negalia saugi aplinka, tikslinga apžvelgti neįgaliųjų asmenų integraciją į visuomenę. Visuomenė ilgus metus jautė neįgaliųjų asmenų atskirtį. Neįgalieji vaikai iki nepriklausomybės, neturėjo galimybės mokytis su sveikaisiais bendrojo lavinimo mokyklose. Izoliacija ir dirbtinas neįgalaus vaiko atskyrimas ugdo priešiškumą visuomenei. Neįgalieji gyvendami ir ugdydamiesi specializuotoje, jiems sukurtoje „saugioje“ aplinkoje, lyg ne tos visuomenės nariai, slėpėsi ir gėdijosi savojo neįgalumo. Reikėtų pabrėžti, kad po 1990 m. Lietuvoje daugumos neįgaliųjų teises reglamentuojančių aktų teisėkūros procesai buvo sąlygoti pastaraisiais dešimtmečiais Europoje vykstančių socialinės sanglaudos reiškinių. Lietuvos siekis tapti Europos Sąjungos nare suteikė galimybę perimti demokratinės valstybės modelį, kuriuo remiantis buvo įtvirtintos pagrindinės žmogaus teisės (taip pat ir neįgaliųjų).

Mokslinių tyrimų, skirtų neįgalių asmenų teisių analizei, mokslinėje literatūroje aptinkama nemažai (J. Ambrukaitis, 2003; L. Dromantienė, 2005; D. Juodkaitė, 2004; J. Ruškus, 1997; G. Rastauskienė, 2004; I. Snarskytė, 2007 ir kt.). Dauguma jų remiasi tarptautinių ir Lietuvos Respublikos teisės aktų analize.

Pastaraisiais metais spaudoje ir įvairiose konferencijose (A. Ališauskas, 1997, 1999, 2000, 2001; J. Ambriukaitis, 1997, 1999, 2002; ir kt.) nagrinėjami specialiųjų poreikių vaikų saugios aplinkos

[30] A.Vaišvila. 1998-1999m. paskaitos LTA.

sukūrimas ugdimosi įstaigose. Tai ne tik fizinės, bet labai svarbu ir psichologinės aplinkos pritaikymas. A. Galkienė (2005) aptaria mišrių mokinių grupių ugdymo organizavimą. Vis dar išlieka neanalizuotas specialiųjų poreikių vaikų saugios aplinkos užtikrinimas.

Kai sovietmečiu Lietuvoje klestėjo specialiosios mokyklos, Europoje, Jungtinėse Amerikos Valstijose jau buvo pripažintos žmonių skirtybės kaip normalus reiškinys. Aplinka pritaikoma vaiko gebėjimams, o ne atvirkščiai. Templio universiteto Ugdymo ir švietimo tyrimų centro specialistė Margaret C. Wang (1994) ragina veiksmingiau patenkinti neįgaliųjų vaikų poreikius, siekiant visų vaikų integraciją į normalias klases greta „paprastųjų“ vaikų. Šia samprata turėtų būti pagrįsta ir politinė valdančiųjų asmenų nuostata, kad nepaisant skirtybių, visi turi vienodas teises naudotis tais pačiais visuomenės intelektiniais ir finansiniais ištekliais.

Profesorius V. Gudonis (1996) publikuotame pranešime teigia, kad sėkmė tenkinant neįgaliųjų vaikų teises, sukuriant jiems saugią aplinką ugdytis kartu su sveikais vaikais, priklauso nuo: demokratijos lygio šalyje, ekonominės šalies situacijos. V. Gudonis (1996) daro prielaidą, kad socialinė realybė yra konstruojama, t.y. kuriama individualioje ir kolektyvinėje žmonių sąmonėje. Buvo įvardinta, kad nėra objektyvios socialinės realybės, yra tik subjektyvus pasaulio pažinimas. Ši mintis reiškia, kad socialiniai reiškiniai, visuomenėje egzistuojančios socialinės problemos, yra mūsų pačių sukonstruotos, jos gali keistis, priklausomai nuo vieno ar kito asmens subjektyvios nuomonės, požiūrio, įsitikinimų, vertinimų ir vertybių. Dėl socialinės sistemos vidinės diferenciacijos gilėjimo ir jos adaptacinių galimybių gausėjimo ji pati neišvengiamai tampa sudėtinga ir dėl to kyla socialinės integracijos problemų (V. Šlapkauskas, 2004).

Mokslinių tyrimų, skirtų neįgalių vaikų saugios aplinkos apibrėžtumo teisiniame lygmenyje, nepavyko aptikti, todėl galima teigti, kad šiai sričiai skiriamas nepakankamas dėmesys. Labiau išplėtoti tyrimai, susiję su visuomenės, valstybės prisiimtų pareigų, kuriomis ji įsipareigojo garantuoti neįgaliųjų teises. Daugumoje šių tyrimų analizuojamos visuomenės, valstybės prisiimtų pareigų, susijusių su neįgaliųjų integracija, ugdymu, reabilitacija, socialine apsauga, įgyvendinimo problemos ir jų sprendimo būdai (J. Ambrukaitis ir kt., 2003; I. Baranauskienė ir kt., 2004; A. Kriščiūnas ir kt.,1997; D. Pūras, 1997; L. Žalimienė, 1997 ir kt.).

Profesorius J. Ruškus savo straipsniuose (1996) rašo, apie žmoniškuosius specialiųjų poreikių ir sveikųjų žmonių santykius. Jis siekia išaiškinti kur link tai veda. Visuomenei, rašo autorius, einančiai laisvės demokratijos keliu, vis laibiau iškyla tautos, kaip ir jos narių , vienybės bei identiteto klausimai. Išvadose straipsnio autorius teigia, kad tik, „būdami kartu su žmogumi turinčiu vystimosi sutrikimų, tobuliname savo socializacijos įgūdžius ir vieni kitus praturtiname savosiomis patirtimis“.

J. Lovely (1995) teigia, kad „stebėdami vaiką, turintį specialiųjų poreikių, tarp įprastai besivystančių bendraamžių mes turime matyti jį, kaip neatsiejamą draugiškos bendraamžių grupės narį. J. Windheuser (1996) nuomone, specialiųjų poreikių vaikai būdami kartu su sveikaisiais supranta

ir palaiko vieni kitus. Mūsų pastangos sukurti saugią aplinką specialiųjų poreikių vaikams yra svarbios ne tik jiems patiems, bet ir visai visuomenei. Visuomenėje vyraujantis požiūris į neįgaliuosius apibūdina demokratijos lygį valstybėje.

Pastebima tokia tendencija: neįgalių asmenų socialinės integracijos pradžioje valstybės neįgaliųjų atžvilgiu prisiimtos pareigos praėjus tam tikram laikotarpiui perkeliamos visuomenės dariniams. J. Ambrulaitis, 2003; A. Bakk, K. Grunewald 1997; E. Lessen, 1991; A. Ališauskas, L. Miltenienė, 2001; M. Petroni, 1991; J. Ruškus 1998; A. Vesterdal, 1998; Л. М Шипицына. 2002.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė savo iniciatyva 2008 m. atliko tyrimą, kurio metu domėjosi vykdoma sveikatos priežiūra ugdymo įstaigose bei galimomis problemomis, susijusiomis su sveikatos priežiūros paslaugų teikimu vaikams. Atliktas tyrimas atskleidė, kad mokymo įstaigose menkai išvystyta medicininė pagalba vaikams. Vaikų teisių apsaugos kontrolierė analizavo šiuos tyrimus:

1. Vilniaus universiteto Medicinos fakulteto ir Valstybinio aplinkos sveikatos centro 2002 m. atliktas bendruomenės slaugytojų, dirbančių mokyklose, veiklos ypatumų įvertinimo tyrimas atskleidė opiausias mokinių sveikatos priežiūros problemas tiesioginių vykdytojų lygiu. Jis parodė, kad daugeliui bendruomenės slaugytojų trūksta gebėjimų sveikatinimo požiūriu planuoti, stebėti ir vertinti mokinių fizinį aktyvumą, protinį darbą. Kas antras bendruomenės slaugytojas nurodė esąs nepasirengęs padėti mokytojams rengti vaikus šeimai, ugdyti sveiką gyvenseną, užtikrinti jų sveikatai palankias mokymosi sąlygas ir kt. Tyrimas parodė, kad trūksta kompetentingų mokinių sveikatos specialistų, mokyklų bendruomenė nereikalauja kokybiškos ir reikalingos sveikatinimo veiklos, taip pat mokyklose trūksta aprobuotos metodinės medžiagos, o naudojimasis informacinėmis technologijomis mokinių sveikatos specialistams dėl objektyvių ir subjektyvių priežasčių dar mažai prieinamas.

2. Kauno mieste 2003-2005 m. buvo atliktas tyrimas, kurio tikslas - išaiškinti sveikatos priežiūros specialistų, dirbančių mokyklose, žinias apie I tipo cukrinį diabetą ir vaikų, sergančių šia liga, problemas mokykloje. Sveikatos priežiūros specialistų buvo klausiama, ar jie gerai žino apie tai, kada ir kokius maisto produktus rekomenduojama valgyti cukriniu diabetu sergančiam vaikui, apie insulino terapiją. Paaiškėjo, kad net 85 proc. specialistų nežino, kokį insuliną švirkščia jų mokykloje besimokantys cukriniu diabetu sergantys vaikai. Daugiau nei pusės (60 proc.) mokyklose dirbančių sveikatos priežiūros specialistų žinios apie sergančiųjų cukriniu diabetu mitybą vidutinės. Pateikiama informacija, jog mokyklose dirbantys sveikatos priežiūros specialistai nenustatinėja gliukozės kiekio koncentracijos kraujyje, nes mokyklos sveikatos kabinete nėra priemonių tokiai procedūrai atlikti, tad vaikai patys atlieka tyrimus savo gliukomačiais.

Apibendrinant galima teigti, kad tyrimai dėl saugios vaikams su negalia aplinkos, kurioje jie galėtų jaustis psichologiškai ir fiziškai apsaugoti, reikia remtis ne vien pačių neįgalių vaikų tėvų pareikšta nuomone ir pageidavimais, atspindinčiais minimalius, momentinius poreikius. Reikalingos

socialinių paslaugų plėtros kryptys ir priemonės turi būti orientuotos ne tik į mūsų, bet ir kitų šalių patirtį, paslaugų organizatoriai turi patys siūlyti pažangius paslaugų teikimo modelius.

2.3. Vaikams saugios aplinkos veiksmingumo tyrimo modelis

Lietuvos Respublikos vaiko teisių pagrindų įstatymo 4 straipsnis numato, jog kiekvienam vaikui – tiek iki gimimo, tiek ir po jo – turi būti garantuota galimybė būti sveikam ir normaliai vystytis fiziškai bei protiškai. Remiantis Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 8 straipsnio nuostatomis, vaiko teisė būti sveikam garantuojama priemonėmis, leidžiančiomis sudaryti vaikui saugią ir sveiką aplinką. Pažymėtina, kad Jungtinių tautų vaiko teisių konvencijos 24 straipsnyje ir Lietuvos Respublikos vaiko teisių pagrindų įstatymo 8 straipsnyje įtvirtinta vaiko teisė į sveiką ir saugią aplinką, būti sveikam, naudotis tobuliausiomis sveikatos sistemos paslaugomis ir ligų gydymo bei sveikatos atstatymo priemonėmis. Ši vaiko teisė užtikrinama vaiko tėvams įgyvendinant tėvų valdžią, kuri apima tėvų teisių ir pareigų, susijusių su vaikais, visumą.

Lietuvos Respublikos Konstitucija, Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija, Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas bei Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas įtvirtina prioritetinę tėvų teisę ir pareigą dorai auklėti ir prižiūrėti savo vaikus, rūpintis jų sveikata, išlaikyti juos, atsižvelgiant į jų fizinę ir protinę būklę, sudaryti sąlygas visapusiškai ir harmoningai vystytis, kad vaikas būtų parengtas savarankiškam gyvenimui visuomenėje. Tėvams tenka didžiulė atsakomybė už gyvenimo sąlygų, būtinų vaikui vystytis, sudarymą pagal jų sugebėjimus ir finansines galimybes, už vaiko auklėjimą ir vystymąsi.

2009 m. rugsėjo 30 dieną patvirtintas nutarimas Nr. 1244 Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės teisėkūros taisyklių patvirtinimo. Taisyklės reguliuoja Vyriausybės teisės aktų projektų rengimą, teisės aktų projektų skelbimą, numatomo teisinio reguliavimo poveikio vertinimą, numatomo teisinio reguliavimo koncepcijų rengimą, teisės aktų skelbimą, konsultavimąsi su visuomene ir norminių teisės aktų stebėseną. Taigi galima teigti, kad šiuo nutarimu teisės aktai valstybę įgalina daryti realų poveikį visuomeniniams santykiams teisėkūros ir priežiūros prasme.

K. Kruminienės, (2006) teigimu formalus teisės veiksmingumas suprantamas kaip konstatavimas, kad teisės institucijos funkcionuoja, įstatymai priimami, teisės normos taikomos, tam tikras procentas teisės pažeidimų išaiškinama, teisės pažeidėjai realiai atlieka bausmes ir t. t., vadinasi, jis nustatytinas atlikus elementarius faktinės būsenos konstatavimo veiksmus. Kitas klausimas būtų nustatyto fakto efektyvumo vertinimas, jo įtaka faktiniam (realiam), o ne formaliam teisės veiksmingumui.[31]

---

[31] Kruminienė K. Teisės socialinis veiksmingumas // Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos. 2006 2. (7), 94 – 97. ISSN 1648 - 9098

Ekspertų apklausos veiksmingumo modelyje pateikiama vertinimo sistema, pagal kurią galima būtų įvertinti realų vaikų saugios aplinkos veiksmingumą (žr. į 2 paveikslą).

2 pav. **Teorinis vaikams saugios aplinkos teisinio veiksmingumo modelis**

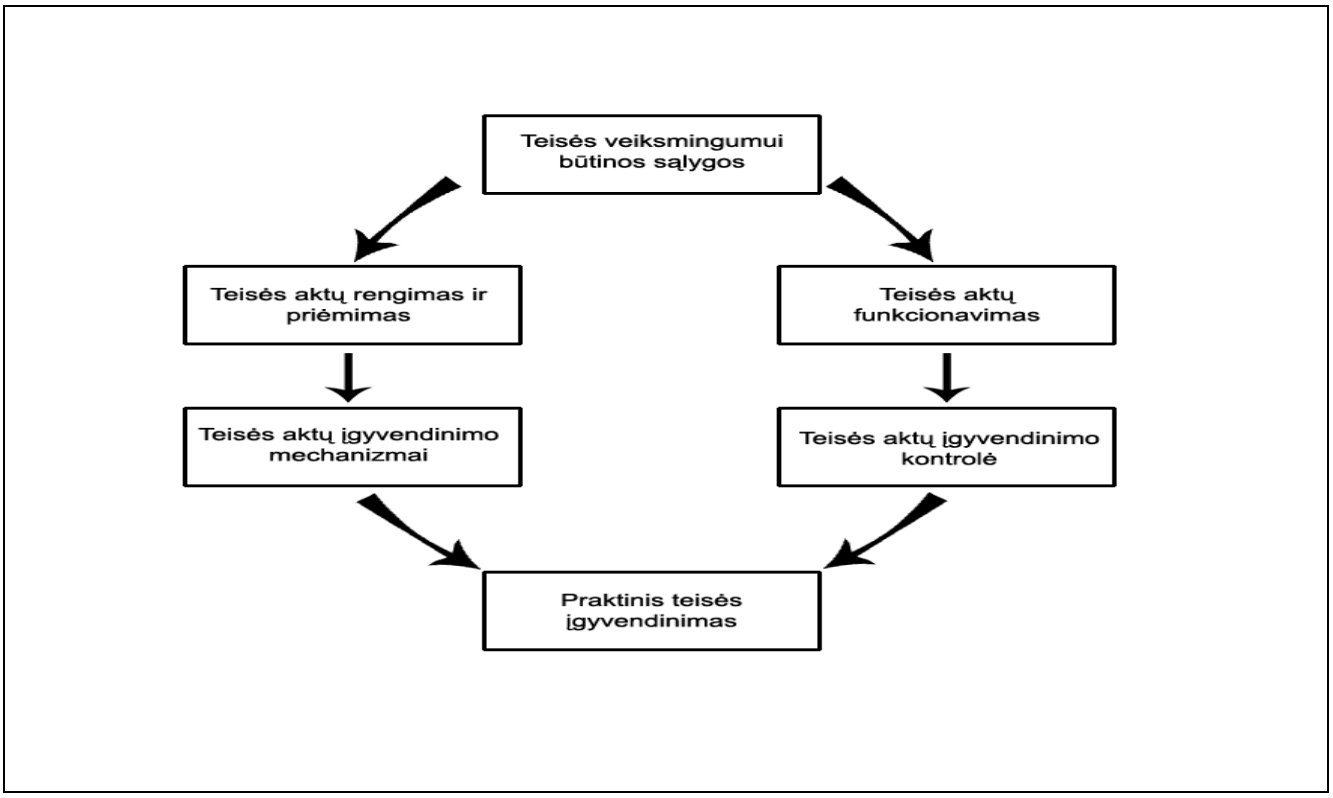

Šaltinis: sukurta autorės

Kuriant veiksmingumo vertinimo modelį vadovautasi teisės socialinio veiksmingumo optimizavimo nuostatomis, kurios turi būti įgyvendintos per:

1. Kiekvieno žmogaus socialinės gerovės užtikrinimą.
2. Pagrindinių visuomenės socialinių gėrybių prieinamumą daugeliui žmonių.
3. Socialinio mobilumo sukūrimą visoms visuomenės grupėms.
4. Kiekvieno piliečio ekonominių interesų apsaugą ir visuomeninio stabilumo garantijų užtikrinimą.
5. Valstybės atsakomybės didinimą už socialines pasekmes, socialinio gyvenimo atitinkamų sąlygų sukūrimą ir sutvarkymą, teisingą pajamų perskirstymą.

Taigi galima teigti, kad teisės socialinis veiksmingumas gali būti realizuotas visuomenei suvokus būtinumą elgtis pagal įsisąmonintas vertybes, jas paverčiant kasdieniniu žmonių elgesiu, siekiant įtvirtinti visuomenės teisinės sąmonės turinį kaip normą. Teisės veiksmingumo problema yra sudėtinga ir prieštaringa kategorija. Svarstant teisės sampratos ir teisėkūros kokybę, galima kalbėti apie sistemą

veiksnių, lemiančių teisės veiksmingumą teisės doktrinos ir teisėkūros lygmeniu. Analizuojant teisės įgyvendinimo organizaciją, teisėtumą, teisėsaugos sistemos profesionalumą, nusikaltimų išaiškinimo lygį, galima kalbėti apie sistemą veiksnių, lemiančių teisės veiksmingumą teisės įgyvendinimo lygmeniu.

Apibendrinant galima teigti, kad įstatymų rengimą, leidybą ir įstatymų įgyvendinimą galima vertinti kaip darnią teisinio reguliavimo sistemą, kuriai taikomas sistemų valdymo modelis. Šiuo atveju būtina atsiminti, kad sistemos gali būti tiek valdomos, tiek nevaldomos. Efektyvus valdymas bus toks, kuris panaudos socialinius dėsningumus, modeliuos valdymo sprendimus, kryptingai ir sutelktai sieks tam tikrų visuomeniškai reikšmingų rezultatų. Principiniu, supaprastintu požiūriu vertinant įstatymų rengimą, leidybą ir įstatymų įgyvendinimą kaip darnią teisinio reguliavimo sistemą, galima manyti, kad ši sistema privalo turėti vieną bendrą sisteminį tikslą, kuriam esant ji gali būti valdoma. Teisiniu, ekonominiu, vadybiniu požiūriu atskleidžiant žmogiškųjų santykių teisinio reguliavimo dalyką būtina pažinti žmogiškųjų santykių proceso aplinką, kuri gali padėti kurti minimų santykių priežastinį – tiriamąjį modelį. Vienu svarbiausiu žmogiškųjų santykių aplinkos formavimo veiksniu ir socialine teisine vertybe yra bendruomenė. Vadinasi, kintanti socialinė vertybinė bendruomenės orientacija yra pagrindinis teisinę sistemą bei jos pokyčius įtakojantis veiksnys.

Demokratinėse teisinėse valstybėse žmogaus teisės ir laisvės iškyla kaip pagrindinė vertybė, jos yra aukščiau už kitus visuomeninius ar valstybinius sprendimus, yra neatskiriamos nuo žmogaus ir ne iš valstybės gautos. Valstybė yra organizacinis mechanizmas, kuris užtikrina teisės kelią nuo teisės idėjų iki socialinės santvarkos realybės. Teisės kaitą lemia politiniai, socialiniai, ekonominiai, socialiniai – psichologiniai , teisiniai ir kitos integralių veiksnių reikšmingesnės grupės, klasifikuojant juos sisteminiu požiūriu.

III. VAIKŲ SU NEGALIA SAUGIOS APLINKOS KŪRIMO TEISINIO REGULIAVIMO VEIKSMINGUMO TYRIMAS IR VERTINIMAS

Teorinei darbo daliai pagrįsti ir siekiant nustatyti vaikų su negalia saugios aplinkos teisinio reguliavimo veiksmingumą atliktas diagnostinis tyrimas. Buvo organizuoti interviu su ekspertais. Tyrimas atliktas kaip baigiamojo darbo sudedamoji dalis.

3.1. Tyrimo organizavimas

Tyrimų gnoseologinis pamatas. Vaikų su negalia saugios aplinkos teisinio reguliavimo veiksmingumo tyrimas nėra savitikslis. Jis susijęs su problemiškai Lietuvoje vertinamu valstybės lėšų perskirstymu atskirų socialinių grupių gerbūviui kurti. Kiekvienoje socialinėje grupėje, bendruomenėje įvairių politinių, ekonominių, teisinių priemonių taikymas yra susijęs su daugybe materialių ir nematerialių išlaidų. Todėl visuomenė pagrįstai reikalauja įrodyti taikomų priemonių būtinumą.

Tyrimo metodai. Tyrimas atliktas naudojant ekspertų interviu apklausos metodą. Tai specifinės rūšies apklausa, kurios metu apklausiama specialiai parinkta žmonių grupė, turinti kurios nors srities žinių. Interviu apibrėžiamas kaip tyrėjo inicijuotas dviejų asmenų pokalbis, kurio tikslas - gauti būtiną tyrimo uždaviniams informaciją. Būdingas jo bruožas - visa informacija gaunama žodžiu. Tuo interviu iš esmės skiriasi nuo anketinės apklausos. Interviu suteikia platesnes galimybės nuodugniau pažinti tiriamąjį objektą, tuo tarpu anketinėje apklausoje tokios galimybės labai ribotos. Kita vertus, interviu yra mažesnės galimybės nei anketinėje apklausoje aprėpti daugiau tiriamųjų.

Tyrimo empirinė bazė ir laikas. Tyrimo tikslui pasiekti buvo orientuojamasi į realios respondentų patirties atskleidimą, aprašymą ir apibendrinimą. Tyrimas vyko keturiais etapais. 3 paveiksle pateikiama tyrimo organizavimo ir eigos schema.

Duomenų šaltiniai . Naudojami 3 duomenų šaltiniai:

1. LR ir ES teisinė bazė reglamentuojanti neįgaliųjų asmenų integraciją į visuomenę
2. Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus tarnybos skundų tyrimų duomenų bazė
3. Ekspertų interviu duomenys

3 pav. **Loginė tyrimo eigos schema**

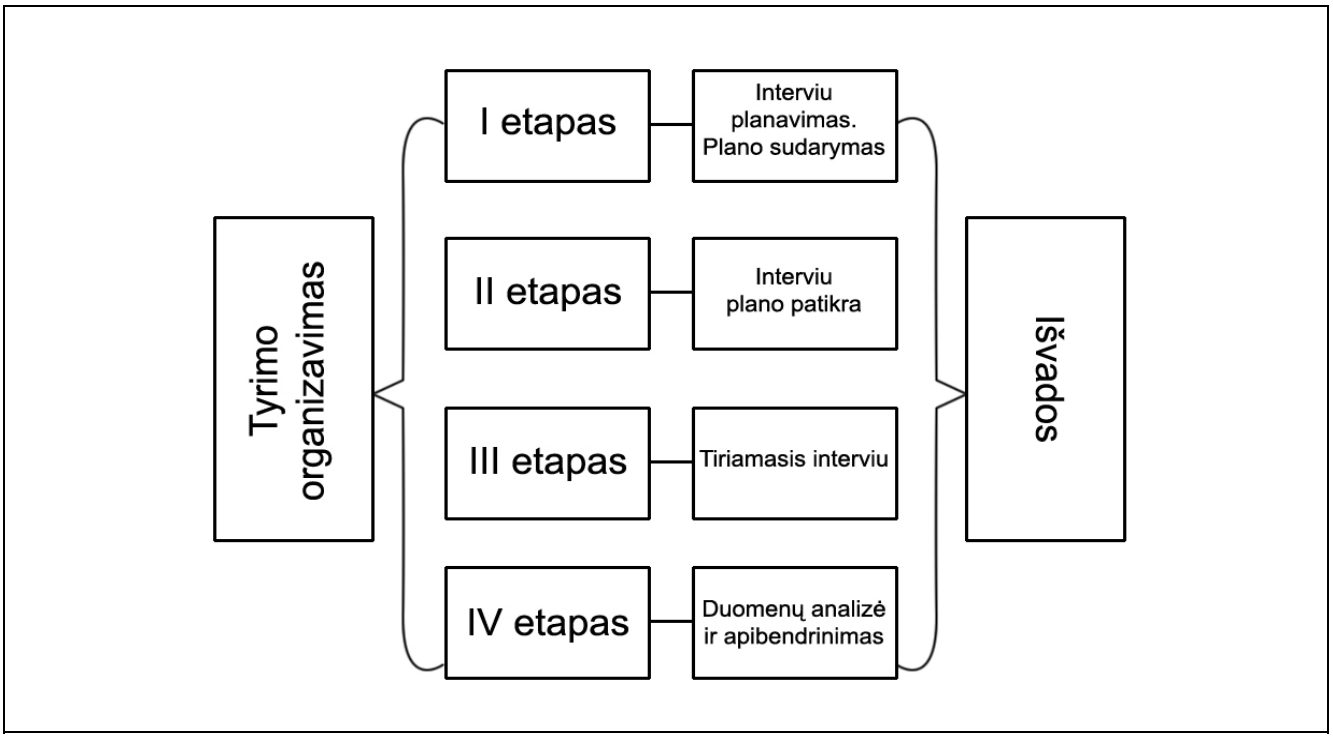

Šaltinis: sukurta autorės

Tyrimo metu, identifikavus tyrimui reikalingos informacijos poreikį ir jo ypatumus, ekspertai buvo parenkami konsultuojantis su konkrečios institucijos administracija ir atsižvelgiant į ekspertų profesinę kompetenciją, susijusią su tyrimo objektu (žr. į 3 lentelę).

3 lentelė. **Tyrime dalyvavusių ekspertų apibūdinimas**

Institucija	Padalinys	Ekspertų skaičius
Vytauto Didžiojo universitetas	Socialinės gerovės fakultetas	1
Vytauto didžiojo universitetas	Teisės fakultetas	1
Švietimo ir mokslo ministerija	Bendrojo ugdymo departamentas	1
LR Socialinės apsaugos ir darbo ministerija	Neįgaliųjų reikalų departamentas	1
Lietuvos sutrikusio intelekto žmonių globos bendrijos “Viltis”	Teisės skyrus	1
Kaimo pagrindinė mokykla	Direktoriaus pavaduotoja	1

Tyrimo tikslui pasiekti bei kokybiškam interviu atlikimui buvo sudarytas orientacinis interviu planas. Atsisakant išankstinių teorinių hipotezių, buvo orientuojamasi į realios patirties atskleidimą, aprašymą ir apibendrinimą – kategorizaciją.

3.2. Tyrimo metodologija

Tyrime taikyta metodika leido užfiksuoti atskiras nuomones ir vertinimus bei jas sugrupuoti. Su kiekvienu respondentu buvo organizuota po tris susitikimus. Pirmame susitikime respondentai buvo apklausiami pagal interviu metodą. Visos išreikštos nuomonės buvo užrašomos. Iš užrašų išrinkti ir užrašyti teiginiai nebuvo personalizuojami, kad būtų užtikrintas respondentų anonimiškumas.

Antro susitikimo (3 atvejais susirašinėjimas elektroniniu paštus) ekspertams buvo patiktos interviu santraukos ir sudarytos galimybės patikslinti, pakomentuoti arba papildyti savo pasisakymus. Vėliau visos nuomonės buvo užrašytos ir atspausdintos.

Per trečiąjį susitikimą kiekvienas tyrimo dalyvis gavo vertinimo lapus su visų respondentų išsakytais teiginiais. Prie šių lapų buvo prisegta instrukcija su vertinimo skale nuo 0 (išsakyta nuomonė visiškai neaktuali, nereikšminga) iki 5 (išsakyta nuomonė ypač aktuali ir reikšminga).[32] Taikant turinio (content) analizės metodą buvo sukurtos labiau abstrakčios nuomonių spektro vertinimo kategorijos. Rezultatų reikšmė gauta apskaičiavus įvertintų teiginių aritmetinį vidurkį, kuris parodo, kaip ekspertai vertina saugios aplinkos teisinį veiksmingumą, vaikams su negalia. Kategorijų reikšmingumą išreiškė kategorijos indeksas, kurio reikšmė gauta apskaičiavus respondentų išsakytų teiginių vertinimų aritmetinį vidurkį:

$$\mathbf{KI} = \frac{\mathbf{ĮB_1 + ĮB_2 + ĮB_3 + ... + ĮBn}}{\mathbf{N}}$$

Čia:

KI – kategorijos indeksas

$B_1 + ĮB_2 + ĮB_3 + ... + ĮBn$ – įvertinimas balais

N – Ekspertų skaičius

Pliuso ženklu pažymėta kategorija įvardija sąlyginai pozityvią, minusu – sąlyginai negatyvią savybę. Kategorijos indekso artėjimas prie 5 reiškia, kad kategorija atspindi savybę labai būdingą vaikų su negalia saugios aplinkos kūrimo teisiniame reguliavime. Priešingai interpretuojamas indekso artėjimas prie 0. Kategorijos indeksas 2,5 atspindi vaikų su negalią saugios aplinkos kūrimo teisinio reguliavimo vidutinišką savybės raiškos intensyvumą.

[32] Pastaba: Ekspertinio lapo vertinimo pavyzdys pateikiamas priede Nr.2

Analizės metodų taikymas realizuotas keturiais žingsniais:

1) duomenys grupuojami pagal temą;

2) identifikuojami skiriamieji temos suvokimo požymiai, atsižvelgiant į panašumus ir skirtumus;

3) atskleidžiama atskirų frazių individuali ir grupinė reikšmė (atskiros frazės atsižvelgiant į reikšmę sudedamos kartu).

4) remiantis pasirinktu kriterijumi sukuriama hierarchija.

Tyrimo patikimumą apibūdina šie rodikliai:

1) kategorijų išskyrimo proceso eigos pristatymas bei išskirtų kategorijų patikimumas, pagrįstas konkrečiais įrodymais (interviu citatos);

2) detalus kiekvienos tyrimo proceso dalies aprašymas;

3) požiūrio, kurio laikomasi tiriant reiškinį pristatymas;

4) interviu klausimų pristatymas;

5) detalus analizės proceso pristatymas;

6) kategorijų intensyvumas, paplitimas ir tarpusavio ryšiai.

3.3. Tyrimo rezultatai

Per susitikimus su respondentais buvo aptariamos šios klausimų grupės: neįgaliųjų vaikų mokymosi organizavimo ypatumai, įstatymų, sąlygojančių saugios aplinkos sukūrimą vaikams su negalia vertinimas, tėvų ir pedagogų požiūrio į neįgaliųjų vaikų mokymąsi bendrojo lavinimo mokyklose pagrįstumas.

3.3.1. Neįgalių vaikų mokymosi organizavimo ypatumai

Mokykla po šeimos yra antra svarbiausia socializacijos institucija. Ji atlieka ypatingą vaidmenį individui tampant sąmoningai veikiančiu socialiniu subjektu. Ši institucija įveda žmogų į sudėtingą, šiandien pasižyminčia greitu kitimu informacijos sistemą, į socialinių vertybių pasaulį. Mokykla yra ne tik bendrųjų žinių perteikėjas, bet ir individo vertybių formuotojas.

Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklų tikslas – visapusiškas žmogaus ugdymas. Prie humanistinės vertybinės dimensijos eliminavimo visuomenėje prisidėjo statistinis valstybės požiūris į žmogų kaip į demografinį vienetą, o į šeimą kaip besidauginančią ląstelę. Rinkos ekonomika, globalizacija ir masinė kultūra skatina vartotojiškų, pragmatinių vertybių plitimą. Šiomis vertybėmis besivadovaujantis požiūris keičia tarpusavio bendravimą, kuris virsta daiktiška, pragmatine sąveika.

Siekiant nustatyti neįgaliųjų vaikų mokymosi organizavimo ypatumus, ekspertai buvo paprašyti

išsakyti savo pastebėjimus dėl teisės aktų reglamentuojančių integruotą neįgalių vaikų ugdymą bendro lavinimo mokyklose (žr. į 3 priedą). Interviu dalyvavusių ekspertų išsakyti teiginiai pagal turinį buvo paskirstyti į 7 kategorijas. Kategorijų vertinimas pateikiamas 4 lentelėje.

4 lentelė. **Integruotą ugdymą reglamentuojančių teisės aktų[33] ekspertinis vertinimas**

R/ Nr.	**Kategorijos pavadinimas**	Ekspertų vertinimas						KI	K/ V
		1	2	3	4	5	6		
1.	Lietuvoje sukurta pakankamai stipri ir gera teisinė bazė, reglamentuojanti neįgalių vaikų dalyvavimą mokymo procese (6)	4 +	3 +	4 +	3 +	1 -	2 +	2,83	+
2.	Reikia vieno vaikų ugdymą reglamentuojančio įstatymo (5)	2 +	5 +	4 +	4 +	0 -	1 -	2,66	+
3.	Nėra įstatymų įgyvendinimo tvarkos ir kontrolės (5)	3 -	5 -	1 -	4 -	5 -	5 -	3,83	-
4.	Bendrojo lavinimo mokyklų aplinka nepritaikyta organizuoti integruotą ugdymą (4)	2 -	3 -	3 -	3 -	5 -	5 -	2,66	-
5.	Mokyklose trūksta specialistų, galinčių užtikrinti neįgalių vaikų saugumą bei ugdymą. (3)	2 -	4 -	2 -	4 -	5 -	4 -	3,5	-
6.	Mokyklose trūksta slaugytojų (3)	0	3 -	2 -	3 -	5 -	4 -	2,83	-
7.	Neįgalių vaikų integracija į bendrojo lavinimo mokyklas yra išskaidyta tarp daugybės institucijų, todėl neveiksminga (2)	1 -	4 -	3 -	3 -	3 -	4 -	3	-

Gauti duomenys leidžia teigti, kad ekspertų manymu integruoto ugdymo sėkmė priklauso nuo tam tikrų sąlygų, kurios nepilnai užtikrintos. Didžioji dauguma ekspertų teigiamai vertina teisinę bazę, reglamentuojančią neįgaliųjų vaikų ugdymą bendrojo lavinimo mokyklose. Tačiau ekspertų nuomone

[33]: Lentelės skyrių paaiškinimas - R/Nr. – kategorijos reitingo numeris; K/V: (+) – teigiamas; (-) neigiamas, KI – Kategorijos indeksas, skaičiai (1,2,3...) žymi ekspertus pagal 3 lentelėje pateiktą tvarką, skliaustuose pre teiginių pažymėtas teiginių skaičius, kuris įtakojo reitingo Nr. Pastaba: kitos tyrimo lentelės sudarytos pagal tą patį principą.

teisės aktų veiksmingumas nepakankamas, nes atsakomybė už neįgalių vaikų integraciją į bendrojo lavinimo mokyklas yra išskaidyta tarp institucijų, įstatymų įgyvendinimas ir vykdymas nekontroliuojamas. Įstatymai neužtikrina, kad mokyklose būtų pakankamas specialistų skaičius. Kategorijos indekso dydis nei vieno teiginio vertinime nenukrito žemiau 2,66 ribos. Tai rodo, kad integruoto vaikų ugdymo teisė yra pakankamai aktuali problema.

Reikia pažymėti, kad praktinį darbą su neįgaliais vaikais dirbantys specialistai (Lietuvos sutrikusio intelekto žmonių globos bendrijos "Viltis", pagrindinės mokyklos) konstatavo, kad bendrojo lavinimo mokyklos nepajėgios užtikrinti įstatymo vykdymo, nes menka jų materialinė bazė.

Ekspertai išsakė daugiau neigiamų nei teigiamų pastebėjimų apie integruotą ugdymą reguliuojančius teisės aktus. Gauti duomenys pateikiami integruotą ugdymą reguliuojančių teisės aktų valentingumo įvertinimo 4 paveiksle.

4 pav. **Integruotą ugdymą reguliuojančių teisės aktų valentingumas**

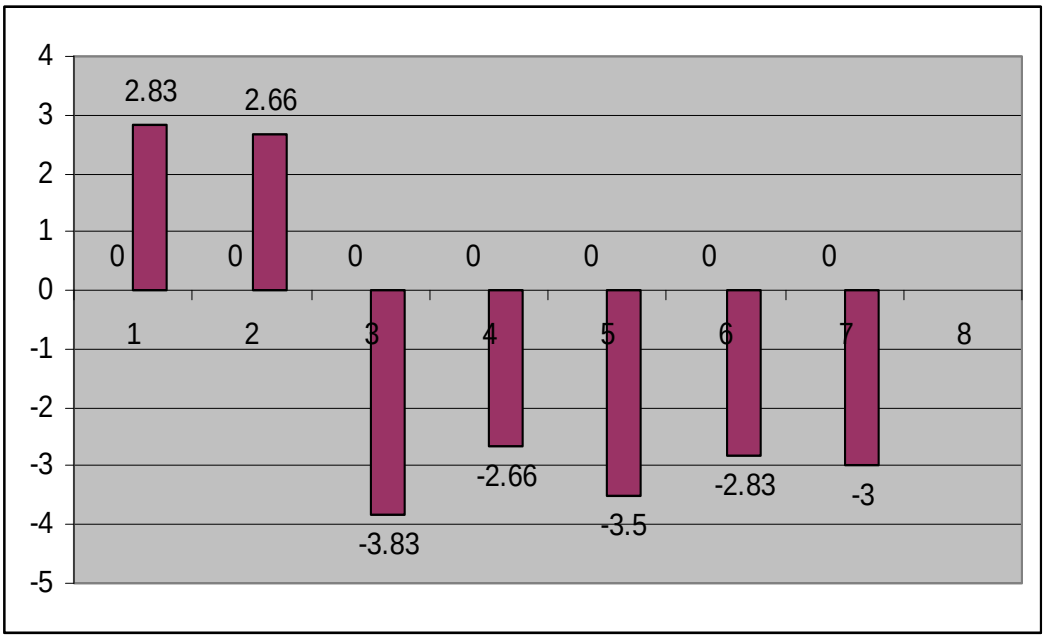

Apibendrinant galima teigti, kad teisinė normatyvinė bazė, kurioje apsprendžiamas neįgaliųjų socialinės integracijos įgyvendinamas, yra parengta, tačiau ypatingas dėmesys turėtų būti skiriamas teisės aktuose nustatytų reikalavimų įgyvendinimo kontrolei (priežiūrai).

3.3.2. Įstatymų, sąlygojančių saugios aplinkos sukūrimą vaikams su negalia vertinimas

Saugumo jausmas mokykloje yra vienas pagrindinių elementų, siekiant mokymo kokybės, nes tik užtikrinus saugumą, galima tikėtis, kad moksleiviai pasieks aukštesnių akademinių rezultatų. Todėl

labai svarbu atkreipti dėmesį, kad mokykloje būtų siekiama ne tik šalinti reiškinius, kurie mažina saugumo jausmą, bet skatinti tuos reiškinius, kurie jį keltų. Viena didžiausių saugumo problemų – smurtas, prievarta, tyčiojimasis mokymo įstaigose.

Siekiant įvertinti įstatymus, sąlygojančius saugios aplinkos sukūrimą vaikams su negalia, ekspertų prašyta išsakyti savo nuomones. Interviu dalyvavusių ekspertų išsakyti teiginiai pagal turinį buvo paskirstyti į 9 kategorijas. Ekspertų nuomonių kategorijų reitingas pateikiamas 5 lentelėje.

5 lentelė. **Įstatymų, sąlygojančių saugios aplinkos sukūrimą vaikams su negalia, nuomonių kategorijos**

R/ Nr.	**Kategorijos pavadinimas**	**Ekspertų vertinimas**						**KI**	**K/ V**
		1	**2**	**3**	**4**	**5**	**6**		
1.	Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 30 straipsnyje įtvirtintos teisės normos, reglamentuojančios aplinkos pritaikymą negalios vaikui (7)	4 +	3 +	4 +	3 +	3 ž	2 +	3,16	+
2.	Tik tuomet, kai mokytojų, tėvų, soc. darbuotojų, spec. mokytojų ir aišku paties vaiko norai bus išgirsti, bus randamas bendras kompromisas – gali vykti dialogas ir priimami patys reikalingiausi sprendimai (6)	2 +	5 +	4 +	4 +	3 +	2 +	3,33	+
3.	Daugelis visos Lietuvos mokyklų neatitinka higienos normų. Jei nebus vaikų, mokykla negaus lėšų renovacijai. Tokios taisyklės nenormalios. (6)	4 -	5 -	3 -	4 -	5 -	5 -	3,5	-
4.	Dažniausia kalbat su švietimo atstovais jie meta savo sena nuvalkiota teiginį: „Mes žinom ko reikia vaikui“ (6)	2 -	3 -	1 +	3 -	5 -	5 -	3,16	-
5.	Integruoto vaiko, turinčio negalią, gabumai dar negarantuoja mokymosi sėkmės, nes jo sugebėjimas mokytis priklauso nuo materialinių, techninių, psichologinių sąlygų, kurių užtikrinimu turi rūpintis mokykla (5)	3 +	4 +	2 +	4 +	5 -	4 -	3,66	+
6.	Ugdomoji aplinka padeda tenkinti vaikų saugumo, bendravimo, saviraiškos, patirties, bendradarbiavimo, estetinius ir kitus poreikius. (4)	4 +	4 +	3 +	3 +	5 +	4 +	3,83	+
7.	Dažniau kalbama apie saugią aplinką neįgaliems vaikams pamirštant kitus (3)	1 -	3 -	1 -	4 -	2 -	5 -	2,5	-
8.	Mokyklose vaikai pervargsta, nes reikalaujama per daug, dideli krūviai (2)	2 -	3 -	3 -	3 -	4 -	5 -	3,33	-
9.	Pakantumo ir tolerancijos neįvilksi į jokį įstatymą (1)	4 -	5 -	3 -	4 -	4 -	4 -	4	-

Gauti duomenys leidžia teigti, kad sunku įgyvendinti visą kompleksą priemonių būtinų saugios aplinkos sukūrimui. Saugios aplinkos sukūrimui reikalingas bendradarbiavimas tarp įvairių socialinių grupių. Tinkama įstatyminė bazė dar negarantuoja saugios vaikų su negalia aplinkos mokymo institucijoje.

Kategorijų indeksas pakankamai aukštas ir tik vienu atveju kategorijoje „Dažniau kalbama apie saugią aplinką neįgaliems vaikams pamirštant kitus“ yra 2,5. tai rodo, kad ekspertams šis teiginys pasirodė vidutiniškai svarbus. Visi kiti išsakyti teiginiai ekspertams žymiai svarbesni, nes jų vertinimas aukštesnis nei 3.

Savivaldybėms priskirtas materialinis techninis mokyklų aprūpinimas kelia nerimą, nes dėl lėšų trukumo dažnai nepaisoma elementarių sveikatos saugumo reikalavimų.

Atskirai reiktų aptarti vienintelio eksperto išsakyta teiginį, kad pakantumo ir tolerancijos neįvilksi į jokį įstatymą. Kaip matome iš teiginio įvertinimo rezultatų, visiems ekspertams jis pasirodė itin svarbus. Draugijos „Viltis“ atstovė, vertindama šį teiginį, akcentavo, kad tolerancijos ir pakantumo mokomasi. Jos manymu svarbu teikti tinkamą informaciją visuomenei, rengti įvairias pažintines programas.

Šioje nuomonių kategorijoje ekspertai išsakė jau daugiau teigiamų pastebėjimų lyginant su aukščiau parodytu ekspertų požiūriu apie integruotą ugdymą reguliuojančius aktus (4. pav.), tačiau vis tik dominavo neigiamas pastebėjimų vertinimas (žr. į 5 pav.).

5. pav. **Įstatymų, sąlygojančių saugios aplinkos sukūrimą vaikams su negalia valentingumas**

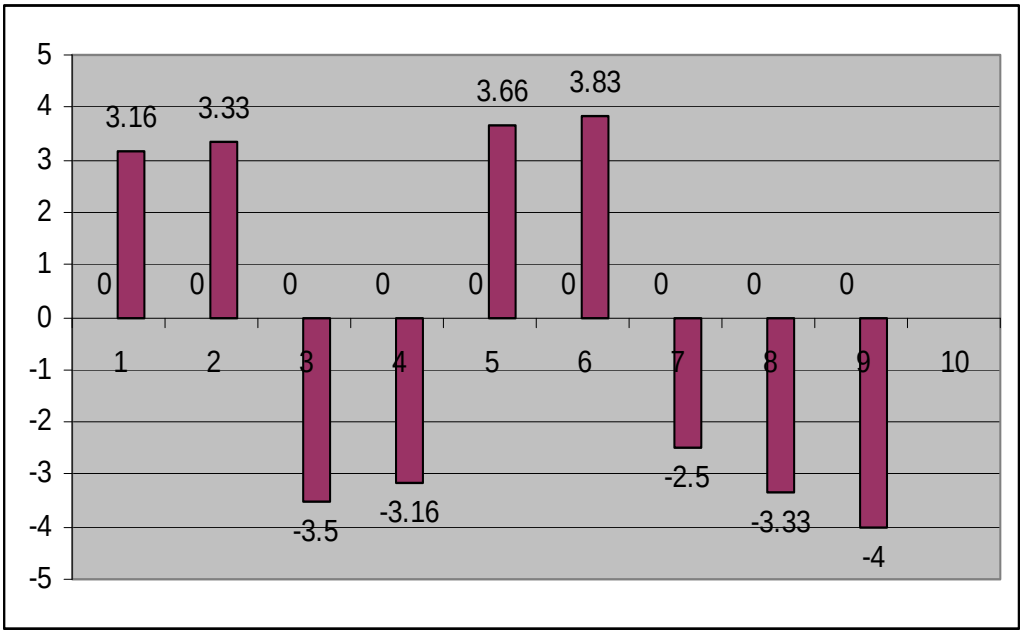

Apibendrinant galima teigti, kad ekspertai vertindami įstatymus, sąlygojančius saugios aplinkos sukūrimą vaikams su negalia, daugiau dėmesio skyrė emociniam saugumui bei mokymosi kokybei ir krūviams. Neigiamas vertinimų valentingumas rodo, kad įstatymai praktikoje veikia nepakankamai.

3.3.3. Neįgalių vaikų saugios aplinkos kūrimo mokyklose teisės įgyvendinimo problemos

Už saugią vaiko aplinką yra atsakingi šeima, mokykla, bendruomenė, valstybė, patys vaikai. Vaikai, kaip ir suaugusieji, nori jaustis svarbūs. Kiekvienam žmogui labai svarbu būti reikšmingam sau ir supančiai aplinkai. Nesvarbu, ar tai pavyksta, ar ne. Dažnai vaikai augdami susidaro nuomonę, kad nuo jų nepriklauso šeimos ir visuomenės gyvenimo gerovė.

Kalbėdami apie problemas, kurios kyla integruojant neįgalius vaikus į bendrojo lavinimo mokyklas ekspertai išskyrė 5 pagrindines. Nuomonių kategorijų vertinimas pateikiamas 6 lentelėje.

6 lentelė. **Neįgaliems vaikams saugios aplinkos kūrimo mokyklose teisės įgyvendinimo problemos, nuomonių kategorijos**

R/ Nr.	**Kategorijos pavadinimas**	**Ekspertų vertinimas**						**KI**	**K/ V**
		1	**2**	**3**	**4**	**5**	**6**		
1.	Įstatymuose nesuderinti visų vaikų interesai (6)	3	5	3 -	5 -	5 -	5 -	4,33	-
2.	Visa atsakomybė yra perkelta ant mokytojo pečių (5)	2 -	5 -	3 -	5 -	5 -	5 -	4,16	-
3.	Trūksta koordinuotų visų atsakingų institucijų veiklos (4)	3 -	5 -	1 -	4 -	5 -	5 -	3,83	-
4.	Neįgalių vaikų integracija reglamentavimas orientuotas tik į specialiųjų poreikių mokinių ugdymosi galimybes pagal poreikius, bet realių jų integruoto ugdymo organizavimo modelių nėra pateikiama (3)	2 -	5 -	3 -	4 -	5 -	5 -	4	-
5.	Įstatymų nuostatos tarpusavyje nesuderintos. (3)	2 -	5 -	3 -	4 -	4 -	5 -	3,83	-
6.	Dviejų bendrojo ir specialiojo ugdymo politiką reglamentuojančių Lietuvos įstatymų nuostatose (Švietimo ir Specialiojo ugdymo) sunku rasti integracinį tarpusavio ryšį.(2)	1 -	4 -	2 -	4 -	4 -	5 -	3,33	-
7.	Pats integravimo procesas skatina diskusijas visuomenėje ir atkreipia dėmesį į problemas (1)	3 +	4 +	3 +	4 +	5 +	4 +	3,66	+

Gauti duomenys leidžia teigti, kad Lietuvos įstatymai deklaruoja progresyvios specialiojo ugdymo reformos politiką, pripažįstant integracijos principą, suteikiant galimybes bei sudarant sąlygas specialiųjų poreikių asmenims ugdytis įvairių pakopų bendrojo lavinimo įstaigose pagal jų sugebėjimus ir galias, tačiau šių progresyvių nuostatų realizavimas yra komplikuotas. Jaučiamas didelis nesusikalbėjimas tarp institucijų.

Kategorijų indekso dydis (visais atvejais didesnis už 3) rodo, kad išsakyti teiginiai yra svarbūs ir aktualūs. Mažiausio vertinimo sulaukė kategorija „Dviejų bendrojo ir specialiojo ugdymo politiką reglamentuojančių Lietuvos įstatymų nuostatose (Švietimo ir Specialiojo ugdymo) sunku rasti integracinį tarpusavio ryšį“ – 3,33. ekspertai tris kategorijas įvertino 4 ir daugiau. Tai rodo, kad šiomis kategorijomis identifikuojamos problemos ypač svarbios ugdymo įstaigose.

Šioje nuomonių grupėje ekspertai savo pastebėjimus apibūdino kaip neigiamus, išskyrus vieną (žr. į 6 pav.). Ekspertai pozityviai įvertino neįgaliems vaikams saugios aplinkos kūrimo mokyklose teisės įgyvendinimo problemų keliamas diskusijas. Vadinasi, galima teigti, kad neįgalių vaikų integracijos į bendrojo lavinimo mokyklas klausimai yra aktualūs ir domina visuomenę.

6 pav. **Neįgaliems vaikams saugios aplinkos kūrimo mokyklose teisės įgyvendinimo problemų valentingumas**

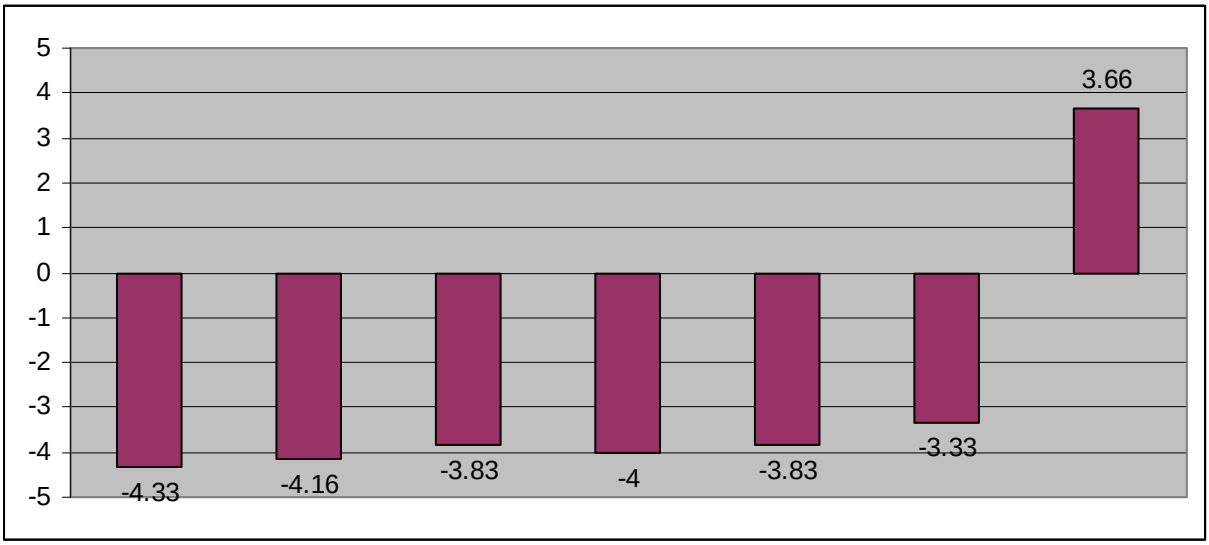

Apibendrinant galima teigti, kad neįgalių vaikų saugios aplinkos kūrimo mokyklose teisės įgyvendinimo problemos turėtų būti sprendžiamos kompleksiškai. Lietuvos teisės aktuose mažai dėmesio skiriama konkrečioms neįgaliųjų išsilavinimo realizavimo sąlygoms. Neįgaliųjų priėmimą į visuomenę lemia visuomenės prieinamumas ir pasirengimas priimti kitokius žmones. Fiziniai, socialiniai ir psichologiniai prieinamumo barjerai neįgaliam asmeniui yra mažesnės jo socialinės vertės ir socialinio ryšio su visuomene signalai.

3.3.4. Ekspertų pasiūlymai neįgaliems vaikams saugios aplinkos kūrimo problemų sprendimui

Problemų apžvalgą tyrimo eigoje pratęsė gautas laiškas iš kaimo mokyklos direktoriaus pavaduotojos (žr. į 3 priedą). Laiškas buvo gautas po interviu ir paprašyta jį pateikti ir kitiems ekspertams. Įvertinę laišką, ekspertai išsakė pasiūlymus, kaip galima būtų pagerinti neįgalių vaikų saugumą mokykloje (žr. į 7 lentelę).

7 lentelė. **Ekspertų pasiūlymai kaip spręsti problemas kuriant saugią aplinką bendrojo ugdymo įstaugose vaikams turintiems negalią**

R/ Nr.	Kategorijos pavadinimas	Ekspertų vertinimas						KI
		1	2	3	4	5	6	
1.	Reikia vieno vaikų ugdymą reglamentuojančio įstatymo su aiškiai numatyta atsakomybę visoms suinteresuotoms institucijoms	3	5	3	5	5	5	4,33
2.	Mokyklose privalo dirbti medicinos specialistas (miestuose gal pakanka slaugytojo, bet kaimo vietovėse reikalingas bent jau felčeris)	2	5	4	4	5	5	4,16
3.	Jei mokyklai deleguojamos pareigos, turi būti numatytas mokytojų apmokymas. Mokytojai turi būti supažindinti su įvairiomis neįgalių vaikų problemomis.	3	5	3	4	5	5	4,16
4.	Mokykla turi formuoti pozityvų savo bendruomenės narių požiūrį į neįgalius asmenis	4	4	4	3	5	4	4
5.	Rengiant įvairias integracines programas mokyklų atstovai turi dalyvauti darbo grupėse	3	5	3	5	4	5	3,66
6.	Visų kuriamų programų centre turi būti vaikas	2	4	4	3	4	4	3,5
7.	Mokyklos turi aiškiai formuluoti problemas ir aptarti jas su savo steigėjais	4	5	2	4	5	3	3,5
8.	Mokyklose pagal įstatymą ir norminius dokumentus, turėtų veikti specialiojo ugdymo komisijos, dirbančios komandiniu metodu ir tiesiogiai teikiančios pagalbą su specialiųjų poreikių vaikais dirbančiam pedagogui bei moksleiviams	3	4	3	4	2	4	3,33
9.	Mokytojams turi būti suteikta visa būtina darbui su neįgaliais reikalinga pagalba	2	4	2	4	4	4	3,33

Kaip rodo pateiktų pasiūlymų vertinimų skalė, ekspertai didžiausią dėmesį skiria tam, kad įstatyminė bazė būtų sutvarkyta ir numatyta aiški atsakomybė visoms institucijoms susijusioms su neįgalių vaikų ugdymu bendro lavinimo mokyklose. Ekspertai pakankamai svarbiu laiko ir medicinos personalo darbą mokyklose. Ne mažiau svarbu ekspertams atrodo mokytojų apmokymas.

Ekspertai mano, kad mokykla turi formuoti pozityvų požiūrį į neįgaliuosius, tačiau aiškesnių pasiūlymų nepateikė.

Nagrinėjant ekspertų pasiūlymus galima teigti, kad saugios aplinkos sukūrimo esmė priklauso ne tik nuo finansavimo ar valstybės politikos, bet ir nuo pačios švietimo įstaigos mentaliteto ir jos bendruomenės gebėjimo laikytis demokratijos principų. Jei bendrojo lavinimo mokykla gins kiekvieno vaiko teisė į mokslą ir priims kiekvieną tokį, koks jis yra, ji ras būdų ir materialinių išteklių tinkamai ugdyti bet kurį neįgalų mokinį.

Apibendrinant ekspertinio tyrimo rezultatus galima teigti, kad Lietuvoje yra sukurta pakankamai gera įstatyminė bazė. Tačiau, kaip pripažįsta ekspertai, pasigendama koordinuotų veiksmų įstatymų įgyvendinimo politikoje. Įstatymuose nenumatytas kontrolės mechanizmas bei atsakomybės ribos. Atsakomybė išskaidyta tarp institucijų ir galiausiai perkeliama tik mokyklai. Pati mokykla yra nepasirengusi įvykdyti visus įstatymų bei kitų teisės aktų reikalavimus dėl objektyvių ir subjektyvių priežasčių.

3.4. Mokytojų informavimo apie neįgalius vaikus būtinumas (pavyzdys)

Lietuvoje siūloma specialiųjų poreikių asmenis švietimo sistemoje skirstyti į 10 sutrikimų kategorijų, nustatytų pagal psichinių ar fizinių funkcijų sutrikimus, atsiradusius dėl įgimtų sklaidos trūkumų, persirgtų ligų, traumų. Kiekviena sutrikimų kategorija skirstoma į tris sutrikimų sunkumo laipsnius: mažas, vidutinis, sunkus. Gydytojai specialistai nustato regos, klausos, fizinius ir judėjimo, lėtinius, somatinius ir neurologinius sutrikimus, o Pedagoginių psichologinių tarnybų specialistai nustato kalbos ir komunikacijos, emocijų ir elgesio, specifinius pažinimo sutrikimus, sukeliančius mokymosi negalias, bei raidą ir mokymąsi trukdančius psichosocialinius veiksnius.

Toks suskirstymas rodytų, jog ir toliau Lietuvoje bus vystomas medicininis- korekcinis (reabilitacinis) modelis švietimo sistemoje, įtvirtintas dabar galiojančiais įstatymais ir norminiais dokumentais ir gydytojams bei psichologams suteikiantis pirmenybę spręsti dėl specialiųjų poreikių asmenų (šiuo atveju pacientų) ugdymo, remiantis organizmo sutrikimais (t.y. diagnoze). Net Pedagoginės psichologinės tarnybos nustatys ne ugdymosi poreikius, ar specialias mokymosi negalias atskirose specialiųjų poreikių asmenų kategorijose, bet sutrikimus.

Atliktas ekspertinis interviu bei minėtas (3.3.4. skyriuje) mokyklos direktoriaus pavaduotojos laiškas paskatino daugiau pasidomėti programomis, kurios skirtos supažindinti pedagogų bendruomenę

su specifiniais neįgalių vaikų poreikiais.

Teorinėje darbo dalyje Vaikų teisių kontrolierės tarnybos atlikti tyrimai (2.2 skyrius) parodė, kad mokytojai mažai informuoti apie lėtinėmis ligomis sergančių vaikų negalias. Didžiausią informacijos srautą mokytojai gauna tik apie psichinės ir proto negalios vaikų integravimo ypatumus bei mokymosi sunkumus.

Todėl šio darbo autorė siūlo savo programą „Saugios ir tolerantiškos aplinkos sukūrimas mokyklose vaikams sergantiems cukriniu diabetu" skirtą pedagogams, mokyklų personalui (programos aprašymas pateikiamas priede Nr. 4.). Programos tikslas – supažindinti pedagogus su cukriniu diabetu sergančių vaikų mokymosi bei ugdymosi problemomis.

Vaikai sergantys cukriniu diabetu dažnai slepia savo ligą. Jų protiniai gebėjimai ne blogesni už kitų. Todėl jiems nereikalingas adaptuotas ar modifikuotas mokymas. Nors diabetu sergantis vaikas fiziškai neatrodo neįgalus, tačiau priskiriamas specialius poreikius turinčiųjų grupei. Sergantis vaikas nėra izoliuotas nuo kitų, jis lanko tas pačias ugdymo ir lavinimo įstaigas, todėl svarbu, kad aplinka nuo kurios priklauso sergančių diabetu integracijos procesas, jiems būtų kuo palankesnė.

Pirmo tipo CD yra neaiškios etiologijos neišgydoma medžiagų apykaitos sutrikimų liga. Jos metu kasos Langerhanso salelių β ląstelės negamina insulino arba jo gamina per mažai, dėl to sutrinka angliavandenių, riebalų ir baltymų apykaita. Kai organizmas nesugeba įsisavinti angliavandenių, atsiranda hiperglikemija ir energijos trūkumas ląstelėse, kas sukelia įvairių organų ir sistemų pakitimus. Vaikams, sergantiems 1 tipo CD, būtinos insulino injekcijos. Siekiant geros gyvenimo kokybės, privalu daugiau laiko skirti ligos kontrolei, tačiau, atsižvelgiant į vaiko amžių, CD kontrolės procese dalyvauja ir tėvai - nuolatinės insulino injekcijos, gliukozės kiekio kraujyje matavimai, mitybos rėžimas. Bloga glikemijos kontrolė kenkia vaikų fiziniam vystymuisi. Taip pat blogai kontroliuojamas diabetas po keliasdešimt metų gali pakenkti kitų organizmo sistemų veiklą bei iškilti komplikacijų grėsmė. Todėl, sergantys vaikai ir jų šeimos nariai turi pakankamai nusimanyti apie ligą ir jos padarinius.

Pakankamai dažnas kraujo gliukozės matavimas privalomas, norint tinkamai įvertinti ligos būklę. Gliukozės matavimus specialistai rekomenduoja atlikti prieš kiekvieną valgymą, prieš miegą, iki ir po aktyvios veiklos (mankštos ar treniruotės, jei įtariama hipoglikemija, atsitiktinai 1,5 -2 val. po valgio, jei norima žinoti, ar tinkama insulino dozė). Kraujo gliukozės matavimai atliekami gliukomačiu. Piršto dūrikliai (ar lancetai) paprastai pridedami prie gliukomačio kaip sudėtinė rinkinio dalis. Diabetui kontroliuoti naudojamos diagnostinės juostelės šlapime esantiems ketonams nustatyti, kurių buvimas pacientą informuoja apie insulino trūkumą.

Vaikai didžiąją dienos dalį praleidžia mokykloje. Atiduodami vaiką pedagogų priežiūrai, tėvai nori būti įsitikinę, kad jų cukriniu diabetu sergančiu vaiku bus pasirūpinta tinkamai. Mokytojas turėtų žinoti kas vyksta sergančiojo diabetu organizme, kokios gliukozės kraujyje svyravimo priežastys ir

požymiai, kaip jam padėti hipoglikemijos atveju. Svarbu, kad mokytojai turėtų teisingą informaciją apie CD, todėl pedagogams būtina suteikti galimybes gauti papildomų žinių.

Dėl ligos padidėjus ar sumažėjus glikemijai, gali sutrikti mokinio dėmesys, keistis elgesys, blogėti savijauta. Ligos komplikacija – koma. Todėl pedagogai turi žinoti, kuris vaikas klasėje serga diabetu, atkreipti dėmesį į pasikeitusią jo būseną, negebėjimą atlikti užduoties. Tokį moksleivį privalo atidžiau stebėti pedagogai ir bendraklasiai, ypač kūno kultūros pamokose, išvykose, kelionėse. Svarbu, kad vaikas laiku pavalgytų, eidamas į žygį pasiimtų 2 -3 riekeles duonos ar kito angliavandeningo maisto.

Pažymėtina, jog vaiko tėvai, mokytojai, privalo informuoti klasės draugus apie hipoglikemijos požymius ir nurodyti kaip padėti priepuolio metu. Manytina, kad su mokyklos darbuotojais geriausia pakalbėti prieš prasidedant mokslo metams. Tai turėtų būti mokyklos visuomenės sveikatos priežiūros darbuotojas, mokytojai, direktorius ir kiti suaugusieji, prižiūrintys vaiką, taip pat pailgintos grupės auklėtojas, treneris, netgi mokyklinio autobuso, vežiojančio vaikus į mokyklas, vairuotojas. Bendravimas su pedagogais priklauso nuo vaiko amžiaus. Paauglys, tikriausiai nori pokalbyje dalyvauti pats. Nors tėvai yra atsakingi už mokyklos darbuotojų informavimą, vaikai turi teisę pasirinkti, ką ir kuriems bendraamžiams sakys apie save.

Vadovaujantis Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004-01-06 nutarimu Nr. 5 pavirtinta Sveikatos priežiūros mokyklose finansavimo tvarka, mokyklose vienas visuomenės sveikatos priežiūros specialisto etatas steigiamas tūkstančiui mokinių. Manytina, kad šis mokinių skaičius iš tiesų yra per didelis užtikrinti tinkamą sveikatos priežiūra mokyklose, ypač kaimo vietovėse, kur mokosi mažai mokinių. Kaime, esant nedideliam mokinių skaičiui, sveikatos priežiūros specialisto etatas steigiamas nedideliu krūviu (0,25 ar 0,5) ir sveikatos priežiūra vykdoma medicinos punkte ar ambulatorijoje.

Vaikams, anot Lietuvos Diabeto Asociacijos prezidentės Vidos Augustinienės nėra sąlygų mokyklose pasimatuoti gliukozės kiekio kraujyje. Ne tik dėl to, jog neleidžiama, tačiau sveikatos kabinetai būna tiesiog užrakinti. Be to, patys vaikai ir jų artimieji vengia apie ligą paaiškinti mokytojams ir bendraklasiams. Mokytojai kartais neleidžia pamokos metu vaikui užvalgyti, tačiau, prezidentės nuomone, jei mokytojai būtų informuoti apie vaiko ligą, problemų galimai nekiltų. LDA atstovė nurodė, jog tėvai kartais informuoja apie mokyklos personalo abejingumą ir nenorą nieko žinoti apie vaiko ligą, o tuo labiau imtis kokios nerekomenduojama vykti su bendraklasiais į keliones dėl ligos baimės. Manytina, jog tai lemia žinių stoka.

Apibendrinant galima teigti, kad kokybiškų švietimo paslaugų specialiųjų poreikių asmenims, besiugdantiems drauge su bendraamžiais vieningoje švietimo sistemoje, teikimo užtikrinimas nėra vienalaikis (politiniai lozungai, deklaratyvios teisinės nuostatos, visuomenės narių pasisakymai, teigiami pavyzdžiai ir t.t.), bet sudėtingas, ilgai trunkantis vyksmas, reikalaujantis konstruktyvių ir

koordinuotų valstybės valdymo ir švietimą administruojančių bei jam talkinančių institucijų veiksmų bei pačios visuomenės sąmoningumo. Nei Lietuvos Respublikos aukštojo mokslo įstatyme[34], nei norminiuose dokumentuose dėl programų rengimo reikalavimų net neužsimenama apie būtinybę pedagoginio profilio specialybių studijų programose teikti bazines specialiosios pedagogikos ir psichologijos žinias. Todėl, nors Specialiojo ugdymo įstatyme[35] ir yra tokia tarptautinius reikalavimus atitinkanti nuostata, bet ji nevykdoma, nes aukštosios mokyklos paklūsta tiesiogiai jų paslaugas reglamentuojantiems teisiniams aktams. Nuo 1995 m. visos aukštosios bei aukštesniosios mokyklos, rengiančios mokytojus ŠMM nurodymu įvedė 2-4 kreditų kursą specialiojo ugdymo klausimais, šis kursas pernelyg trumpas ir teorinis, taigi nesuteikia būsimiems mokytojams reikiamų žinių ir įgūdžių, būtinų ugdant specialiųjų poreikių moksleivius drauge su bendraamžiais.

[34] Lietuvos Respublikos aukštojo mokslo įstatymas (2000-03-21 Nr. VIII-1586).
[35] Lietuvos Respublikos specialiojo ugdymo įstatymas (1998-12-15 Nr. VIII-969)//Valstybės žinios. – 1998, Nr. 115-3228.

IŠVADOS

1. Lietuvos įstatymų nuostatos deklaruoja progresyvios specialiojo ugdymo reformos politiką, pripažįstant integracijos principą, suteikiant galimybes bei sudarant sąlygas specialiųjų poreikių asmenims ugdytis įvairių pakopų bendrojo lavinimo įstaigose pagal jų sugebėjimus ir galias, tačiau šių progresyvių nuostatų realizavimas yra neįmanomas jeigu, kaip tai yra akcentuojama išsamiuose moksliniuose tyrimuose, nėra tinkamos specialiojo ugdymo valdymo, organizacijos ir praktikos strategijos.

2. Lietuvoje egzistuoja tipiškas dualizmas ugdymo sistemoje. Bendrojo ir specialiojo ugdymo (specialiosios mokyklos ir pensionatai) sistemos yra atskirtos nuo kitų švietimo įstaigų, nes turi skirtingus finansavimo šaltinius, skirtingą priklausomybę ir kontrolę, atskirtos ugdymo priemonės, abiejų sistemų profesionalai nebendrauja tarpusavyje. Dviejų bendrojo ir specialiojo ugdymo politiką reglamentuojančių Lietuvos įstatymų nuostatose (Švietimo ir Specialiojo ugdymo) sunku rasti integracinį tarpusavio ryšį. Švietimo įstatyme, kalbant apie ugdymo sistemą, net neužsiminta nei apie integruoto ugdymo būtinybę, nei apie LR Vyriausybės ar Švietimo ministerijos atsakomybę už integruotą specialiųjų poreikių asmenų ugdymą įvairiuose jo lygiuose.

3. Mokytojams trūksta žinių apie įvairias negalios rūšis. Mokyklose pagal galiojančius įstatymus praktiškai nedirba medicinos specialistai. Todėl neįgalūs vaikai mokyklose nesijaučia saugūs.

4. Kintanti socialinė vertybinė bendruomenės orientacija yra pagrindinis teisinę sistemą bei jos pokyčius įtakojantis veiksnys.

5. Invalidų socialinės integracijos įstatymu yra pripažinta ir veikiančiais norminiais dokumentais[36] įtvirtinta nekvestionuojama medikų teisė priimti sprendimus dėl neįgalių asmenų atleidimo nuo egzaminų ir fizinio lavinimo užsiėmimų, dėl socialinio ir profesinio reabilitavimo priemonių, neįgalių ugdymo, mokymo ir jų darbo pobūdžio sąlygų, kurie yra privalomi ugdymo ir mokymo įstaigoms, neįgaliesiems ir jų tėvams (globėjams ir rūpintojams), visiškai panaikina bet kokius demokratijos principus specialiųjų poreikių asmenų ugdymo srity.

[36] Sveikatos priežiūros įstaigos gydytojų konsultacinės komisijos nuostatai. Sveikatos apsaugos ministerijos 1998-04-02 įsakymas Nr. 181. Valstybinės socialinės ekspertizės komisijos laikinieji nuostatai. LR vyriausybės 1992 vasario

REKOMENDACIJOS

Remiantis tyrimo išvadomis, teikiamos **rekomendacijos** vaikus ugdančioms institucijoms:

- Reikia siekti, kad vaikų saugumą mokymosi įstaigose užtikrinančių organizatorių veikla būtų paremtas ugdymo organizatoriaus profesionalumu bei ugdomosios vadybos kompetencijomis.

- Siūloma papildyti mokytojų, socialinių pedagogų rengimo programas mokymu apie įvairias vaikų negalias ir dalykinių pagalbos vaikams kompetencijų ugdymu (turint galvoje, kad mokytojai stokoja žinių apie vaikų negalavimus, o kaip parodė tyrimas gyvenimiškos mokytojų patirties nepakanka).

- Rekomenduotini tyrimai, kurie leistų išryškinti vaikų ir jaunimo ugdymo įstaigose diegiamo integracinio mokymo kaitos ir vystymosi galimybes.

LITERATŪRA

Teisės aktai:

Lietuvos Respublikos teisės aktai

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija// Valstybės žinios. 1992-11-30, Nr. 33-1014;

2. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas// Valstybės žinios. 2000 09 06, Nr. VIII-1864, Nr. 74-2262;

3. Lietuvos Respublikos invalidų socialinės integracijos įstatymas// Valstybės žinios. 1991 12 31, Nr. I-2044, Nr. 36-969;

4. Lietuvos Respublikos lygių galimybių įstatymas// Valstybės žinios. 2003 12 05, Nr. IX-1826, Nr. 114-5115;

5. Lietuvos Respublikos neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymas// Lietuvos Aidas, 1991 12 13, Nr. 249; Valstybės žinios, 1991 12 31, Nr. 36-969; Valstybės žinios. 2004 05 22, Nr. IX-228, Nr. 83-2983;

6. Lietuvos Respublikos specialiojo ugdymo įstatymas// Valstybės žinios. 1998 12 31, Nr. VII-969, Nr. 115-3228;

7. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas „Dėl Nacionalinės žmonių su negalia socialinės integracijos 2003-2012 metų programos patvirtinimo“// Valstybės žinios. 2002 06 12, Nr. 850, Nr. 57-2335;

8. Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro, Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro ir Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro įsakymas „Dėl neįgalumo lygio nustatymo kriterijų ir tvarkos aprašo patvirtinimo“// Valstybės žinios, 2005 03 26, Nr. V-188/A184/ISAK-487, Nr. 39-1277;

9. Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas// Valstybės žinios. 2003. Nr.63-2853;

10. Lietuvos Respublikos invalidų socialinės integracijos įstatymas// Valstybės žinios. 1991. Nr. I-2044, Nr. 36-969;

11. Lietuvos Respublikos neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymas// Valstybės žinios. 2004. Nr. IX-228, Nr. 83-2983;

12. Lietuvos Respublikos Vyriausybės įsakymas „Dėl specialiojo ugdymo paslaugų programos patvirtinimo“// Valstybės žinios. 2004. Nr. ISAK-1475, Nr. 170-6263;

13. Lietuvos Respublikos Vyriausybės įstatymas „Specialiosios pedagoginės pagalbos teikimo tvarkos aprašas“// Valstybės žinios. 2004. Nr.ISAK-838, Nr. 92-3385;

14. Lietuvos Respublikos Vyriausybės įstatymas „Mokymosi pagal adaptuotą vidurinio ugdymo programą tvarkos aprašas“// Valstybės žinios. 2004. Nr. ISAK-839, Nr. 92-3386.

Mokslinė literatūra

1. Ališauskas A., Miltenienė L. (2001). Specialiųjų mokymosi poreikių tenkinimas: mokinių požiūris// Specialusis ugdymas. T. IV (1), P. 6-15;

2. Ališauskas, A. (1994). Vaikų specialiųjų poreikių tenkinimas bendrojo lavinimo mokykloje// Specialiųjų poreikių vaikų integruotas ugdymas: patirtis ir perspektyvos: mokslinio-metodinio seminaro (Šiauliai, 1994 m. sausio 26, 27 d.) medžiaga. Šiauliai: Šiaulių pedagoginis institutas, P. 3-5;

3. Ališauskas, A. (2002). Vaikų vystymosi ypatingumų ir specialiųjų ugdymo(si) poreikių įvertinimas: mokomoji knyga. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla;

4. Ambrukaitis J. ir kt. (2003). Specialiųjų poreikių vaikas bendrojo lavinimo mokykloje: ugdymo kokybės kriterijų identifikavimas// Specialusis ugdymas. Nr. 2 (9), P. 61-72;

5. Ambrukaitis, J. (1999). Pedagogų požiūris į specialiųjų poreikių vaikų integraciją// Specialusis ugdymas. Nr. 2, P. 24-33;

6. Ambrukaitis, J. (Sud. ir ats. red.). (2003). Specialiojo ugdymo pagrindai. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla;

7. Bagdonas, A. (1995). Vystymosi sutrikimų klasifikacija. Vilnius: Vilniaus universitetas;

8. Baranauskienė I. ir kt. (2004). Neįgaliųjų profesinio rengimo Lietuvoje mokslinė studija. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla;

9. Daugėla, M. (2006). Negalę turinčių studentų dalyvavimas aukštojoje mokykloje: daktaro disertacija, soc. mokslai: edukologija (S07). Šiauliai: Šiaulių universitetas (rankraštis);

10. Gage N. L., Berliner D. C. (1994). Pedagoginė psichologija. Vilnius: Alna Litera;

11. Gailienė, I. (1997). Negalės priėmimas – esminė neįgaliųjų žmonių psichologinės reabilitacijos grandis// Neįgaliųjų asmenų socialiniai poreikiai, jų tyrimo ir tenkinimo problemos: tarptautinės mokslinės – metodinės konferencijos (Šiauliai, 1997 m. spalio 17-18 d.) medžiaga. Šiauliai: Šiaulių universitetas, P. 24-30;

12. Gudonis, V. (2002). Neregių kūrybingumo fenomenas istorijos raidoje// Specialusis ugdymas. Nr. 1 (6), P. 100–103;

13. Hallahan D., Kauffman J. (2003). Ypatingieji mokiniai: specialiojo ugdymo įvadas. Vilnius: Alma litera;

14. Juodkaitė, D. (2004). Lietuvos įstatymų, reglamentuojančių neįgaliųjų teisę į darbą, atitikimas tarptautines normas ir standartus// Jurisprudencija. Nr. 56 (48), P. 69-86;

15. Kaffemanienė I., Lusver I. (2004). Moksleivių, turinčių mokymosi negalių, bendrojo lavinimo turinio individualizavimas// Specialusis ugdymas. Nr. 2 (11), P. 133-150;

16. Kardelis, K. (2002). Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai. Kaunas: Judex;

17. Kriščiūnas A. ir kt. (1997). Invalidų funkcinės būklės vertinimas ir reabilitacijos problemos// Neįgaliųjų asmenų socialiniai poreikiai, jų tyrimo ir tenkinimo problemos: tarptautinės mokslinės – metodinės konferencijos (Šiauliai, 1997 m. spalio 17-18 d.) medžiaga. Šiauliai: Šiaulių universitetas, P. 49-52;

18. Kruminienė K. Teisės socialinis veiksmingumas // Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos. 2006.2 (7) 94 – 97 p.

19. Lane J. E. Viešasis sektorius: sąvokos modeliai ir požiūriai.- Vilnius: Margi raštai, 2001;

20. Lastauskienė, G. (2004). Neįgalus asmuo žmogaus teisių apsaugos požiūriu// Jurisprudencija. Nr. 54 (46), P. 74-81;

21. Lessen, E. (Ed.)(1991). Exceptional Persons in Society. USA, Needham Heights, MA 02194: Ginn Press;

22. Mikulionienė, S. (2005). Socialinė atskirtis: sąvokos samprata ir vartosena Lietuvoje// Socialinis darbas. Nr. 4 (2), P. 20-31;

23. Pasaulinė sveikatos organizacija (2004). Tarptautinė funkcionavimo, negalumo ir sveikatos klasifikacija (TFK). Vilnius: Spauda;

24. Puškorius S., Raipa A. Teoriniai viešojo sektoriaus veiklos modernizavimo aspektai / Viešoji politika ir administravimas. 2002. Nr. 2. p. 9 – 17, ISSN 1648 – 2603;

25. Pūras, D. (Sud. ir red.) (1997). Negalės žmonės sugrįžta į visuomenę. Vilnius: Petro ofsetas;

26. Rimdeikienė, S. (2008). Neįgalių asmenų teisių reglamentavimas tarptautinėje teisėje teisnumo ir subjektinės teisės kontekste. Jaunųjų mokslininkų darbai. Nr.4 (20), Šiauliai.

27. Rimdeikienė, S. (2000). Diferenciacijos problema neįgaliųjų ugdymo procese// Pedagogika. Nr. 45, P. 101-108.

28. Rimdeikienė, S. (2001). Moksleivių socialinio ugdymo galimybės integruojant neįgaliuosius į bendrojo lavinimo mokyklą// Socialinis ugdymas: papildomojo ugdymo situacija ir perspektyvos: respublikinės mokslinės praktinės konferencijos straipsnių rinkinys (mokslo darbai, pranešimai). Šiauliai: Šiaulių universitetas, P.147-153.

29. Ruškus J., Mažeikis G. (2007). Neįgalumas ir socialinis dalyvavimas (kritinė patirties ir galimybių Lietuvoje refleksija): monografija. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla;

30. Ruškus, J. (1997). Neįgalusis asmuo ir visuomenė (sąveikos raida ir perspektyva). Šiauliai: Šiaulių universitetas;

31. Ruškus, J. (1998). Pedagoginiai santykiai su neįgaliuoju vaiku sociologinėje ir psichologinėje perspektyvoje: nuo atmetimo link kooperacijos// Specialusis ugdymas. T. I, P. 50-55;

32. Ruškus, J. (2001). Negalės psichosociologija. Šiauliai: Šiaulių universitetas;

33. Ruškus, J. (2002). Negalės fenomenas: monografija. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla;

34. Snarskytė, I. (2007). Neįgalių asmenų darbo teisinis reglamentavimas: kai kurie aspektai// Jurisprudencija. Nr. 3 (93), P. 77-82;

35. Šlapkauskas V. (2004) Teisės sociologijos pagrindai. Vadovėlis. Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras. P. 453;

36. Šlapkauskas, V. (2001). Socialinės deviacijos intensyvėjimas// Jurisprudencija. Nr. 19 (11), P. 44-54;

37. Vaišvila A. Teisės teorija - Vilnius: Justitia, 2000;

38. Vaišvila, A. (2004). Teisės teorija (vadovėlis). Vilnius: Justitia;

39. Vaitkevičienė, A., Ruškus, J. (2002). Sutrikusio intelekto jaunuolio elgsenos prasmės beieškant. Kokybinio tyrimo taikymo negalės srityje galimybės// Specialusis ugdymas. Nr. 2 (7), P. 75-68.

40. Vaitkevičiūtė, V. (2001). Tarptautinių žodžių žodynas. Vilnius: Žodynas;

41. Шипицына, Л. М. (2002). „Необучаемый“ ребенок в семье и обществе: социализация детей с нарушениями интелекта. Санкт-Петербург: Дидактика Плюс.

Internetiniai šaltiniai

1. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerijos 2008 m. duomenys apie neįgalumo statistiką ir dinamiką.

http://www.stat.gov.lt/lt/news/view/?id=7009 [žiūrėta 2009 09 10] ;

2. Neįgaliųjų teisių konvencija // http://www.ndt.lt/files/File/viesos.../neigaliuju_teisiu_konvencija.doc.

[žiūrėta 2009 09 10]

3. Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija // Valstybės žinios. 1995. Nr. 60-1501;

http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=19848&p_query=&p_tr2=

[žiūrėta 2009 09 10];

4. The European Union Disability Strategy. (1996).

http://www.europoa.eu.int/comm/employment

social/soc-prot/disable/strategy en.htm [žiūrėta 2009 09 14].;

5. Lietuvių kalbos žodynas (t. I–XX, 1941–2002): elektroninis variantas / redaktorių kolegija: Gertrūda Naktinienė (vyr. redaktorė), 2005.– www.lkz.lt
[žiūrėta 2009 09 10];

6. Duomenys apie Europos Sąjungą.
http://europa.eu/index_lt.htm [žiūrėta 2009 09 05].

Laureckienė Ž. VAIKAMS SU NEGALIA SAUGIOS APLINKOS KŪRIMO TEISINIO REGULIAVIMO VEIKSMINGUMAS / Teisės ir valdymo studijų magistro baigiamasis darbas. Darbo vadovas: prof. dr. Vytautas Šlapkauskas. - Vilnius: Mykolo Riomerio Universitetas, Teisės filosofijos katedra, 2009 – 46 P

ANOTACIJA

Magistro baigiamajame darbe išanalizuotas vaikams su negalia saugios aplinkos kūrimo teisinio reguliavimo veiksmingumą. Darbą sudaro tokios pagrindinės dalys: įvadas, trys skyriai, išvados ir pasiūlymai. Įvade trumpai apibūdinamas temos aktualumas ir jos sprendimo būtinumas, tyrimo objektas, darbo tikslas, uždaviniai, tyrimo hipotezė, darbo struktūra, tyrimo metodai, naudoti literatūros šaltiniai. Pirmoje darbo dalyje analizuojamas neįgaliųjų vaikų integracijos į visuomenę teisinis reguliavimas Lietuvoje. Antroje darbo dalyje nagrinėjama socialinė teisės veiksmingumo problematika, Lietuvos teisės aktų suderinamumas su ES teise. Trečia darbo dalis skirta vaikams su negalia saugios aplinkos teisinio reguliavimo veiksmingumo tyrimui ir vertinimui. Darbo pabaigoje pateikiamos išvados ir rekomendacijos.

Raktiniai žodžiai: neįgalus vaikas, teisės veiksmingumas, integracija, saugi aplinka.

Laureckienė Ž. Children's with disabilities a safe environment for the legal regulation effectiveness/ Law and Governance Master's final work. Work‘s guide: prof. Dr. Vytautas Šlapkauskas. – Vilnius: Mykolas Riomeris University, Department of Philosophy of Law, 2009 – 46 P.

ANOTATION

In Master's work analysed children's with disabilities a safe environment for the legal regulation effectiveness. The work consists of the following main parts: introduction, three sections, conclusions and recommendations. In the introduction there is briefly described theme and its relevance for decision, the subject matter, aim, objectives, research hypothesis, the structure, testing methods, the use of literary sources. In the first part of the work there is analyzed the integration of disabled children into society, the legal regulation in Lithuania. In the second part of the work there is examined the effectiveness of social rights issues, Lithuanian legislation compatibility with EU law. The third part of the work there is for children with disabilities a safe environment for the legal regulation of the effectiveness of the investigation and assessment. At the end of the work there is conclusions and recommendations.

Keywords: disabled child, legal effectiveness, integration, safe environment.

SANTRAUKA

Magistro darbe nagrinėjamas vaikams su negalia saugios aplinkos teisinio reglamentavimo veiksmingumas. Saugios aplinkos sukūrimas vaikams turintiems negalią Lietuvoje XXI amžiaus pradžioje įžengia į naują kokybinį raidos etapą. Saugi aplinka vaikams su negalia turi būti neatskiriamas nuo mokymo įstaigų, nes šiose įstaigose vaikai ir jaunimas praleidžia didžiąją dalį laiko. Todėl neįgaliųjų vaikų socialinės integracinės politikos svarbiausioji dalis turi apimti formalųjį ikimokyklinį, pradinį, vidurinį, profesinį bei aukštąjį išsilavinimą. Kokybiškų švietimo paslaugų specialiųjų poreikių vaikams ir jaunimui, besiugdantiems drauge su bendraamžiais vieningoje švietimo sistemoje, teikimo užtikrinimas nėra vienalaikis (politiniai lozungai, deklaratyvios teisinės nuostatos, visuomenės narių pasisakymai, teigiami pavyzdžiai ir t.t.), bet sudėtingas, ilgai trunkantis procesas, ne tik reikalaujantis konstruktyvių ir koordinuotų valstybės valdymo ir švietimą administruojančių bei jam talkinančių institucijų veiksmų, bet ir pačios visuomenės sąmoningumo.

Lietuvos teisės sistema ir teisės doktrina iš esmės suteikia pakankamai teisinių priemonių apsaugoti neįgaliųjų vaikų ir paauglių teises mokymo įstaigose, tačiau egzistuoja norminio reglamentavimo, teisės normų įgyvendinimo praktikoje neatitikimas. Lietuvos teisinėje sistemoje minėta situacija gali būti detaliau atskleista išskiriant šias problemas susijusias su negalią turintiems vaikams saugios aplinkos kūrimu, mokymo įstaigose.

Tyrimo objektas. Vaikų su negalia saugios aplinkos kūrimo teisinis reguliavimas mokykloje.

Tyrimo tikslas. Išanalizuoti vaikų su negalia saugios aplinkos kūrimo teisinio reguliavimo veiksmingumą.

Tyrimo uždaviniai:

1. Atlikti saugios aplinkos kūrimo vaikams su negalia ES ir LR teisės aktų apžvalgą ir analizę

2. Ištirti, kaip ES ir LR teisės aktų įgyvendinimo praktikos priklauso nuo įvairių politinių, socialinių, struktūrinių ir kultūrinių veiksnių.

3. Nustatyti teisinio reguliavimo, kuriant saugią aplinką vaikams su negalia, spragas ir trūkumus.

4. Remiantis ekspertiniu tyrimu pateikti siūlymus neįgaliųjų vaikų saugios aplinkos kūrimo teisinio reguliavimo tobulinimui.

Tyrimo hipotezė – *Lietuvos Respublikos teisės aktų kontrolės ir jų veiksmingumo analizės stoka, lemia ugdymo įstaigos, kaip juridinio vieneto, atsakomybės problemą praktikoje.*

Mokslinis darbo naujumas. Remiantis priimtais įstatymais, kitais teisės aktais reglamentuojančiais neįgaliųjų vaikų integraciją į mokyklos bendruomenę, buvo tirtas teisinio reguliavimo veiksmingumas, siekiant sukurti ugdymo įstaigose saugią aplinką specialių poreikių turintiems vaikams.

Darbo struktūra ir jos paaiškinimas. Darbą sudaro tokios pagrindinės dalys: įvadas, trys skyriai, išvados ir pasiūlymai. Įvade trumpai apibūdinamas temos aktualumas ir jos sprendimo būtinumas, tyrimo objektas, darbo tikslas, uždaviniai, tyrimo hipotezė, darbo struktūra, tyrimo metodai, naudoti literatūros šaltiniai. Pirmoje darbo dalyje analizuojamas neįgaliųjų vaikų integracijos į visuomenę teisinis reguliavimas Lietuvoje. Antroje darbo dalyje nagrinėjama socialinė teisės veiksmingumo problematika, Lietuvos teisės aktų suderinamumas su ES teise. Trečia darbo dalis skirta vaikų su negalia saugios aplinkos teisinio reguliavimo veiksmingumo tyrimui ir vertinimui

SUMMARY

In Master's work analysed children's with disabilities a safe environment for the legal regulation effectiveness. Creation of a safe environment for children with disabilities in Lithuania is entering a new qualitative stage of development of twenty-first century. A safe environment for children with disabilities must be inseparable from the educational institutions because in these institutions children and young people spend most of the time. Therefore, the disabled children's social integration policy must cover the most important part of formal pre-school, primary, secondary, vocational and higher education. Quality education services for children with special needs and young people, studying together with their peers within a single system of education, the provision of protection is not simultaneous (political slogan, declaratory legal provisions, members of the public speeches, the positive examples, etc.), but complex, lengthy process, requiring not only a constructive and coordinate the public administration and education in managing and assisting the authorities of his actions, but also the public awareness.

Lithuanian's legal system and legal doctrine in principle provide sufficient legal instruments to protect disabled children and adolescents in educational establishments, but there is prescriptive regulatory, legal norms practice non-compliance. Lithuanian legal system, said the situation may be disclosed in more detail distinguishing these problems associated with disability, children with a safe environment for the development of training institutions.

Object of research. Children with disabilities safe environment creation of legal regulations in school.

Research objective: To analyze children with disabilities a safe environment creation of legal regulatory efficiency.

Research goals.

1. Perform a safe environment for children with disabilities and the Ministry of EU legislation review and analysis
2. Examine how the EU and the Ministry of law enforcement depends on various political, social, structural and cultural factors.
3. Identify law enforcement, creating a safe environment for children with disabilities, gaps and weaknesses.
4. According to expert analysis to provide suggestions for children with disabilities a safe environment for regulatory improvement.

The study hypothesis - Lithuanian legislation, control and performance analysis for lack of leads to the training institutions, as a legal unit, the liability issue in practice.

Novelty of scientific work. Based on existing laws, other legislation governing the integration of

disabled children in the school community was studied in the regulatory effectiveness of educational institutions in order to create a safe environment for children with special needs.

Work structure and its explanation. The work consists of the following main parts: introduction, three sections, conclusions and recommendations. In the introduction there is briefly described theme and its relevance for decision, the subject matter, aim, objectives, research hypothesis, the structure, testing methods, the use of literary sources. In the first part of the work there is analyzed the integration of disabled children into society, the legal regulation in Lithuania. In the second part of the work there is examined the effectiveness of social rights issues, Lithuanian legislation compatibility with EU law. The third part of the work there is for children with disabilities a safe environment for the legal regulation of the effectiveness of the investigation and assessment.

1 PRIEDAS

Ekspertinio vertinimo lapo pavyzdys

Įvertinkite teiginius :

(+) arba (–) ženklu pažymėkite savo teigiamą arba neigiamą nuomonę apie išsakytą mintį(„+“ ženklu pažymėtas teiginys reiškia , kad jis vertinamas sąlyginai teigiamai, “-„ ženklu pažymėtas teiginys, reiškia, kad jis vertinamas neigiamai)

Balais nuo 0 iki 5 įvertinkite išsakytą mintį :

0 - išsakyta nuomonė visiškai neaktuali,

1 - išsakyta nuomonė nereikšminga

2 – išsakyta nuomonė mažai reikšminga

3 – išsakyta nuomonė vidutiniškai reikšminga

4 – išsakyta nuomonė reikšminga

5 - išsakyta nuomonė ypač aktuali ir reikšminga.

Teiginys	1	2	3	4	5	+/-
Lietuvoje sukurta pakankamai stipri ir gera teisinė bazė, reglamentuojanti neįgalių vaikų dalyvavimą mokymo procese	+	-	-	-	-	
Mokyklose negalia turintys vaikai nelaukiami	-	+	-	-	-	
Pedagogai nepasirengę dirbti su neįgaliais vaikais	+	-	-	-	-	

2 PRIEDAS

Ekspertų požiūrio į integruotą ugdymą reguliuojančius teisės aktus suvestinė

Ekspertas	**Pasisakymo turinio santrauka**
Vytauto Didžiojo universitetas Socialinės gerovės fakultetas	Nors priimti beveik visi neįgalių vaikų integracijai reikalingi teisės aktai, sukurtos programos, integracijai netarnauja ir gerokai iškreipta specialiųjų poreikių struktūra. Labai svarbiu integruoto ugdymo veiksniu yra švietimo įstaigų vadovų nuostatos ir požiūriai. Apie neįgaliųjų integraciją kalbama daug ir iš įvairių perspektyvų, įvairių institucijų. Tačiau ne visada šios kalbos virsta konkrečiais darbais.
Vytauto didžiojo universitetas Teisės fakultetas	Pirmas ir pagrindinis dalykas yra tai kad vaikų švietimą reglamentuoja du įstatymai t.y. Švietimo įstatymas ir Specialaus ugdymo įstatymas. Tai turėtų būti vienas įstatymas jo neišskiriant. Nors specialųjį ugdymą apima atskiras įstatymas konstatuojama, kad specialusis ugdymas yra neatsiejama švietimo sistemos dalis. Apie kokia tuomet integraciją gali būti kalbama, jei iš karto taikoma atskirtis. Specialiųjų poreikių vaikų įsiliejimą į bendrojo lavinimo srautą skatina teisiniai ir ne teisiniai veiksniai: bendri demokratėjimo procesai, Neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymas ir konkreti šio įstatymo realizacija. Nacionalinė invalidų reabilitacijos programa, tarptautiniai dokumentai ir įvairios deklaracijos, Lietuvos vyriausybės ir Švietimo ministerijos įsakymai bei nutarimai. Visas specialusis ugdymas, taip pat ir jo socialiai labiausiai pageidautina forma – integruotas ugdymas Lietuvoje – tikrai turi gerą teisinį pagrindą. Įstatymų pakaktų, jeigu jie būtų įgyvendinami.
Švietimo ir mokslo ministerija Bendrojo ugdymo departamentas	Specialiųjų poreikių vaikų ugdymo procese dalyvauja daug institucijų: šeima, ugdymo įstaiga, bendruomenė. Ministerija nuolatos rengia rekomendacijas specialiojo ugdymo klausimais, organizuoja kvalifikacinius mokymus mokytojams. Jau aišku, kad specialiųjų poreikių vaikų skaičius specialiosiose mokyklose sumažėjo dvigubai. Atsirado naujo tipo nedidelių, arčiau vaiko gyvenamos vietos esančių ugdymo įstaigų, pasikeitė ir pačios specialiosios mokyklos: jos tapo atviresnės , labiau suvokiančios, kad jų auklėtiniams teks gyventi integruotai.

Ekspertas	**Pasisakymo turinio santrauka**
LR Socialinės apsaugos ir darbo Ministerija Neįgaliųjų reikalų departamentas	Prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos sudaryta darbo grupė, susidedanti iš nevyriausybinių neįgaliųjų organizacijų ir ministerijos atstovų, atliko šalyje galiojančių teisės aktų ir padėties analizę. Lietuva pasirinko socialinį negalios suvokimo modelį, tačiau jis – popierinis. Lietuvos Respublikos Vyriausybė 2002 m. birželio 7 d. nutarimu Nr. 850 patvirtino Nacionalinę žmonių su negalia socialinės integracijos 2003-2012 metų programą. Atskiras Nacionalinės programos įgyvendinimo priemones vykdo skirtingi vykdytojai. Tačiau reikia pripažinti, kad trūksta koordinavimo ir bendradarbiavimo. Turime išties gerus įstatymus, tačiau poįstatyminiai aktai, jų vykdymo kontrolė daugeliu atvejų labai atsilieka.
Lietuvos sutrikusio intelekto žmonių globos bendrijos “Viltis” Teisės skyrus	2004m lapkričio 22 d. LR Vyriausybės nutarimu buvo patvirtinta Specialiojo ugdymo paslaugų teikimo programa. Ši programa skirta padidinti mokymosi prieinamumą specialiųjų poreikių asmenims, sukuriant jų ugdymuisi palankią aplinką ir užtikrinti mokytojų pasirengimą ugdyti įvairaus amžiaus specialiųjų poreikių asmenis. Šios programos priemonių plane buvo numatyta 2005-2008m pritaikyti mokyklų aplinką spec. poreikių asmenims, didinti mokytojų padėjėjų ir kitų specialistų pagalbos prieinamumą mokyklose. Tuomet ką tai reiškia kai mokyklose nebeliko slaugos specialistų? Kas gali garantuoti tokiam vaikui pagalbą? Apie kokią saugią aplinką mes galime kalbėti. Kiek yra šiuo metu mokytojų padėjėjų, kurie supažindinti ir paruošti darbui su specialiųjų poreikių turinčiais mokiniais? Valdžios institucijos savarankiškai priima įvairius sprendimus, projektams aptarti nepasitelkdamos pačių neįgaliųjų, geriausių šios srities ekspertų. Jie tik įpareigojami nutarimus vykdyti.
Kaimo pagrindinė mokykla Direktoriaus pavaduotoja	Savivaldybės turi savarankiškai užtikrinti ikimokyklinį neįgalių (specialiųjų poreikių) vaikų ugdymą, vaikų ir jaunimo su negalia papildomą ugdymą ir užimtumą, profesinį mokymą, suaugusiųjų su negalia neformalųjį švietimą, socialinių paslaugų žmonėms su negalia įstaigų steigimą ir išlaikymą. Įsakymai iš savivaldybių nuleidžiami iš viršaus, neatsižvelgiant į mokyklos galimybes. Privalai mokyti neįgalius ir viskas, o kad tam nėra sąlygų – vaikus reikia įnešti į mokyklą, nes niekam nerūpi pritaikyti aplinkos, nėra medikų. Įstatymai priimti, bet nėra jų įgyvendinimo tvarkos ir atitinkamo finansavimo.

3 PRIEDAS

Kaimo mokyklos direktoriaus pavaduotojos laiško ištrauka visiems ekspertams, parašytas po diskusijos su kolektyvu

Kalbėti apie saugios aplinkos neįgaliems vaikams sukūrimo problemas reikia pirmiausia nuspręsti, kas gi yra tie neįgalūs vaikai. Pagal įstatymus lyg ir aišku. Vaikams suteikti neįgalumo lygiai. Bet mokykla yra priversta vykdyti „švietimo politikų“ nurodymus. Specialusis ugdymas orientuotas tik į psichinę ir intelektinę negalią turinčius vaikus. Iš sistemos iškrenta visi kiti ligoniukai. Mokykloje turime vaikų, sergančių sunkiomis ligomis. Galiu patvirtinti, kad jie yra daug jautresni už kitus vaikus. Labai pergyvena visas savo nesėkmes. Kodėl jiems netaikomos jokios ugdymo programos?

Įstatymu numatyta tvarka esame priversti priimti visus norinčius. Specialistų komisija nustato tik jų ugdymo lygį. Įsivaizduokite, kad kaimo mokykloje, kurioje mokosi 198 vaikai, yra 5 (čia kalbu apie psichikos negalės vaikus) specialiųjų poreikių ir jiems savivaldybė įsteigė 1 specialaus pedagogo pareigybę. Vaikai mokosi skirtingose klasėse. Mokytojas privalo dirbti su visais vaikais klasėje. Kaip jam susitvarkyti su vaiku, kuriam reikia ypatingo dėmesio. Tai tik viena problema.

Kita svarbi problema, netgi bėda, tokio vaiko keliama grėsmė kitiems vaikams. Papasakosiu man per pamoką nutikusią istoriją. Vaikai per pamoką klausėsi mano aiškinimo. Klasėje buvo tylu, ramu. Specialius poreikius turintis mokinys per mano pamokas sėdi pirmame suole, kad galėčiau jį pastoviai matyti. Staiga minimas vaikas atsistojo, nuėjo į klasės galą, stvėrė kėdę ir trenkė ja kitam vaikui. Istoriją aprašiau, nes matau labai didelę problemą – kitų vaikų saugumas. Todėl manau, kad kalbant apie psichikos negalios ligonius sprendimus, ar priimti tokį vaiką į mokyklą turi priimti ne tik komisija su tėvais. Manau, kad sprendimą turi nulemti mokyklos bendruomenė. Visų vaikų tėvai turi žinoti, ko reikia tikėtis. Dabar gi mokyklai užkraunama didžiulė atsakomybė.

Jeigu pradėsime kalbėti, kaip užtikrinti saugumą įstatymų lygmeniu, manau reikia keisti pacientų teisių apsaugos įstatymo kai kurias nuostatas. Vaikai iš poliklinikų į mokyklą pristato sveikatos pažymas, kuriose įrašyti kodai. Gerai, jei tėvai mokyklai praneša, ką gali, o ko negali jų vaikas. Bet tai retenybė. Dažnai mokykla net nežino, kad vaikai turi vieną ar kitą negalią, jei jiems neskiriamas adaptuotas ar pan. mokymas. Kaimo mokyklose paprastai nėra slaugytojų. O jeigu pasitaiko, tai toks slaugytojas tedirba kelias valandas per savaitę. Vadinasi mokytojas yra verčiamas būti medicinos ekspertu. Jis privalo žinoti įvairius kodus. Prieš keletą metų vaikai atnešdavo pažymas, kuriose buvo aiškiai viskas parašoma, netgi įrašomos rekomendacijos, pavyzdžiui negalima šokinėti, daryti atsilenkimų ir pan. Šiandien mokytojas nieko nežino. Aš pati skambinau į polikliniką, kalbėjau ne su vienu gydytoju. Atsakymas nuvilia. Gydytojai neturi teisės rašyti diagnozių pavadinimų ir šiukštu

jokių rekomendacijų mokyklai.

Pas mus buvo toks atvejis, kai mokyklos direktorius savo automobiliu vežė vaiką į ligoninę, nes greitoji buvo išvykusi į kitą kaimą. Buvo neaišku, kada ji pasieks mokyklą, o vaikas dėl astmos priepuolio duso. Kas turi atsakyti už tokius įvykius? Mokytojas nežino, kas gali atsitikti jei vaikui po širdies operacijos prasidėjo priepuolis. Aišku, yra nurodymas informuoti tėvus. Bet tėvai dirba. Kol jie pasieks mokyklą nežinia kas gali atsitikti.

Ir pabaigai. Šiuolaikinė visuomenė iš mokyklos ir mokytojo reikalauja:

1. Kurti saugią mokinio emocinį, socialinį, intelektualinį, dvasinį vystymąsi palaikančią ugdymosi aplinką.
2. Kurti toleranciją ir bendradarbiavimą skatinančią aplinką, kurioje mokinys turi galimybę rodyti iniciatyvą, veikti savarankiškai ir atrasti bendraminčių.
3. Kurti pokyčiams palankią ugdymosi aplinką, kurioje mokinys jaučiasi saugus ir pasitikintis savimi bei kitais.
4. Saugiai ir veiksmingai pritaikyti fizinę erdvę.
5. Identifikuoti išimtinius atvejus, keliančius grėsmę vaiko sveikatai ir psichosocialinei raidai.

Kaip visa tai pasiekti?

4 PRIEDAS

Mokyklų vadovų, jų pavaduotojų ugdymui, ugdymą organizuojančių skyrių vedėjų, mokytojų, pagalbos mokiniui specialistų kvalifikacijos tobulinimo programų akreditavimo tvarkos aprašo
1 priedas

(Mokyklų vadovų, jų pavaduotojų ugdymui, ugdymą organizuojančių skyrių vedėjų, mokytojų, pagalbos mokiniui specialistų kvalifikacijos tobulinimo programos forma)

MOKYKLŲ VADOVŲ, JŲ PAVADUOTOJŲ UGDYMUI, UGDYMĄ ORGANIZUOJANČIŲ SKYRIŲ VEDĖJŲ, MOKYTOJŲ, PAGALBOS MOKINIUI SPECIALISTŲ KVALIFIKACIJOS TOBULINIMO PROGRAMA

1. Teikėjas

1.1. Teikėjo rekvizitai (kodas, adresas, pašto indeksas, telefonas, faksas, el.paštas, atsiskaitomoji sąskaita)	*VšĮ „Idėjų biuras“* *Įm.k.301703588, Sodų g. 2,Jūrės mstl. Kazlų Rūdos sav. Marijampolės apsk. LT-69393* *Tel:8 6 12 60052, zaneta@idėjubiuras.lt,* *A.s,LT444010040800375787*
1.2. Teikėjo vardas ir pavardė	

2. Programos pavadinimas, tipas (lygis)

Programos pavadinimas: ***„Saugios ir tolerantiškos aplinkos sukūrimas mokyklose vaikams sergantiems cukriniu diabetu“.*** *Nurodyti programos tipą: institucinio lygio programa.*

3. Programos rengėjas(-ai)

Programos rengėja (-jų) dr.Žaneta Laureckienė, VšĮ “Idėjų biuras”, direktorė.

4. Programos anotacija (aktualumas, reikalingumas)

Nuolat didėjant vaikų ir paauglių sergančių cukriniu diabetu skaičiui Lietuvoje, nesprendžiami jų adaptacijos ugdymo įstaigose, buvimo viešumoje, bendravimo su bendraamžiais sunkumai. Dėl ligos specifikos (gliukozės kiekio kraujuje matavimų, insulino injekcijų būtinybės, fizinės ir psichologinės būklės išskirtinumo) vaikai ir paaugliai jaučiasi nesaugūs mokyklose. Dažnai apšaukiami narkomanais, diskriminuojami tiek mokytojų, tiek bendraklasių. Vaikai, ypač paauglystės amžiuje, ima ignoruoti arba slepia ligą, užsisklendžia savyje, atsiskiria nuo visuomenės, nepaiso gydytojų ir tėvų rekomendacijų. Tuo labai kenkia savo sveikatai, negali tinkamai kontroliuoti ligos, o tai sukelia pavojų atsirasti ankstyvoms komplikacijoms, kaip apakimas, inkstų nepakankamumas, negyjančios žaizdos ir t.t. Laiku nesuteikus pagalbos vaiką gali ištikti koma ir net mirtis. Tokioje situacijoje labai svarbu, kad šalia vaiko esantys mokytojai, bendraklasiai žinotų cukrinio diabeto požymius, kaip elgtis paūmėjimo atvejais, kokią pagalbą suteikti. Problema aštrina tai, kad daugumoje mokyklų nebeliko medicinos seserų. Būtinas mokyklų, darželių bendruomenių švietimas, informavimas, nes mokytojai ir mokiniai turi klaidingą požiūrį į ligos kilmę ir jos eigą.

5. Programos tikslas

Šviesti ir skleisti informaciją ugdymo įstaigos bendruomenės nariams, apie sergančiųjų cukriniu diabetu vaikų ir paauglių integracijos problemas ir pagalbą jiems.
Padėti sergantiems išmokti prisitaikyti tinkamai gyventi ir gydytis, juos supančioje mokyklos aplinkoje, kad išvengtų nepageidaujamų socialinių problemų, dėl laiku tinkamai ir išsamiai nesuteiktos pagalbos.

6. Programos uždaviniai

1. Suteikti mokytojams teorinių žinių apie vaikų ir paauglių cukrinį diabetą.
2.Supažindinti mokytojus su sergančiųjų kasdieną atliekamomis procedūromis, jų psichologinėmis problemomis ir išgyvenimai.
3.Pateikti mokytojams praktinius, mokinių sergančių cukriniu diabetu, problemų sprendimo būdus.

7. Programos turinys (įgyvendinimo nuoseklumas: temos, užsiėmimų pobūdis (teorija/praktika/savarankiškas darbas) ir trukmė[37])

Programos įgyvendinimo metu organizuojama šios kvalifikacijos kėlimo formos: Teorinis seminaras - 4 ak. val. Praktinis seminaras, grupinės praktinės užduotys, testai, diskusijos - 4 ak. val. Konsultacijos ir bendravimas virtualioje aplinkoje 10ak val. Temos: 1. I ir II tipo cukrinis diabetas. Jų kilmė ir požymiai. – 1 ak. val. 2. Vaikas ir diabetas (kaip padėti sergančiam vaikui) – 1 ak. val. 3. Saugi ir tolerantiška aplinka mokymo įstaigose (patarimai kaip užtikrinti sergančių cukriniu diabetu integravimąsi į mokyklos bendruomenę). – 1 ak val. Cukrinis diabetas ir psichikos sutrikimai. – 1 ak.val.

8. Tikėtina(-os) kompetencija(-os), kurią(-ias) įgis Programą baigęs asmuo, mokymo(-si) metodai, įgytos (-ų) kompetencijos (-ų) įvertinimo būdai

Programoje numatoma suteikti žinių ir supratimo, gebėjimų bei formuoti nuostatas	Kompetencija (-os)[38]	Mokymo modelis (mokymo(-osi) metodai ir būdai)	Įgytos (-ų) kompetencijos (-ų) įvertinimo būdai
Žinių ir supratimo įgijimas (teorinė dalis)	*Tiriamosios veiklos:* - žinios apie cukrinį diabetą. Mokinius kurie serga šia liga. Jų problemas, poreikius ir pagalbą jiems mokymo įstaigose. *Įgyjama mokytojo profesinė kompetencija: identifikuoti išimtinius atvejus, keliančius grėsmę vaiko sveikatai ir psichologinei raidai; kuriant*	*Teorinės paskaitos* *Teorinės diskusijos* *Konsultacijos virtualioje aplinkoje*	*Žinios vertinamos pagal gebėjimą jas taikyti projektuojant pedagoginės veiklos pokytį.*

	saugią, mokinio emocinį, socialinį, intelektualinį, dvasinį vystimąsi palaikančią ugdymo aplinką; kurti toleranciją ir bendradarbiavimą skatinančią aplinką, kurioje mokinys jaučiasi saugus ir pasitikintis savimi bei kitais; dalyvauti kuriant ir įgyvendinant integruotų specialiųjų poreikių mokinių ugdymo programas.		
Gebėjimų įgijimas (praktinė dalis)	*Tiriamosios veiklos:* *- gebėjimas atpažinti ligos sukeltus požymius, taikyti parengtas pagalbos priemones. Suprasti ir analizuoti mokinio psichologines būsenas, sukeltas cukrinio diabeto. Specialioji kompetencija: mokytojo žinios ir gebėjimai dirbant su vaikais ir paaugliais sergančiais cukriniu diabetu.* *Žinios ir supratimo įgijimas praktinio seminaro metu klausant lektoriaus ir stebint vaizdinę medžiagą.*	*Praktinių mokymosi situacijų kūrimas. Gliukozės kiekio kraujyje nustatymas. Gebėjimas suteikti praktine pagalba sergančiajam cukriniu diabetu.* *Darbas ir konsultacijos virtualioje mokymosi aplinkoje*	*Pagal požymius gebėjimas identifikuoti mokinio savijauta.* *Pagalba vaikui atliekant gliukozės matavimus kraujyje.*
Nuostatų įgijimas (vertybinių, etinių-profesinių nuostatų teikimas ir įgijimas)	*Tobulinti savo profesinę veiklą dirbant su vaikais sergančiais cukriniu diabetu* *Tiriamosios veiklos:* *- Nuolatinio profesinės*	*Suprojektuotos pedagoginės veiklos situacijos realizacija ir pokyčio*	*Refleksija. Naujų įgūdžių, naujų žinių, gavimas apie vaikus sergančius cukriniu diabetu, jų*

	veiklos tobulinimo nuostata. Gebėjimų įgijimas praktinio seminaro metu dirbant individualiai ir grupėse su specialiomis priemonėmis.	*įsivertinimas*	*supratimas ir pritaikymas pedagoginiame darbe.*

9.1. Užpildykite pateiktą lentelę,

9. Programai vykdyti naudojama mokomoji medžiaga ir techninės priemonės:

9.1. Mokomoji medžiaga

Eil. Nr.	Temos	Mokomosios medžiagos pavadinimas	Mokomosios medžiagos apimtis
1	I ir II tipo cukrinis diabetas. Jų kilmė ir požymiai	*Padalomoji medžiaga „ Cukrinis diabetas“*	10psl
2	Vaikas ir diabetas (kaip padėti sergančiam vaikui)	*Padalomoji medžiaga „Gyvename su cukriniu diabetu“*	15 psl
3	Saugi ir tolerantiška aplinka mokymo įstaigose (patarimai kaip užtikrinti sergančių cukriniu diabetu integravimąsi į mokyklos bendruomenę).	*Padalomoji medžiaga “Hipoglikemija, hiperglikemija jų simptomai“* *„Vaikas sergantis diabetu mokykloje“*	10psl
4	Cukrinis diabetas ir psichikos sutrikimai	*Padalomoji medžiaga „ Vaikų savijauta sergant cukriniu diabetu“*	5 psl.

9.2. Techninės priemonės

Kompiuteris, , multimedija, , magnetinė lenta.

10. Programai rengti naudotos literatūros ir kitų informacinių šaltinių sąrašas

1. Greene MA: Diabetes legal advocacy comes of age. *Diabetes Spectr.* (2006), 19:171–179;
2. Hanas R. Vaikų, paauglių ir jaunuolių pirmo tipo cukrinis diabetas. (2004), Uddevalla. Švedija ;
3. Lindsey R, Jarrett L, Hillman K: Elementary schoolteachers' understanding of diabetes. *Diabetes Educ* (1987),.13:312–314;
4. Nabors L, Lehmkuhl H, Christos N, Andreone TF: Children with diabetes perceptions of supports for self-management at school. *J Sch Health.* (2003); 73:216–221;
5. Nabors L, Troillett A, nash T, Masiulis B: School nurse perceptions of barriers and supports for children with diabetes. *J Sch Health* . (2005), 75:119–124;
6. Norkus A., Danytė E. ir Dalinkevičius R. Cukrinis diabetas ir mitybos principai. (2002), Kaunas;
7. Rapp J: Students with diabetes in schools. In *Inquiry & Analysis.* (2005), Alexandria, VA, National School Boards Association Council of School Attorneys, June;
8. Ruškus, J. Negalės fenomenas. Monografija. (2002),Šiauliai: Šiaulių universitetas.

Lektorių darbo patirtis ir kompetencijos (pridedamos lektorių darbo patirtį ir kompetenciją patvirtinančių dokumentų kopijos)

	(pažymėti X)
Teikėjo atstovas(-ai)	
Mokytojai	
Mokslo ir studijų institucijų dėstytojai, mokslininkai, tyrėjai	
Užsienio valstybių dėstytojai, mokslininkai, tyrėjai ir mokytojai	
Viešojo administravimo institucijų vadovai, jų pavaduotojai, padalinių vadovai ir specialistai	
Jungtinė lektorių grupė	
Kiti (nurodyti) VšĮ „Idėjų biuras" bendradarbiaudamas su KMUK vaikų endokrinologijos skyriaus specialistais, VDU socialinės gerovės fakulteto dėstytojais, rengia ir įgyvendina projektus skirtus, vaikams sergantiems cukriniu diabetu .	X

12. Kvalifikaciniai reikalavimai lektoriams (jeigu nustatyti)

Biomedicinos mokslų daktaras, medicinos mokslų daktaras.

13. Dalyviai:

13.1. Pasirengimas Programai (praktinės veiklos patirtis ir kompetencija(-os), kurią(-ias) turėti Programos dalyvis)

Kompetencija(-os)	
Praktinės veiklos patirtis	
Pildoma, jei programos keliamo tikslo, uždavinių pasiekimui reikalingas tam tikras dalyvių pasirengimas, kad programa tenkintų tam tikros dalyvių grupės poreikius.	

13.2. Programos dalyvių tikslinės grupės (Pažymėti X)

Dalykų mokytojai (nurodyti dalyką)	X
Pradinio ugdymo mokytojai	X
Institucijų, vykdančių priešmokyklinio ir ikimokyklinio ugdymo programas, vadovai, pedagoginiai darbuotojai	X
Mokyklų vadovai, jų pavaduotojai ugdymui, ugdymą organizuojančių skyrių vedėjai	X
Mokyklų bendruomenės komandos	X
Kiti (nurodyti) *mokymo įstaigų bendruomenės šeimos nariai auginantys vaikus sergančius cukriniu diabetu*	X

Teikėjas
Direktorė dr. Žaneta Laureckienė
VšĮ „Idėjų biuras“ _____ _____
(Pareigos) (Parašas) (Vardas ir pavardė)

A.V.
Pildoma po akreditacijos:

Akredituotos Programos registracijos Nr. ir data	
Programos akreditacijos terminas (nurodyti datą iki kada)	

Pildoma po programos akreditacijos ar programos registracijos (*kai programa akredituojama per MKC – pildo MKC darbuotojas. Akredituotos institucijos įvertintos institucinio lygio programos registracijos numerį įrašo institucijos darbuotojas po to, kai programa patalpinama MKC interneto tinklalapyje).*

Šaltinis: sukurta autorės

5 PRIEDAS

Teisės aktai, į kuriuose yra nuorodos į sveikos aplinkos kūrimą mokyklose

1. Lietuvos Respublikos teritorijų planavimo įstatymas (Žin., 1995, Nr. 107-2391; 2004, Nr. 21-617).

2. Lietuvos Respublikos statybos įstatymas (Žin., 1996, Nr. 32-788; 2001, Nr. 101-3597).

3. Lietuvos Respublikos geriamojo vandens įstatymas (Žin., 2001, Nr. 64-2327).

4. Lietuvos Respublikos atliekų tvarkymo įstatymas (Žin., 1998, Nr. 61-1726; 2002, Nr. 72-3016).

5. Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas (Žin., 1991, Nr. 23-593; 1998, Nr. 67-1940; 2003, Nr. 63-2853).

6. Lietuvos Respublikos specialiojo ugdymo įstatymas (Žin., 1998, Nr. 115-3228).

7. Lietuvos Respublikos kūno kultūros ir sporto įstatymas (Žin., 1996, Nr. 9-215).

8. Lietuvos Respublikos tabako kontrolės įstatymas (Žin., 1996, Nr. 11-281; 2003, Nr. 117-5317).

9. Lietuvos Respublikos produktų saugos įstatymas (Žin., 1999, Nr. 52-1673; 2001, Nr. 64–2324).

10. Lietuvos Respublikos žmonių užkrečiamųjų ligų profilaktikos ir kontrolės įstatymas (Žin., 1996, Nr. 104-2363; 2001, Nr. 112-4069).

11. Lietuvos Respublikos visuomenės sveikatos priežiūros įstatymas (Žin., 2002, Nr. 56-2225).

12. Lietuvos Respublikos maisto įstatymas (Žin., 2000, Nr. 32-893).

13. Lietuvos Respublikos nuodingųjų medžiagų kontrolės įstatymas (Žin., 2001, Nr. 64-2330).

14. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1999 m. gegužės 7 d. nutarimas Nr. 544 „Dėl Darbų ir veiklos sričių, kuriose leidžiama dirbti darbuotojams, tik iš anksto pasitikrinusiems ir vėliau periodiškai besitikrinantiems, ar neserga užkrečiamosiomis ligomis, sąrašo ir šių darbuotojų sveikatos tikrinimosi tvarkos patvirtinimo“ (Žin., 1999, Nr. 41-1294; 2002, Nr. 73-3127).

15. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. birželio 14 d. nutarimas Nr. 746 „Dėl bendrojo lavinimo, specialiojo ugdymo, profesinio mokymo mokyklų, pagalbą mokiniui, mokytojui ir mokyklai teikiančių įstaigų steigimo, reorganizavimo, likvidavimo ir pertvarkymo kriterijų sąrašo patvirtinimo“ (Žin., 2004, Nr. 95-3510).

16. Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2004 m. birželio 29 d. įsakymas Nr. V-479 „Dėl Lietuvos higienos normos HN 42:2004 „Gyvenamųjų ir viešojo naudojimo pastatų mikroklimatas“ patvirtinimo“ (Žin., 2004, Nr.105-3911).

17. Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2005 m. kovo 21 d. įsakymas Nr.V-180 „Dėl Ūkinės komercinės veiklos rūšių, kuriomis versdamiesi fiziniai ir juridiniai asmenys privalo turėti leidimą-higienos pasą, sąrašo bei leidimo-higienos paso išdavimo taisyklių patvirtinimo“ (Žin., 2005, Nr.41-1319).

18. Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 1999 m. lapkričio 25 d. įsakymas Nr. 510 „Dėl Rekomenduojamų paros maistinių medžiagų ir energijos normų tvirtinimo“ (Žin., 1999, Nr. 102-2936).

19. Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2004 m. rugsėjo 17 d. įsakymas Nr. ISAK-1462 „Dėl teisės pažeidimų, mokyklos nelankymo, narkotinių ir psichotropinių medžiagų vartojimo, ŽIV/AIDS, smurto ir nusikalstamumo prevencijos“ (Žin., 2004, Nr. 145-5281).

20. Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2000 m. gegužės 24 d. įsakymas Nr. 277 „Dėl Lietuvos higienos normos HN 98:2000 „Natūralus ir dirbtinis darbo vietų apšvietimas. Apšvietos ribinės vertės ir bendrieji matavimo reikalavimai“ (Žin., 2000, Nr. 44-1278).

21. Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2000 m. gegužės 31 d. įsakymas Nr. 301 „Dėl profilaktinių sveikatos tikrinimų sveikatos priežiūros įstaigose“ (Žin., 2000, Nr. 47-1365).

22. Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2001 m. lapkričio 30 d. įsakymas Nr. 622 „Dėl Lietuvos higienos normos HN 55:2001 „Viešieji tualetai“ patvirtinimo“ (Žin., 2001, Nr. 103-3688).

23. Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2001 m. birželio 25 d. įsakymas Nr. 356 „Dėl Lietuvos higienos normos HN 105:2001 „Polimeriniai statybos produktai ir baldinės medžiagos“ patvirtinimo“ (Žin., 2001, Nr. 58-2095).

24. Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2001 m. gruodžio 29 d. įsakymas Nr. 687 „Dėl Saugos duomenų lapo reikalavimų ir jo pateikimo profesionaliems naudotojams tvarkos patvirtinimo“ (Žin., 2002, Nr. 26-946).

25. Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2004 m. gruodžio 30 d. įsakymas Nr. V-975 „Dėl nuodingųjų medžiagų pagal jų toksiškumą sąrašo patvirtinimo“ (Žin., 2005, Nr. 3-47).

26. Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2002 m. spalio 18 d. įsakymas Nr. 512 „Dėl Lietuvos higienos normos HN 35:2002 „Gyvenamosios aplinkos orą teršiančių medžiagų koncentracijų ribinės vertės“ patvirtinimo“ (Žin., 2002, Nr. 105-4726).

27. Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2002 m. birželio 18 d. įsakymas Nr. 288 „Dėl Privalomo profilaktinio aplinkos kenksmingumo pašalinimo (dezinfekcija, dezinsekcija, deratizacija) tvarkos patvirtinimo“ (Žin., 2002, Nr. 63-2551).

28. Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2002 m. rugpjūčio 5 d. įsakymas Nr. 394 „Dėl Pavojingų ir ypač pavojingų užkrečiamųjų ligų židinių privalomojo aplinkos kenksmingumo pašalinimo (dezinfekcijos, dezinsekcijos, deratizacijos) tvarkos patvirtinimo“ (Žin., 2002, Nr. 80-3465).

29. Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2002 m. liepos 8 d. įsakymas Nr. 358 „Dėl Biocidų autorizacijos ir registracijos nuostatų patvirtinimo“ (Žin., 2002, Nr. 79-3361).

30. Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2002 m. rugpjūčio 14 d. įsakymas Nr. 421 „Dėl Biocidų autorizacijos ir registracijos taisyklių patvirtinimo“ (Žin., 2002, Nr. 87-3760).

31. Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2002 m. gruodžio 24 d. įsakymas Nr. 673 „Dėl Privalomojo epidemiologinio registravimo, privalomojo informacijos apie epidemiologinio registravimo objektus turinio ir informacijos privalomojo perdavimo tvarkos patvirtinimo“ (Žin., 2003, Nr. 12-444).

32. Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2002 m. kovo 4 d. įsakymas Nr. 102 „Dėl Lietuvos higienos normos HN 75:2002 „Ikimokyklinio ugdymo įstaigos. Higienos normos ir taisyklės“ patvirtinimo“ (Žin., 2002, Nr. 27-968).

33. Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2003 m. sausio 31 d. įsakymas Nr. V-51 „Dėl Asmenų, kurie privalo įgyti žinių sveikatos klausimais, profesijų sąrašo, ir Asmenų, kurie dėl savo darbo ar kitos veiklos pobūdžio privalo įgyti pirmosios medicinos pagalbos teikimo žinių ir įgūdžių, profesijų ir veiklos sričių sąrašo bei mokymo tvarkos tvirtinimo“ (Žin., 2003, Nr. 18-795).

34. Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2003 m. liepos 1 d. įsakymas Nr. V-392 „Dėl Lietuvos higienos normos HN 15:2003 „Maisto higiena“ tvirtinimo“ (Žin., 2003, Nr. 70-3205).

35. Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2003 m. liepos 23 d. įsakymas Nr. V-455 „Dėl Lietuvos higienos normos HN 24:2003 „Geriamojo vandens saugos ir kokybės reikalavimai“ patvirtinimo“ (Žin., 2003, Nr. 79-3606).

36. Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2003 m. rugsėjo 3 d. įsakymas Nr.V-520 „Dėl Lietuvos higienos normos HN 33-1:2003 „Akustinis triukšmas. Leidžiami lygiai gyvenamojoje ir darbo aplinkoje. Matavimo metodikos bendrieji reikalavimai“ patvirtinimo“ (Žin., 2003, Nr. 87-3957).

37. Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2003 m. gruodžio 31 d. įsakymas Nr.V-791 „Dėl Lietuvos higienos normų HN 50:2003 „Visą žmogaus kūną veikianti vibracija. Didžiausi

leidžiami dydžiai ir matavimo reikalavimai gyvenamuosiuose ir visuomeniniuose pastatuose“ ir HN 51:2003 „Visą žmogaus kūną veikianti vibracija: didžiausi leidžiami dydžiai ir matavimo reikalavimai darbo vietose“ patvirtinimo“ (Žin., 2004, Nr. 45-1490).

38. Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2004 m. vasario 12 d. įsakymas Nr. V-65 „Dėl Lietuvos higienos normos HN 32:2004 „Darbas su videoterminalais. Saugos ir sveikatos reikalavimai“ patvirtinimo“ (Žin., 2004, Nr. 32-1027).

39. Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 1999 m. sausio 18 d. įsakymas Nr. 19 „Dėl STR 2.09.02:1998 „Šildymas, vėdinimas ir oro kondicionavimas“ patvirtinimo ir 1998 08 31 įsakymo Nr. 162 dalinio pakeitimo“ (Žin., 1999, Nr. 13-333).

40. Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2002 m. gegužės 14 d. įsakymas Nr. 242 „Dėl statybos techninio reglamento STR 1.11. 01:2002 „Statinių pripažinimo tinkamais naudoti tvarka“ patvirtinimo“ (Žin., 2002, Nr. 60-2475).

41. Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2001 m. birželio 14 d. įsakymas Nr. 317 „Dėl STR 2.03.01:2001 „Statiniai ir teritorijos. Reikalavimai žmonių su negalia reikmėms“ patvirtinimo“ (Žin., 2001, Nr. 53-1898).

42. Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2004 m. vasario 27 d. įsakymas Nr. D1-91 „Dėl statybos techninio reglamento STR 2.02.02:2004 „Visuomeninės paskirties statiniai“ patvirtinimo (Žin., 2004, Nr. 54-1851).

43. Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2000 m. vasario 11 d. įsakymas Nr. 113 „Dėl moksleivių nelaimingų atsitikimų tyrimo, registravimo ir apskaitos nuostatų“ (Žin., 2000, Nr. 15-403).

44. Lietuvos Respublikos valstybinės maisto ir veterinarijos tarnybos direktoriaus 2004 m. rugpjūčio 27 d. įsakymas Nr. B1-750 „Dėl maisto tvarkymo subjektų patvirtinimo reikalavimų patvirtinimo“ (Žin., 2004, Nr. 135-4917).

45. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministrės 1999 m. lapkričio 24 d. įsakymas Nr. 95 „Dėl saugos ir sveikatos apsaugos ženklų naudojimo darbovietėse nuostatų“ (Žin., 1999, Nr. 104-3014).